قومي قرلٹ ءِ مارکسي نقطۂ نظر

محمد خان احمدائي

چپائيندڑ: سوشلسٹ پبليکيشن سنٹر

قومي قرلٹ ءِ
مارکسي نقطئہ نظر

محمد خان احمداٹي

چپائيندڑ
سوشلسٹ پبليکيشن سنڈ

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب : قومي ڦرلٽ ۽ مارڪسي نقطئ نظر

ليکڪ : محمد خان احمداڻي

ڇاپو پهريون : نومبر 2017ع

تعداد: 1000

قيمت : 300 روپيہ

ڇاپائيندڙ : سوشلسٽ پبليڪيشن سنڌ

ALL RIGHTS ARE RESERVED

Name Of book: National Plundering and Marxist point of view

By : Muhammad Khan Ahmedani

First Edition: November 2017

Price: Rs: 300

Quntity: 1000

Published By:Socialist Publication Sindh

اڻپنا

انهن ڪامريڊن جي نالي جن کي نيڪسلائيٽ سڏيو ويڄي ٿو. جن مون کي مارڪسزم ۽ انقلاب جو پهريو سبق پڙهايو.

محمد خان احمداڻي

فهرست

نمبر	مضمون	صفحو
1	مهاڳ عطا محمّد پنيرو	6
2	سنڌ جي متيءَ جو قرض ادا ٿيو منظور ٿهيم	11
3	پنهنجي پاران ليکڪ	13
4	سرمائيداري جو دور	16
5	ڪاڏي پيٽي تي عالمي هڪ هٽي	20
6	پاڪستان کي قرض ڏيندڙ ادارا ۽ ملڪ	27
7	آرمي ويلفيئر ٽرسٽ جا پراجيڪٽ	36
8	فوجي فائوڊيشن جا پراجيڪٽ	37
9	شاهين فائوڊيشن جا پراجيڪٽ	38
10	بحريه فائوڊيشن جا پراجيڪٽ	39
11	پاڪستاني سول سرمائيدارن جو تفصيل	45
12	1995ع کان پاڪستان جي حڪمرانن جي کنيل قرضن جو تفصيل	54
13	1996ع ۾ بينظير ٻٽوحڪومت طرفان قرض معاف ڪندڙن جي لست	56
14	1997ع معراج خالد حڪومت طرفان شايع ڪيل قرض نه ڏيندڙن جي لست	57
15	پاڪستاني صنعت	58
16	زرعي سرمائيداري / جاگيرداري	60
17	پاڪستان ۾ سنڌ جي صورتحال	64
18	سنڌ جي تيل ۽ گئس جا انگ اکر/ذخيرا	67
19	سنڌ جو ڪوٽلو	83

20	سنڌ جي زمين جي قرلت	85
21	سکر بئراج ۾ نيلام ڪيل زمين جا انگ اکر	90
22	گڏوبئراج ۾ نيلام ڪيل زمين جا انگ اکر	91
23	ڪوٽڙي بئراج ۾ نيلام ڪيل زمين جا انگ اکر	92
24	سنڌ جي وقف ٿيل زمين	93
25	انهن سوسائيٽين جي نالن جي فهرست جن کي ڪراچي ڊويزن ۾ زمين ڏني وئي	96
26	بحريه فائوڊيشن	102
27	ننڍي ضلعي ۾ الاٽ ڪيل زمين	117
28	دادو ضلعي ۾ الاٽ ڪيل زمين	117
29	سپر هاءِوي تي الاٽ ڪيل زمين	121
30	1973ع ۾ چوپائي مال لاءِ ڏنل ليز تي زمين	131
31	ملازمت ۾ سنڌ جو استحصال	132
32	پنجاب جي قرلٽ جو هڪ مثال	135
33	پاڪستان ۾ جمهوريت سوشلسٽ انقلاب ۽ قومن جي آزادي	137
34	مارڪسزم ۽ قومي سوال	141
35	قومي سوال تاريخ ڇاڻي ٻڌائي	164
36	پاڪستان ۾ قومي سوال ۽ ان جو حل	173
37	سنڌ ۾ طبقاتي قرلٽ جو شڪار سنڌ جو عوام	189
38	سنڌ جي ايم پي اي، ايم اين اي ۽ سينيٽرن جي پڌري ڪيل ڪجهه ملڪيت جو تفصيل	194

مهاڳ

هن دنيا ۾ جڏهن ماڻهو طبقن ۾ ورهائجي ويا، هڪڙا ماڻهون آقا ۽ ٻيا غلام بڻجي ويا تڏهن کان هتي زور زبردستي وسيلي هڪڙا ٻورڙا ڦرندڙ ۽ گهٽا ڦرجندڙ بڻجي ويا. اڳتي هلي انهن ڦورن ماڻهن ٻين علائقن خطن ۽ ملڪن تي قبضا ڪري اتان جي رهاڪن کي غلام بنائي ورتو. انهن ۾ ڪيترائي اهڙا ملڪ ۽ انهن جا حڪمران اهڙا به هئا جن تمام وڏن علائقن تي قبضا ڪيا جيئن سڪندر يوناني هو. جيڪو يوناني کان وڌي هتي سنڌ تائين اچي پهتو اهڙين قبضي گيرين جي خلاف مقامي حڪمرانن ۽ اُتان جي ماڻهن مزاحمتون به ڪيون. ائين جڏهن سڪندر سنڌ ۾ پهتو تہ هتي ڪيس سخت مزاحمت جو منهن ڏسڻو پيو ۽ هتان جي ماڻهن سراٽا هڻي بي جگري سان مهاڏو اتڪايو ۽ سڪندر کي شڪست ڏيڻ ۾ ڪامياب ٿي ويا. سڪندر سنڌ ڇڏي زخمي حالت ۾ يونان ويو. اهڙين ٻين حالتن ۾ رومن ايمپائر بڻجي ملڪن کي قبضا ڪيا. بلڪل ائين عربن به سنڌ تي حملا ڪيا هئا جنهن ۾ پهريون حملي آور عثمان بن ابي عاص مارجي ويو هو. آخري حملو محمد بن قاسم ڪيو. اهڙي ريت ترخان، مغل ۽ افغانين به مختلف علائقن تي حملا ڪري قبضا ڪيا جنهن ۾ پڻ سنڌ به قبضي ۾ رهي. آخر سنڌ تي انگريزن قبضو ڪري ورتو. پي مهاپاري 1945ع ۾ ختم ٿي ۽ 1947ع ۾ نئون ملڪ پاڪستان به دنيا جي نقشي تي ايري آيو ان نقشي تي اسرائيل جو ملڪ به ڏسڻ ۾ آيو. انهي وڏ ورڇ ۾ پاڪستان ۽ اسرائيل واري ناهه تي اتحادي سامراجين سان سوشلسٽ روس جي سربراهه استالن جي به صحيح نظر اچي ٿي. سوشلسٹ روس جو نمائندو انهن

ملڪن سان گڏ هو جن هيرو شيما ۽ ناگاساڪي تي ايٽم بم ڪيرايو هو. هي انسان ذات خلاف وڏو گناهه هو جيڪو اتحادين آمريڪا سان گڏجي ڪيو هو. هتي ظاهر ۾ ته حڪمران جناح هو پر حقيقي واڳ لاهور جي هٿن ۾ هئي. جن ۾ اصلي واڳ ڏٽي ڏول سپاهي هئا. اُهي ئي اڇي ڪاري جا مالڪ هئا. انهن ڏينهن کان وٺي اڄ تائين هتي ڦرلٽ، ظلم، جبر، قيد ۽ بند، سنڌ جو مقدر بڻجي ويو. ڪراچي کي ڏار ڪيو ويو. ون يونٽ هڻي سنڌ جي صوبائي حيثيت ختم ڪئي ويئي صورتحال اهڙي ٿي ويئي جو نالو وٺڻ به ڏوهه ٿي ويو جنهن کي هڪ شاعر چيو آهي ته "سنڌڙي تنهنجو نانُ ورتو ڇڻ ڪاريهر تي پير پيو" هتان جي لکين ايڪڙ زمين نيلام ٿي ويئي. پاٽي تي ڏاڙا لڳا بندر ۽ بازاريون ڦرجي ويون، تيل ۽ گيس ڦرجي ويا. اهڙي ريت سنڌ لاهور جي بد ترين ڪالوني بڻجي ويئي ان لاءِ freedom at midnight پڙهجي ته زمين پيرن هيٺان نڪرندي ڏسجي ٿي.

پاڪستان لاءِ فيصلو ڪندڙ اهم چونڊون 1946ع ۾ ٿيون هيون تڏهن ضلعو نوشهرو نه پر نواب شاهه هوندو هو. نوشهرو ضلع پٽي دور ۾ نهيو. اسان جو ڳوٺ خيرپور ضلع ۾ نواب شاهه ضلع جي رنگ جي ويجهو هو. اُهي چونڊون منهنجي سانير ۾ ٿيون حاجي غلام نبي ڏاهراج وارو تڪ ٻنهين ضلعن جي رنگ سان پکيڙيل هو. چونڊن کان اڳ ۾ سنڌ جي هر ضلع جا D C اهڙا ماڻهون مقرر ڪيا ويا هئا جيڪي پاڪستان جا ڪٽر حامي هئا انهن جي نگراني ۾ پاڪستان جي حامين کي کٽرايو ويو هو. خيرپور ضلع جي دنگ جي پرسان غلام نبي ڏهراج جو تڪ هو غلام نبي ڏهراج اليڪشن ۾ ڪا به ورڪ نه ڪئي فقط هڪ ڪم ڪيو هو جو پنهنجي تڪ جي چورن کي

چڑواڳ چڏي ڏنو جن ان تڪ جي ماڻهن کي معاف ڪون ڪيو ڪنهن جا ڏڳا چوري ته ڪنهن جون ٻڪريون چوري ڪٽي ڦريون ته ڪٽي ڏاڙا. ماڻهو تنگ ٿي جڏهن غلام نبي ڏهراج وٽ دانهن ڪٽي ويا هئا ته ڏهراج کانئن قران ڪٽائي ووٽن جو يقين ونڻي مال موٽرائي ڏيندو هو اهو هو پاڪستان ٺهرائڻ ۽ سنڌ کي غلام بنائڻ جو طريقو.

هن ڪتاب قومي ڦرلٽ ۽ مارڪسي نقطئ نظر ۾ پرماري سامراجي دور کان پوءِ پاڪستان سنڌ جي ماڻهن جو جيڪو وڏ کان وڏ استحصال ڪيو ويو آهي ان جو ذڪر آهي. ان سان اهو به سمجهڻ گهرجي ته جنهن طاقت کي اسان پرمار سامراج سڏيون ٿا جنهن کان نفرت ٻ ڪريون ٿا ۽ جنهن کي هن ڌرتي تان ڌڪي ٻاهر ڪڍي پوءِ سڪ جو ساهه کڻبو. هي پاڪستان هر طرح جي ڦرلٽ ڪري ٿو انهي کي ڏسبو ته خبر پوندي ته هي پاڪستان ڪيترو اصول پسند، انصاف پسند ۽ روادار رهيو آهي. جيڪڏهن اسان پاڻي جي ورهاست کي ڏسون ته معلوم ٿي ويندو ته مٿين پاسي واري ڪنهن به ملڪ کي انهن درياڻن جي پاڻي تي حق ڪون آهي اهو اردن جي جارڊن درياه مان معلوم ڪري سگهجي ٿو.

سنڌ جو پاڻي غير قانوني طور پنجاب ڪتب آڻي رهيو آهي پنجاب ڪنهن زماني ۾ سنڌ مان ٽل ڪئنال وهائڻ جي ڪوشش ڪئي هئي پر ان وقت سنڌ جي انگريز گورنر ائين ڪرڻ ڪون ڏنو هو. پر پاڪستان زور زبردستي اهو واهه وهائي ڏيکاريو جيڪو هاڻ به وهي ٿو. اسان يقين سان چئي سگهون ٿا ته وفاقي سرڪار معني پنجاب، مرڪزي حڪومت معني پنجاب پاڪستان معني پنجاب.

ڪنهن زماني ۾ اوير بنگال ۽ پاڪستان جو پنجون صوبو هو جنهن جي آدمشماري اولهه جي چئن ئي صوبن کان وڌيڪ هئي جنهنڪري پيداوار جي وڏي حصي تي انهن جو حق هوندو هو. پر پنجاب طاقت حرفت وسيلي اولهه جي چئن صوبن کي ملائي هڪ صوبو بنائي ”پيرٽي“ جي بنياد تي هڪ جيترا حق هجڻ ۾ نالي اوير جو حق ڦهائڻ شروع ڪري ڇڏيو. هاڻي پنجاب جي آدمشماري باقي ٽن صوبن کان گهٽي آهي. انهي ڪري پيداوار ۾ اپت جي اصول جي بجاءِ آدم شماري جي اصول تي پاڪستان جي پيداوار جو وڏو حصو کڻي وڃي ٿو. هن وقت اها ”پيرٽي“ ڇو وساري ويئي آهي. هاڻ ڇو صوبن ۾ هڪ جيترا وسيلا نه ٿا ورهايا وڃن. ون يونٽ کان پوءِ سنڌ وارا چوکنيا ٻڌجي ويا. پرمار سرمائيدارن جي وڃڻ کان پوءِ سنڌ ڏاڍ ۾ ڏمر جو نشانو بنيل رهي آهي جنهن ۾ اسان پنجاب جي بدترين ڪالوني بنيل آهيون. پناڻن جا رسا نڪري ويا جن ڪراچي جي ڪنڌ ڪڙڇ والاري ڇڏي آهي.

دنيا جي سرمائيدارن پاڪستان اچي سيڙپ ڪئي ۽ پاڪستان کي اثر ۾ رکيو پر سنڌ جي مزدورن کي صنعت ۾ داخل ٿيڻ نه ڏنو. اهڙي ريت باهر جو مزدور آڻي مقامي ماڻهن جي حق تلفي ڪئي ويئي. ڪائنڊ مزدوري جو به حق کسيو ويو اهڙي ريت ڏاري آبادگاري ڪري ڊيمو گرافي غيز متوازن ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي. جيڪا اڄ به چالو آهي.

موجوده دور ۾ پاڪستان ۾ 70 سويلين سرمائيدار آهن جن ۾ 50 پنجابي آهن ست يا اٺ پٺاڻ آهن سنڌ ۽ بلوچستان ته هر معاملي ۾ جڙ ته پاڪستان جو حصو ئي ڪونه آهن. سامان جي ڏيتي ليتي

بندرگاهن جي وسيلي ٿئي ٿي ۽ سمنڊ سنڌ ۽ بلوچستان جو حصو آهي پاڪستان نهڙ کان وٺي اڄ تائين پنجاب سنڌ خلاف لائي ٻاري ڏني آهي. ان جي زمين ۽ ٻين پيداواري وسيلن تي ائين والار ڪئي آهي. جئين دشمن فاتح ملڪ تي قبضو ڪري ملڪ جي هر پيداوار جي وسيلن تي قبضو ڪري وڻندو آهي. پاڪستان پنهنجي پيداواري حيثيت کان گهٽي وڌيڪ فوج رکي ڇڏي آهي. هو اهو نٿو سوچي ته ملڪ هڪ معيشيتي ٻيڙي هوندي آهي جيڪا وقت جي درياهه جي آرپار ايندي ويندي آهي. جيڪڏهن ان تي وزن کان ٻوجهه وڌيڪ ستبو ته درياهه جي چولين ۽ طوفاني برسات سان اها ٻيڙي اونڌي ٿي پوندي. هٽيارن جي هوڏ چنگيز ۽ هٽلر کي هئي. هينيبال هميشه ڪارٿيج تي ڪون ڪاهيندو. بونا پارٽيزم جي آڏو ڪونه ڪو واٽرلو ۽ هٽلر آڏو ڪونه ڪو لينن گراڊ ۽ استالن گراڊ هوندا. مهيني جون ٽيهي ئي راتيون چورن جون ناهن ٽيندیون. پاڪستان جي G.N.P جي 75% سنڌ ڏيندي آهي. ته ان جي لاءِ سنڌ کي 57% سيڪڙو ته ملڻ گهرجي. اهڙي گهٽرخي قرلٽ جو احوال هن ڪتاب قومي قرلٽ ۽ مارڪسي نقطئ نظر ۾ تفصيل سان بيان ڪيو ويو آهي جيڪو هن ڪتاب ۾ ڏسي پڙهي سگهجي ٿو.

عطا محمد پنيرو
03-10-2017

سنڌ جي مٽيءَ جو قرض ادا ٿيو!

مونکي هميشہ ان ڳالهہ جو انتظار رهندو هو تہ سنڌ جي قومي ۽ قدرتي وسيلن جي استحصال، تهذيب تمدن، سياسي، سماجي سوالن، خاندانن، فوجي سرمايي ۽ گهڻ قومي ڪمپنين تي مڪمل ۽ جامع ڊاڪيومينٽ سنڌ جي سياسي تحريڪ سان سلهاڙيل ڪو شخص ان طرح سان ترتيب ڏئي جو ان سان ان ڳالهہ جو صحيح اندازو ڪري سگهجي تہ قدرتي وسيلن سان مالا مال سنڌ ملتي نيشن ادارن ۽ خود پنهنجن ملڪي سول ۽ فوجي سرمايي جهڙن ادارن هٿان ڪهڙي طرح استحصال ۽ جبر جو شڪار آهن، ملڪي دفاعي ادارا جهڙي طرح سنڌ جي معاشي چوري ۾ شريڪ آهن ان جو پورو ادراڪ هن ڪتاب کي پڙهڻ کانپوءِ ٿئي ٿو جيڪي محب وطني جو راڳ الاپيندا رهن ٿا جيڪي هن ملڪ سان جورن وانگر چنبڙيل آهن ۽ ڪهڙي طرح ظلم ۽ جبر کي ترقي جو نالو ڏئي مقامي ماڻهن جي اڪثريت کي بک، افلاس، لڏپلاڻ، بيروزگاري، جنگين ۽ مذهبي جنونيت جي اذيت ۾ رهڻ تي مجبور ڪن ٿا. ملڪ جي نالي واري ريسرچر ۽ باهمت عورت عائشہ صديقہ پنهنجي ڪتاب ''ملٽري انڪ'' جي حوالي سان هڪ ڳالهہ چئي هئي جيڪا ڳالهہ هن ڪتاب متعلق بہ چئي سگهجي ٿي تہ جڏهن هو اهو ڪتاب لکڻ طرف وڃي رهي هئي تہ مسلسل تي سال هن کي پنهنجي حلقي جا ويجها دوست ان کي ڇپرائڻ کان منع ڪندا رهيا هو ائين سمجهي رهيا هتا تہ مان خود ڪشي طرف وڃي رهي آهيان. مان پنهنجي ساٿي ڪامريڊ محمد خان احمداڻي کي ان جرعت تي سلام پيش ڪيان ٿو جنهن پنهنجي اعلي ادراڪ ۽ پنهنجي ديس جي ماڻهن سان ڪمٽمينٽ جي بنياد تي هي ڪتاب

قومي قرلت ۽ مارڪسي نقطئ نظر جيڪو هڪ مڪمل دڪيومينٽ آهي لکي جڙ ڏرتي جو قرض ادا ڪيو آهي ۽ ان ڳالهه کي سمجهڻ ۾ مدد ڪئي آهي ته ڪهڙي طرح اسان جا معدني، قدرتي وسيلا پرڏيهي ڪمپنين ۽ سرمائيدار گماشتن جي ور چڙهيل آهن ۽ اها پڙ جرعت ڪئي آهي ته اها ادارا جيڪي مقدس ڳئون سمجهيا وڃن ٿا جن تي لکڻ ۽ تنقيد ڪرڻ خودڪشي جي برابر آهي، انهن متعلق پيرائتون ۽ انگن اکرن سان ڳالهيون ڪري هڪ انقلابي روايت جو بنياد ٻه رکيو آهي ته پنهنجي ڏرتي ۽ ماڻهن جي مفاد کان ڪابه شي بالاتر ڪانهي.

هن ڪتاب قومي قرلت ۽ مارڪسي نقطئ نظر کي ٻن زاوين مان پرکي سگهجي ٿو هڪ آهي انجو سياسي تحريڪن جو تنقيدي جائزو جيڪو پوري جو پورو ملڪ جي ڪاپي ڏر جي فڪري ۽ تنظيمي سوالن جو احاطو ڪري ٿو جڏهن ته ٻيو پاسو آهي ملڪ ۾ ڪم ڪندڙ ڪارپوريشن، فوجي ادارن، ڪمپنين تي مبني انگن اکرن جو جيڪو واقع ٻه شاندار ۽ انتهائي معلوماتي آهي،

حقيقت هي آهي ته معاشي ناانصافي، مالياتي ناهمواري، امير ۽ غريب جو وسيع ٽينڊڙ فرق دراصل مقامي ماڻهن جي وسيلن جي قرلت جي ڪري آهي، جنهن کي علمي بنياد تي لکيو ۽ سمجهايو ويو آهي، هي ڪتاب قومي قرلت ۽ مارڪسي نقطئ نظر جنهن فهم ۽ فراست ۽ تفصيلي انگن اکرن جي بنياد تي ترتيب ڏنوويو آهي اهو ڪم يقينن سياسي پختگي ۽ وسيع جاڙ ڪري ئي ممڪن ٿيو آهي، حقيقت هي آهي ته ڪامريڊ احمداڻي سنڌ جي ڪيس کي دڪيومينٽ جي صورت ۾ پيش ڪرڻ ۾ ڪامياب رهيو آهي،

منظور ٿهيم

حيدرآباد

پنهنجي پاران

اڄ جڏهن منهنجو هي ٻيو ڪتاب شايع ٿيو ٿئي. تڏهن آئون محسوس ٿو ڪريان ته موجوده ڪتاب اڃ مڪمل ٿو لڳي. اهو انهي ڪري جو هڪ ته مون کي انگريزي نه ٿي اچي جو ته انگريزي ۾ تمام گهڻو مواد موجود آهي جنهن مان آئون ڪو به فائدو وٺي نه سگهيو آهيان. نه ته ايجان به گهڻو ۽ بهترين مواد ڏيئي ٻيو سگهجي. بهرحال مون کي سنڌ ۾ انهي موضوع تي سنڌي ۾ مواد ڏسڻ ۾ نه آيو آهي.هي هڪ ڪوشش آهي ۽ اميد ڪجي ٿي ته انهي بحث کي اڳتي وڌايو ويندو. هن ڪتاب لکڻ جي ضرورت انهيءَ ڪري پئي جو هتي هڪ پاسي مها پاڪستاني کاپي ڏر وارا مارڪسزم، لينن ازم کي ٽوڙي موڙي من پسند،تشريحون ڪندي پروپگنڊا ڪندا رهن ٿا ته مظلوم قومون آزادي لاءِ جيڪا جدوجهد ڪن ٿيون سي سردارن ۽ وڏيرن جي چوڻ تي ڪن ٿيون ۽ اها آزادي غلط آهي ۽ ويهي انتظار ڪن ته جيستائين ملڪ ۾ طبقاتي جدوجهد شروع نٿي ٿئي تيستائين صبر ڪن. پوءِ ڪٽي اهي قومون ڏرتي تان منجي تباهه ڇو نه ٿي وڃن هو ڪيترائي غلط حوالا ڏين ٽابين القوامي جي نالي ۾ ڪشمير تي حڪمران ڏرين، خاص ڪري سگهاري ڏرين جي موقف جي گلو ڦاڙي حمايت ڪندیون آهن. پر ملڪ جي اندر هلندڙ قومي هلچل ۽ تحريڪ جي اگر، مگر چونڪ، چناڇ ڇئي پيا مخالفت ڪندا. وري طبقاتي جدوجهد کي ڏسبو ته اتي اهي ڳولي به نه لينداً. اوڪاڙه ۾ هارين تي ظلم ٽيا گهر سڙيا، ماڻهو قيد ٽيا پر طبقاتي جدوجهد جي ڌاڙ هڻندڙن جي ڪن تي جون به ڪانه سري. بلديه فيڪٽري ۾ 300 مزدور ساڻي ماريا ويا پر مها پاڪستاني کاپي ڏر وارا طبقاتي جهدوجهد جو رينگٽ ڪندڙ چپن تي چنُ ۽ منهن ۾ منگ وجهي ويهي رهيا.

.هن ڪتاب ۾ مارڪس، اينگلز ۽ خاص ڪري لينن جا تمام گھٽا حوالا ڏيئي ثابت ڪيو آهي ته مها پاڪستاني کابي ڏر وارا ڪيئن نہ غلط بياني ڪري مظلوم قومن جي قومي آزادي جي مخالفت ڪن ٿا. ان لاءِ مون کي بار بار حوالا ڏيڻا ۽ دهراڻا پيا آهن. جيڪي هڪ لحاظ کان ڏکيا ٿا لڳن انهي ۾ تراتسڪي توڙي استالنست پئي هڪ سڪي جا ۽ پاسا ٿا لڳن. اسان طبقاتي جهدوجهد جا ڪڏهن ۽ مخالف نہ رهيا آهيون ۽ سمجهون ٿا ته طبقاتي جدوجهد ذريعي اڳ برابري جو خاتمو ڪري سگهجي ٿو. پر اسان وٽ تحريڪ جون جيڪي حالتون آهن سي مظلوم قومن ۾ وڌيڪ تيز ۽ شدت ۾ آهن انهي ڪري رياست بار بار انهن تي حملا ڪري، تشدد ڪري ڪچلي ٿي. هتي هڪ ٻيو محاورو ۽ گھٽو استعمال ٿئي ٿو ته مظلوم قومون احساس محرومي جو شڪار آهن پر ڪتاب ۾ ثابت ڪيو ويو آهي ته رڳو احساس محرومي ڪونہ آهي پر هتان جي وسيلن تي جتي ملٽي نيشنل ڪمپنين ۽ عالمي سامراج جو قبضو ۽ ڦرلٽ آهي اتي ملڪ جي نالي ۾ هڪ مخصوص قوم پنجاب جو ۽ وسيلن تي قبضو غلبو ۽ ڦرلٽ آهي. اهو معيشيت هجي يا روزگار. بهر حال اهو ته ڪتاب جي پڙهندڙن تي آهي ته اُهي انهي بحث کي اڳتي وڌائين. ۽ پاسي وري مظلوم قومن جا قوم پرست ۽ آهن جن جي وڏي گھٽائي وري اُها ٿي چوي ته هتان جا مقامي وڏيرا ۽ سردار ۽ مظلوم قوم جو حصو آهن ۽ اُهي ۽ ظلم جو شڪار آهن. پر هن ڪتاب ۾ وضاحت سان ثبوت ڏنا ويا آهن ته اُهي مظلوم نہ پر ظالم آهن. غدار آهن ۽ پنهنجي اڪثريتي عوام کي ڦرين ٿا لٽين ٿا ۽ ظالمن سان گڏ پائيواري ڪن ٿا انهن جا سهولت ڪار آهن. هن ڪتاب لکندي محسوس ڪيو ته لکڻ لاءِ خاص ماحول گھرجي ۽ مواد گھرجي.

آءُ پهراڙي ۾ رهندڙ گهٽ پڙهيل ۽ گهر ۾ رهندي وري لکڻ ڏاڍو ڏکيو هوندو آهي. ۽ منهنجي هڪ ڪمزوري اها به آهي ته پار مون کي ڏاڍو وٽندا آهن انهي سان گڏ مون کي ڪيئي بيماريون به لڳل آهن. پر خاص ڪري دما (استما) ڏاڍو تنگ ڪندو آهي.

هن ڪتاب ۾ منهنجن ڪيترن دوستن سات ڏنو تڏهن وڃي ڪتاب اُوهان جي هٿن تائين پهتو آهي جن ۾ ڪامريڊ حميد چنا، ڊاڪٽر هريش، غلام رسول سوهو گوبند رام ۽ سائين گل حسن ڪلمتي جو به تمام گهڻو ٿورائتو آهيان ۽ ٿورائتو رهندس انهن دوستن جو به جيڪي انهي بحث کي وڌائيندا ۽ همٿائيندا ۽ اميد تو ڪريان ته اُهي ڏريون به ائين لکت ۾ بحث کي آڻيندیون جن کي مون ڪتاب ۾ رد ڏنو آهي. بهرحال هي ڪتاب منهنجي سوچ کي نروار ڪري ٿو.

اُهو ڏينهن جڏهن رتا گل هر پاسي هوندا، خوشبوءَ هوندي، سُونهن هوندي، آزادي هوندي، ڪو باندي نه هوندو ۽ نه ئي ڪو آقا هوندو اُهو ڏينهن اوس اڇٽو آهي ۽ انهي ڏينهن جي اوسيڑي ۾ هي ڪتاب اهو سرخ جهنڊو هوندو. اهو ڪتاب اوچو ڪري هلبو ۽ منزل تي پهچائيندو منزل جنهنجي اسان سيني کي تلاش آهي. اميد ته هي ڪتاب سهارو بڻجندو

مارڪس هڪ هنڌ چيو آهي ته "هر اها شي جيڪا موجود آهي انهي تي تنقيدي نگاهه وجهڻ گهرجي. اها بي رحم هجڻ گهرجي. بي رحم انهي اعتبار سان ته تنقيد نه ته پنهنجي نتيجن کان گهبرائجي ۽ نه ڪنهن جي اقتدار کان ڊڄي ڪري پريشان ٿجي (ڪارل مارڪس)

سات سلامت، سنڌ ۽ پورهيت سلامت

محمد خان احمداڻي

سرمائيداري جو دور

1. يورپ ۾ سرمائيداري جي ارتقا سڀ کان پهرين ٽي، جنهن ۾ 700ع کان 1200ع تائين جو دور هو جنهن ۾ خانداني نظام کي صليبي جنگين تباهه ڪيو هي دور جاگيرداري نظام تي مشتمل هو.
صليبي جنگيون حقيقت ۾ تجارتي رستن کي آزاد ڪرائڻ ۽ ان تي قبضي لاءِ هيون.
2. 1200ع کان 1492ع تائين گلڊ جو دور هو
3. برآمدي(وڪري جو) نظام جيڪو 1492ع کان 1700ع تائين هو جنهن ۾ گلڊ جي جمهوريت ختم ٿي وئي ۽ اها طبقاتي بنيادن تي ورهائجي وئي، گلڊ مقامي ۽ ڪوناٽي معيشت جي پيدوار هئي.
4. ڪارخانيداري نظام جيڪو 1700ع کان 1789ع تائين هو سڀ کان پهرين سرمائيداري انقلاب ڊينمارڪ،هالينڊ ۽ بيلجيم وغيره ۾ 15 ۽ 16 هين صدي ۾ آيا.

وڏا انقلاب برطانيا،فرانس ۽ جرمني ۾ آيا، جڏهن ته آمريڪا ۾ اهڙو انقلاب 1786ع کان 1876ع جي گهرو ويڙهه جي خاتمي سان مڪمل ٿيو سرمائيدازي جي ترقي واري دور ۾ 1492ع کان 1700ع تائين يورپ آمريڪا کي ڪولي ورتو ۽ اتان جي عوام جو قتل عام ڪيو ويو نه رڳو آمريڪا پر ڪينيڊا، آسٽريليا ۽ نيوزيلينڊ جي اصولڪن رهواسين جو به قتل عام ڪري خاتمو ڪيو ويو ۽ انهن علائقن مان سون ۽ چاندي کي لٽي ڦري ۽ واپار مان دولت کي گڏ ڪيو تنهن ڪانسواءِ غلامن جي ڪاروبار ۽ انهن کان محنت ڪرائيندي به دولت کي وڌايو قبضي ڪيل ملڪن ۽ علائقن مان ڪچو مال هت

ڪيو ان ريت اسان ڏسون ٿا تہ سرمائيداري جي ترقي ۾ 3 اهمّ ۽ بنيادي هٿيار سرمائيدارن استعمال ڪيا.

1: ڏاڙو 2: غلام ملڪن جو سون، چاندي ۽ ڪچو مال 3: غلامن جو واپار ۽ پورهيتن جو استحصال

پيودور: 1880ع کان 1914ع تائين سرمائيداري جو پيو دور شروع ٿيو جنهن کي صنعتي انقلاب سڏجي ٿو جنهن ۾ سرمائيداري سامراج ۾ تبديل ٿيڻ لڳي ۽ سامراجي سرمائيداري منڊين کي حاصل ڪرڻ لاءِ قومن ۽ ملڪن کي غلام بڻائڻ لاءِ عالمي جنگون شروع ڪيون ۽ دنيا تي قبضو ڪري ورتو ان ريت ڏسون ٿا تہ سرمائيداري نظام جو ارتقا پرتشدد، جنگين، خانہ جنگين، قرلت، استحصال، قتل ۽ غارت تي مشتمل آهي. 1914ع کانپوءِ دنيا ۾ رڳو هڪ ملڪ سرمائيداري ۾ ترقي ڪري سگهيو هو اهو آهي جاپان، جنهن کي آمريڪي سامراج اهڙي حالت ۾ پهچايو آهي. يورپ ۾ صنعتي ترقي جي دور ۾ گليلو آدم اسمٿ، فائر باغ، هيگل، ڊارون ۽ مارڪس ۽ اينگلس يا مارٽر لوٿر ڪنگ جهڙا فلاسافر ۽ دانشور پيدا ٿيا، جن صنعتي دور جا فلسفا پيش ڪيا.

سرمائيدارن پنهنجي پيداوار کي وڪڻڻ لاءِ پنهنجن منڊين کي لڳاتار وڌائڻ لاءِ سڄي دنيا ۾ پنهنجا پير پکيڙيا آهن ۽ اهڙي ريت قومن، خطن ۽ علاقن کي لتاڙيو آهي. اڄ دنيا عالمي منڊي ۾ تبديل ٿي وئي آهي ۽ شين جو وڪرو دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ ٿي رهيو آهي. اهڙي طرح ڪو ملڪ ۽ قوم آزاد نہ آهي. خاص ڪري ٽين دنيا جون قومون ۽ ملڪ مڪمل طرح غلام بڻيل آهن. سرمائيداري نظام شروع ۾ امن، آزادي ۽ برابري جا جيڪي نعرا ڏنا هئا، اهي سامراج ۾ بدلجڻ

سان تبديل ٿي جنگون، غلامي ۽ استحصال جي شڪل صورت اختيار ڪري ويون آهن. اڄ ملٽي نيشنل ڪمپنيون سڄي دنيا جي پيداوار تي قابض آهن.عالمي بئنڪ(آءِ ايم ايف) ۽ ڊبليو ٽي او سڄي دنيا تي غلبو حاصل ڪري ورتو آهي. اڄ عالمي طور تي 5 عالمي سرمائيداري هڪ هٿيون سڄي دنيا تي قابض آهن. انهن ملٽي نيشنل ڪمپنين ملڪي ۽ قومي سرحدن کي توڙي ڇڏيو آهي،سرحدون رڳو مظلوم قومن ۽ پورهيت عوام لاءِ قائم رکيون ويون آهن. جڏهن ته حڪمرانن ۽ سرمائيدارن ۽ عالمي ملٽي نيشنل ادارن ۽ عالمي سامراج لاءِ ڪا به سرحد ۽ بائونڊري نه آهي.دنيا جي ڪروڙ پتي سرمائيدارن جو ڪو به وطن، مذهب، قوم ۽ ملڪ نه آهي.دنيا هينين هڪ هٿين وٽ مغلوب آهي. 1: ٽيڪنالاجي جي هڪ هٿي 2: عالمي مالياتي منڊي جي هڪ هٿي 3: دنيا جي ڪچي مال ۽ وسيلن تي هڪ هٿي 4: ميڊيا ۽ ڪميونيڪيشن جي هڪ هٿي 5: خطرناڪ هٿيارن جي هڪ هٿي

مثال طور: آئي بي ايم آمريڪا، شيل، برطانيا، هالينڊ ۽ ٽيوٽا جاپان جهڙيون وڏيون ملٽي نيشنل ڪمپنيون ترقي ڪندڙ ملڪن جي قومي اپت کان وڌيڪ سالياني منافعو حاصل ڪن ٿيون.مثال طور ڪوڪا ڪولا آمريڪي ڪمپني آهي پر اها سڄي دنيا جي هر هڪ ملڪ ۾ پنهنجي پيداوار کي تيار ڪري ٿي ۽ وڪڻي ٿي، وولڪس ويگن جرمني جي ڪمپني آهي پر اها ڪمپني پنهنجي پيداوار آمريڪا ۾ ٻه ڪري ٿي، نيسلي سوئٽزرلينڊ جي ڪمپني آهي پر هن 126 ملڪن ۾ پنهنجا پيداواري يونٽ قائم ڪري ورتا آهن.انهن ملٽي نيشنل ڪمپنين جا بجيٽ ڪيترين ئي قومن جي ڪچي مال کان وڌيڪ آهن. مثال طور:شيل ۽ وال مارٽ جا بجيٽ، چوٽي جي 100

معيشتن مان 51 ملٽي نيشنل ڪمپنيون آهن، جڏهن ته 49 ملڪ آهن، جڏهن ته 1999ع تائين دنيا جي 40 معيشتن ۾ رڳو 14 ملڪ هئا، جڏهن ته 26 سامراجي هڪ هٿيون هيون، اهڙين ڪمپنين ۾ رائل ڊچ شيل،فورڊ موٽرز،جنرل موٽرز ايڪسون، آئي بي ايم، برٽش پيٽروليم، نيسلي، يوني ليور، ايشن برائون بوري، فلپس، سيمينز متسبويشي،جنرل اليڪٽرانڪ، ٽويوٽا، سينڊون توشيبا ۽ زيروڪس شامل آهن.انهن ڪمپنين جي دولت ۽ منافعو ڪينٽرن ٽي ملڪن جي، جي-ڊي-پي کان وڌيڪ هو. مثال طور: شيل جو ٽرن اوور چلي، پيرو، شام ۽ سينگاپور جي، جي ڊي پي کان وڌيڪ آهي.اهو منافعو ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا سميت سڄي دنيا جي مظلوم قومن جي ڪچي مال ۽ پورهيت عوام جي سخت استحصال مان حاصل ڪيو ويو آهي، انهن ڪمپنين جي ڪاروبار جو طريقو گهڻ قومي آهي مثال طور فورڊ ڪمپني ڪار ٺاهي ٽي ۽ اها ڪمپني 15 ملڪن ۾ ڪار ڪي بٽائي ٽي هڪ مشين ڪنهن ملڪ ۾ ٺاهي ٽي ته بي مشين ڪنهن ٻئي ملڪ ۾، اها ڪمپني فرانس، ڪينيڊا، آمريڪا، اسپين، اٽلي، سوئٽزرلينڊ، جاپان، آسٽريليا، ڊينمارڪ، ناروي، بيلجيم، هالينڊ، سوئيڊن، برطانيا ۽ جرمني ۾ مشترڪ طور تي ڪارون ٺاهي ٽي.

اهي ملٽي نيشنل ڪمپنيون پنهنجي سرمائيڪاري پنهنجي نفعي جي حاصلات لاءِ ڪن ٽيون، جتي ڪين وڌيڪ نفعو حاصل ٽي سگهي،انهي ۾ اسين ڏسون ٿا ته 1992ع ۾ انهن ڪمپنين ايشيا، آفريڪا، لاطيني آمريڪا ۾ غير ملڪي سرمائيڪاري صرف 5 سيڪڙو ڪئي، جڏهن ته باقي سرمائيڪاري 14 ترقي يافته ملڪن ۾ ڪئي، جن کي او اي سي ڊي جي نالي سان سڃاتو وڃي ٿو.

ڪاڏي پيتي تي عالمي هڪ هٿي

نيسلي، ڪوڪا ڪولا، پيپسي، ميڪ‌ڊونلڊ، ڪي ايف سي، پيزا هٽ ۽ والز قلفي جي هڪ هٿي آهي. هن وقت دنيا جون 10 وڏيون پج جون ڪمپنيون دنيا جي 23 بلين ڊالرز جو ڪاروبار ڪن ٿيون. جيڪو خوراڪ جو 32 سيڪڙو ٿئي ٿو اهڙي ريت آئي بي پي ايڪسل ڪارگل ۽ ڪون ايگرا ٽي وڏيون گوشت جون هڪ هٿيون آهن. اهڙي ريت دنيا جون 10 وڏيون ملٽي نيشنل ڪمپنيون آهن. جيڪي ايگرو ڪيميڪل جو 85 سيڪڙو ڪاروبار ڪن ٿيون. ڪارپوريٽ فارمنگ لاءِ چين کي بلوچستان، سنڌ ۽ پنجاب ۾ زمينون ڏنيون پيون وڃن. جتي ٽيڪس فري سهولتون هونديون ۽ هڪ لک گارڊ فورس وٽن هوندي. اهڙي ريت دوائن(علاج) تي به هڪ هٿي ڪمپنيون قابض آهن ۽ دنيا جي تمام وڏي گهٽائي علاج کان محروم آهي ۽ موت جي ور چڙهي رهي آهي. دوائن جي انهن ڪمپنين جو نفعو ڪيترن ئي غريب ملڪن ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي ڪل بجيٽ کان وڌيڪ آهي. غريب ملڪن ۾ انهن دوائن جي ڪمپنين جو استحصال ٽيڪس فري هجڻ ڪري تمام گهٽو آهي. هڪ اندازي جي مطابق بيچمر گروپ 1970ع ۾ پنهنجي نفعي جو 71 سيڪڙو ٻين ملڪن ۾ دوائن جي وڪري مان حاصل ڪيو. اهڙي طرح هڪ وڏي مثال 1975ع کان 1997ع تائين(22 سالن ۾) ملٽي نيشنل فارماسٽيڪل ڪارپوريشنز هڪ هزار 2 سؤ 33 دوائون ناهيون پر انهن دوائن مان صرف 13 دوائون غريب ماڻهن لاءِ هيون. يعني صرف هڪ سيڪڙو جڏهن ته ٻيون دوائون سڀ جون سڀ سرمائيدارن لاءِ هيون. اهي دوائون وياگرا قسم جون هيون. علاج لاءِ ڏسنداسون ته 1990ع ۾ موزنبيق ۽ بنگلاديش ۾ هڪ هڪ ڊالر ۽ هندستان 2 ڊالر ساليانو في ڪس خرچ ڪري رهيا هئا. ملٽي نيشنل ڪمپنين جي اهڙي هڪ هٿين کي

سامراجيت چيو وجي ٿو. انهن هڪ هٿين، ڦرلٽ ۽ استحصال سان پنهنجي اها حيثيت ناهي آهي، انهن جي لاءِ پروڏون هن ريت چيو آهي ته "اها سموري دولت ۽ جاگيرون چوري ۽ ڏاڙي جو نتيجو آهن. اهو ضروري نه آهي ته اهو ڏاڙو دولت جي موجوده مالڪن هنيو هجي. اهو ڪم انهن جي ابن ڏاڏن، 10_20 پشتن جي ماڻڻن جو به ٿي سگهي ٿو" ۽ هن حقيقت جو اظهار سامراجي ميڊيا به ڪرڻ تي مجبور ٿي ويو آهي. ايڪنامسٽ 27 مارچ 1993ع جي هڪ مضمون ۾ چوي ٿو ته دنيا جي 300 وڏين گهڙ قومي ڪمپنين وٽ دنيا جي پيداواري دولت جو 25 سيڪڙو آهي. جڏهن ته دنيا جي 50 وڏين بينڪن وٽ 60 سيڪڙو دولت آهي، اهي ملٽي نيشنل دنيا جي پيداوار جو 25 کان 30 سيڪڙو گلوبل واپار جو 70 سيڪڙو ۽ عالمي سرمائيداري جو 80 سيڪڙو پنهنجي قبضي ۾ رکن ٿيون ۽ دنيا جي 10 وڏين ملٽي نيشنل ڪمپنين جيڪو واپار ڪيو اهو 100 ننڍن ملڪن جي آمدني کان وڌيڪ هو. جنرل موٽرز جي ڪاروبار جي دولت 1992ع ۾ 23 بلين ڊالر هئي، جيڪا تنزانيا، ايٿوپيا، بنگلاديش، يوگنڈا، نائجيريا، ڪينيا ۽ پاڪستان جي، جي ڊي پي کان وڌيڪ هئي.

82 ملڪن جي، جي ڊي پي 6.5 ٽريلين هئي. جڏهن ته 200 وڏين ملٽي نيشنل ڪمپنين جي، جي ڊي پي 7.1 ٽريلين هئي.

1992ع ۾ 100 وڏين ملٽي نيشنل ڪمپنين مان 38 يورپ، 29 آمريڪا ۽ 16 جاپان سان واسطو رکندڙ هيون، اهي ڪمپنيون نام نهاد، آزاد، خودمختار ۽ جمهوريت جي دعويدار ملڪن کان وڌيڪ طاقتور آهن. مثال طور: ايڪسون وليڊرز الاسڪا جي تيل جو حادثو هجي يا يوپال (هندستان) جي ڪاربان يونين جو خطرناڪ ۽ خوفناڪ حادثو. پر انهن ڪمپنين نقصان جو ڏنڊ، معاوضو ڏيڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. هن وقت سرمائيداري پيداوار جو عمل غير

پيداواري عمل ۾ ٿئي ٿو جيئن اسٽاڪ ايڪسچينج جي جوا، آئي ٽي، ڪارو ناٽو،جڏهن ته دنيا جي چوٽين وڏي معيشت ڪاروبار ۾ جسم فروشي آهي.مطب ته هاڻي سرمائيداري دنيا کي ترقي ڏيڻ کان لاچار آهي، اهو سڀ ڪجهه سرمائيداري جو سامراج ۾ بدلجڻ سان ٿيو آهي ۽ سرمائيداري رجعتي نظام بڻجي ويو آهي.هن نظام ۾ رهندي هاڻي ترقي ڪرڻ ناممڪن ٿي ويو آهي. هن نظام بربريت، بک، بدحالي، جهالت، غربت، بيروزگاري،مذهبي جنونيت، نسلي تعصب،جنگون ۽ خانه جنگيون وڌايون ۽ پکيڙيون آهن. هن نظام ملڪن، خطن ۽ قومن کي ورهايو ۽ تقسيم ڪيو آهي.غلام ۽ محتاج بڻايو آهي. آفريقا ۽ عرب دنيا کي ليکون ڏئي قبيلن ۽ قوميتن کي وڍي ڪٽي مختلف 15_50 ملڪن ۾ ورهائي ڇڏيو.جڏهن ته اسرائيل ۽ پاڪستان کي مذهبي بنيادن تي فلسطين ۽ ننڍي کنڊ هند، سنڌ کي ورهائي ۾ ملڪ ناهيا ويا. پاڪستان جي ڳالهه ڪريون ٿا ته پاڪستان ارتقا جي نتيجي ۾ يا يورپ جي سرمائيدارانه انقلاب جي صورت ۾ وجود ۾ نه آيو هو پر برطانوي سامراج جي سازش ۽ جناح، نهرو پٽيل ۽ گانڌي جي (گانڌي رام راج جو نعرو هڻي هندو ۽ مسلمانن ۾ نفرت جو بيج ڇٽيو ۽ باهه ڀڙڪائي ۽ ورهاڱي جو سبب بڻايو منافقي ۽ دلالي ۽ طبقاتي مفادن جيڪري وجود ۾ آيو اُنهي سازش، منافقي ۽ دلالي ۾ جاگيردار سياستدان، چوڌري، پير وڏيرا، مرشد، خان ۽ سردار به شامل هئا ته پي طرف سويت روس جي ڪميونسٽ پارٽي جي ليبر شپ ۽ انهي جي پيچ لٽڪائو هندوستان جي ڪميونسٽ پارٽي به شريڪ هئي.

پاڪستان ۽ اسرائيل جو وجود مذهب جي نالي تي ٻيو ۽ قومن کي ورهائي ملڪ ناهيا ويا اهڙي طرح جي سازش عرب خطي سان ڪئي ويئي جو هڪ عرب قوم کي 22 ملڪ ۾ ورهائي آزاد ڪيو ويو. اهڙو ئي

سلسلو افريقا ۾ ڪيو ويو. قومن، قبيلن کي ليکون ڪيڊي وڏي ڪتي "آزاد" ملڪ ناهيا ويا. اهو سڀ ڪجهه سامراج جي مفاد ۾ ڪيو ويو. انهي ڪري اُتي جنگون ۽ قبيلائي جنگون جاري آهن ۽ سامراج ۽ انهن جون ملٽي نيشنل ڪمپنيون انهن علاقن جي مارڪيٽن ۽ اتان جي خام مال (تيل، گيس ۽ معدنيات) کي ڦري لٽي استحصال ڪري رهيون آهن ۽ انهن "ملڪن" جا حڪمران دلال بڻجي هڪ پاسي حڪمراني ڪري رهيا آهن ته ٻي پاسي پنهنجي پورهيت عوام جو استحصال ڪري ۽ ڪرائي رهيا آهن. اسان جي ننڍي کنڊ جي صورتحال کي ڏسون ٿا ته اهو انهن علاقن کان جدا نه آهي. نالي ماتر آزادي کان پوءِ "آزاد" ملڪ بڻجڻ کان پوءِ به ٻئي مُلڪ برطانوي ملڪ جا غلام (ڪامن ويلٿ جي صورت ۾) رهڻ تي راضي رهيا ته ٻي طرف هندوستان جو گورنر جنرل اُهوئي انگريز سامراج جو نمائندو مائونٽ بيٽن هو ته پاڪستان جا هڪ ٻئي پويان 2 انگريز فوجي ڪمانڊر فوج جا سربراهه بڻيا. انهي صورتحال ۾ اسين ڏسون ٿا ته پاڪستان جي افسر شاهي (فوجي ۽ سول) انگريز سامراج جو پيدا ڪيل ادارو آهي جيڪو پاڪستاني رياست جي وجود کان اڳ موجود هو. ورهاڱي جي صورت ۾ بنگال، پنجاب ۽ آسام کي ورهايو ويو ته ٻي طرف پختون آبادي کي جيڪا انگريز حڪمراني ۾ ٽن حصن ۾ ورهائي ويئي هئي. انهي کي اڃان به وڌيڪ ورهائي ڇڻن حصن ۾ ڪيو ويو هڪ حصو افغانستان ۾ ته باقي حصا پاڪستان ۾ پختون خواه، فاٽا ۽ بلوچستان ۾ ورهايو ويو. بلوچن سان به ساڳيو سلوڪ ڪيو ويو. انهن کي پاڪستان، ايران ۽ افغانستان ۾ ورهائي رکيو ويو. ڪشمير تي هندوستان ۽ پاڪستان قبضو ڪري ورهائي ڇڏيو. سندڙ خطي جي صورت ۾ ته ڪونه ورهائي ويئي پر هندوستان مان مهاجر ٿي اچڻ وارن ۽ پوءِ ون يونٽ جي دور ۾ پختون ۽ پنجابي ۽ ان کان پوءِ بنگالي، برمي ۽ افغاني وغيره کي

آباد ڪرائي سنڌ ڪي سنڌي ۾ غير سنڌي ۾ ورهايو ويو خاص ڪري سنڌ جي شهرن ڪراچي ۽ حيدرآباد کي. انهي لاءِ سنڌ جي شهرن ۾ ڪراچي کي سنڌ کان ٻاهر ڪيو ويو يعني ته سنڌ کي ورهايو ويو. اڳتي هلي پنجابي، مهاجر، پناڙ محاذ سنڌ ۾ جوڙي عملي طرح ورهاڳي جو بنياد رکيو ويو. پاڪستان جي ٺهڻ جي اعلان سان گڏئي مظلوم قومن جي خلاف جبر ۽ استحصال شروع ڪيو ويو. بلوچستان تي فوج ڪشي ڪئي ويئي. ڪراچي کي سنڌ کان ڇني ٻاهر ڪيو ويو ۽ اهو سڀ ڪجهه پاڪستان اردو زبان ۽ مسلمانيت جي نالي ۾ شروع ڪيو ويو ۽ اهو سڀ ڪجهه جناح جي مرضي سان ٿي رهيو هو. انهي ۾ اسين سنڌ ۾ ڏسون ٿا ته ڪراچي ۾ سنڌي تعليم ۽ انهي جي استعمال تي پابندي هنئي ويئي. اٽڪ 62 سالن ۾ سنڌ جون زمينون انعام ۾ نيلام ۾ فوج ۽ پي افسر شاهي پنجابين، پناڙن، بنگالين ۽ اردو ڳالهائيندڙن کي ڏنيون ڀئي ويون آهن. ملازمتون به پنجابي ۽ اردو ڳالهائڻ وارن کي ڏنيون ڀئي ويون آهن. سنڌ ۾ سنڌي ڳالهائڻ واري کي نظر انداز ڪيو ڀئي ويو آهي. انهي صورتحال ۾ سنڌ جو مٿيون طبقو دلالن جو به دلال بڻجي استحصال ڪندي حڪمراني ۾ شريڪ رهيو آهي.

هاڻي اسين اڃوڪي صورتحال ۾ ڏسون ٿا ته ملڪ ۾ حڪمران طبقي جي صورتحال هن ريت نظر اچي ٿي.

1. پاڪستان سامراج، ملٽي نيشنل ڪمپنين، آئي.ايم.ايف، عالمي بينڪ ۽ W.T.O جي جديد بينڪيت آهي. اسان ملٽي نيشنل ڪمپنين جو مختصر جائزو ڏيئي رهيا آهيون. جڏهن ته انهن جو استحصالي جائزو جدا ڏنو آهي. 1992ع ۾ هڪ سئو ڏين ملٽي نيشنل ڪمپنين مان 38 يورپ جون 29 امريڪا جون ۽ 16 جاپان سان واسطو رکندڙ هيون. 1998ع جي قائم. اوور سيز انويسٽر آف چيمبرس آف

ڪامرس اينڈ انڈسٽريز پاڪستان جي موجب پاڪستان ۾ هيٺ ڏنل ملٽي نيشنل ڪمپنيون ڪم ڪري رهيون هيون.

1.اي بي اين ايمرو بينڪ، 2.الڪائل پاڪستان لميٽيڊ، 3.امريڪن ايڪسپريس بينڪ 4.اي اين زي گرين ليز بينڪ، 5.بينڪ آف امريڪا، 6.اين. ٽي. اينڈ ايس. اي، 7.بينڪ آف سيلون، 8.بينڪ آف ٽوڪيو متوبشي لميٽيڊ، 9.باٽا پاڪستان، 10.بائيزر پاڪستان، 11.بيڪام، 12.بي. ايڇ پي منرلز انٽرنيشنل ايڪسپوريشن، 13.بروڪ باند، 14.برما آئل، 15.ڪيڊ بري، 16.ڪالٽيڪس آئل، 17.ڪاسٽرول، 18.سيبا گائيگي، 19.ستي بينڪ، 20.ڪوڪا ڪولا بيورريجز 21.ڪمرشل يونين انشورنس پي.ايل.سي، 22.ڪوڪا ڪولا ايڪسپورٽ ڪارپوريشن، 23.ڪامن ويلٿ ڊولپمينٽ ڪارپوريشن 24.سي. پي. سي رفحان، 25.دي گلوبل فرينچ بينڪ، 26.ڊوئچي بينڪ. اي جي، 27.دوها بينڪ، 28.ڊو يونٽ فار ايسٽ، 29.ايل للي پاڪستان لميٽيڊ، 30.امارات بينڪ انٽرنيشنل، 31.ايڪسائيڊ پاڪستان، 32.فيصل بينڪ، 33.جيلٿ پاڪستان، .34.هانگ ڪانگ اينڈ شنگهائي بينڪ، 35.هوئيڪسٽ ميرين رسل، 36.هُنڊا اٽلس ڪارز 37.هانگ ڪانگ اينڈ شنگهائي بينڪ، 38.حب پاور ڪمپني، 39.آئي بي ايم اٽليا، 40.آئي سي آئي پاڪستان، 41.فلپس پاڪستان. 42.ڪي. ايل. ايم رائل. ڊچ ايئر لائين، 43.ڪنول فارماسٽيڪل، 44.ڪوڊڪ، 45.ڪوٽ ادو پاور ڪمپني، 46.ليور برادرس، 47.لفٽ. هنسا جرمن ايئر لائين، 48.ٽري ايم پاڪستان لميٽيڊ، 49.متوبشي ڪارپوريشن، 50.نيشنل پاور انٽرنيشنل، 51.نيسلي مِلڪ پيڪ، 52.پيپسي ڪولا انٽرنيشنل، 53.فائزر ليبارٽري، 54.پروڪٽڪ اينڈ گيمبل پاڪستان، 55.آر. جي رينالڊز 56.شيل پاڪستان، 57.ريڪٽ

اينڈ کولمن آف پاڪستان، 58.سينڈوز پاڪستان، 59.سيمنز پاڪستان، 60.استنڈرڈ چارٽرڈ پاڪستان، 61.سائنامڈ پاڪستان، 62.سيرلي پاڪستان، 63.ايبٽ ليبارٽريز پاڪستان، وغيره وغيره. انهن کان سواءِ هي مالياتي ادارا ب هتي موجود آهن.

2006ع جي مطابق: 1.پاڪستان صنعتي قرض ۽ سرمائيداري کارپوريشن (P.I.C.I.C)، 2.پاڪ ڪويت انويسٽمنٽ ڪمپني، 3.پاڪ ليبيا هولڊنگ ڪمپني، 4.پاڪ اومان انويسمينٽ ڪمپني، 5.سعودي پاڪ انڊسٽريل اينڈ ايگريڪلچر انويسمنٽ ڪمپني، 6.اسمال انٽرپرائز وغيره جڏهن ته هيٺيان بينڪ ب هتي ڪم ڪري رهيا آهن.

1.ڪريسٽ انويسٽمينٽ بينڪ، 2.سيڪيورٽي انويسمنٽ بينڪ، 3.اسلامڪ انويسمنٽ بينڪ، 4.جهانگير صديقي انويسمنٽ بينڪ، 5.ترست انويسمنٽ بينڪ، 6.فرسٽ انٽرنيشنل بينڪ، 7.فيڊلٽي انويسمنٽ بينڪ، 8.آسيٽ انويسمنٽ بينڪ، 9.فرينڪلين انويسمنٽ بينڪ، 10.ايڪسپورٽس انويسمنٽ بينڪ، 11.اٽلس انويسمنٽ بينڪ، 12.پرووِيشنل انويسمنٽ بينڪ، 13.التوفيق انويسمنٽ بينڪ، 14.اووريڪس انويسمنٽ بينڪ سميت ب بيا ب بينڪ آهن .جڏهن ته P.I.C.I.C کي 14 غير ملڪي سرمائيڪارن قرض ڏنو آهي. ان.۾ امريڪا، برطانيه، جرمني، فرانس، جاپان، سوئزرلينڈ ۽ اٽلي اهم ملڪ آهن. هن اداري کي 5 غير ملڪي ڊائريڪٽر هلائين ٿا. تنهن کان سواءِ هتي البراڪ اسلامڪ بينڪ، حبيب بينڪ اي جي زيورخ ۽ روپالي بينڪ ب موجود آهن. هن وقت I.M.F سان لاڳاپيل 177 ملڪن مان 39 ملڪ امريڪي ڊالر سان ۽ 14 ملڪ فرانسيسي فرانڪ سان لاڳاپيل آهن. جڏهن ته هاڻي يوروب سرگرم آهي.

پاکستان کي قرض ڈينڈڙ ملڪ ۽ ادارا

1. امريڪا 2ڪرب 87 ڪروڙ 41 لک 28 هزار ڊالر
2. ابوظهبي 6 ڪروڙ 46 لک 44 هزار ڊالر
3. اٽلي 26 ڪروڙ 65 لک هڪ هزار ڊالر
4. استريا 2 ڪروڙ 77 لک 14 هزار ڊالر
5. آسٽريليا 5 ڪروڙ 41 لک ڊالر
6. اوپيڪ فنڊ 7 ڪروڙ 83 لک 79 هزار ڊالر
7. ايشين ڊولپمنٽ بينڪ 1 ارب، 6 ڪروڙ 33 لک ڊالر
8. انٽرنيشنل ڊولپمينٽ ايجنسي 4 ارب 73 لک ڊالر
9. آئي. بي آر. ڊي (I.B.R.D) 12ارب 52ڪروڙ 17 لک 46 هزار ڊالر
10. آئي بي آر ڪنسوريشم 7 ڪروڙ 79 لک 37 هزار ڊالر
11. اسلامڪ ڊولپمنٽ بينڪ 36 ڪروڙ 37 لک 2 هزار ڊالر
12. انٽرنيسنل فنڊ فار ايگريڪلچر ڊولپمنٽ 25 ڪروڙ 10 لک 14 هزار ڊالر
13. انٽرنيسنل فنانس ڪارپوريشن 3 ڪروڙ 49 لک 83 هزار ڊالر
14. برطانيہ 4 ڪروڙ 42 لک 83 هزار ڊالر
15. بيلجيم 8 ڪروڙ 42 لک ڊالر
16. جاپان 5 ارب 32 ڪروڙ 44 لک ڊالر
17. جرمني هڪ ارب 83 ڪروڙ 57 لک ڊالر
18. چين 53 ڪروڙ 26 لک 22 هزار ڊالر
19. چيڪوسلواڪيہ 2 ڪروڙ 36 لک 33 هزار ڊالر
20. ڊنمارڪ 2 ارب 64 ڪروڙ 67 لک ڊالر
21. رومانيہ 3 ڪروڙ 12 لک 48 هزار ڊالر
22. روس 33 ڪروڙ 12 لک 2 هزار ڊالر
23. سويڊن 9 ڪروڙ 79 لک 56 هزار ڊالر

24. سعودي عرب	29 ڪروڙ 38 لک 71 هزار ڊالر
25. اسپين	4 ڪروڙ 66 45 هزار ڊالر
26. سوئزرليند	10 ڪروڙ 61 لک 10 هزار ڊالر
27. فرانس	هڪ ارب 39 ڪروڙ 28 لک ڊالر
28. فنلينڊ	90 لک ڊالر
29. ڪويت	14 ڪروڙ 11 لک 87 هزار ڊالر
30. قطر	50 لک 69 هزار ڊالر
31. ليبيا	2 ڪروڙ 78 لک 58 هزار ڊالر
32. مليشيا	2 ڪروڙ 16 لک 73 هزار ڊالر
33. ناروي	3 ڪروڙ 22 لک 28 هزار ڊالر
34. ناروي ڪنسورشيم	5 ڪروڙ 17 لک 41 هزار ڊالر
35. هالينڊ	15 ڪروڙ 24 لک 26 هزار ڊالر
36. اومان	10 لک 25 هزار ڊالر
37. ورلڊ بينڪ (IMF)	4 ارب 94 ڪروڙ 2 لک 47 هزار ڊالر
38. اي. آئي جي. (AIG)	6 ڪروڙ 80 لک 19 هزار ڊالر

پاڪستان لوٽڻي ۾ ڪنهن ڪنهن ڪا هاٿ صفحہ 292

انهن سامراجي ملڪن ادارن ۽ ملٽي نيشنل ڪمپنين سوبت اثر کي روڪڻ، مارڪيٽ تي قبضو برقرار رکڻ ۽ خام مال ڦرڻ لاءِ پاڪستان کي پنهنجي ڪنٽرول ۾ رکڻ لاءِ سيٽو ۽ سنٽو جهڙا معاهدا ڪيا. سامراج لاءِ استعمال ٿيندي. سعودي منڊي جي حفاظت جي لاءِ ۽ فلسطيني تحريڪ آزادي کي ڪچلڻ ۽ اسرائيل ۽ عرب حڪمرانن جي مفاد ۾ هي رياست استعمال ٿيندي رهي آهي. انهي سان گڏ هي ايران لاءِ به جڏهن ايران امريڪا جي اثر ۾ هو استعمال ٿي. افغان انقلاب کي ختم ڪرڻ لاءِ امريڪا، سعودي عرب ۽ هاٿي نيٽو جي

ساڻ سان امريڪا لاءِ استعمال ٿي رهي آهي. اِهائي ڳالهه اقبال الهه آباد جي خطبي ۾ چئي هئي ته پاڪستان اتر اُولهه جي نظريي جي خلاف هڪ مورچو هوندو. انهن سامراجي ادارن جا هٿي مضبوط اتحادي پاڪستان جي افسر شاهي (فوج ۽ سول) آهي ۽ اهي ٻئي ادارا انگريز سامراج جا پيدا ڪيل آهن ۽ اُهي شروع کان ئي سامراجي ساڻ سان ڪم ڪندا هئا ۽ هاڻي به اُهي ساڳيو ڪم ڪري رهيا آهن. افسر شاهي ۾ خاص ڪري فوجي افسر شاهي کي سامراجي ادارن سوين ارب ڊالر ڏنا آهن. ته ٻي پاسي پاڪستان جي دفاع جي نالي ۾ هي ادارو ملڪي دولت جو تمام وڏو حصو 40 سيڪڙو پنهنجي استعمال لاءِ پنهنجي قبضي ۾ رکندو آهي. هي واحد اهڙو ادارو آهي جيڪو سپ کان وڌيڪ منظم آهي. هن اداري مدد، امداد ۽ دفاع جي نالي تي حاصل دولت کان سواءِ هتي ڦرلٽ ڪندي پاڻ کي تمام گهٽو مضبوط ۽ طاقتور بڻائي ورتو آهي. انهن ايٽم بم ۽ ٻين هٿيارن جي تياري ۽ وڻڪ ۽ وڪري سان به تمام گهڻي دولت گڏ ڪئي آهي. "افغان جهاد" ۽ القاعده ۽ طالبان جي حمايت ۽ "خلاف" راهه راست وسيلي هيروئن ۽ ٻي ڪرپشن سان هتي معيشيت تي قبضو ڪري ورتو آهي. هڪ اندازي موجب هن افسر شاهي ڏيڍ سؤ ارب ڊالر کان وڌيڪ دولت ٻاهرين ملڪن ۾ لڪائي رکي اهي. مثال طور اوجهڙي ڪئمپ مان اعجاز الحق (ضياء الحق) 550 ملين ڊالر ۽ اختر عبدالرحمان جي پٽ 750 ملين ڊالر ڪمايا. هن افسر شاهي پاڪستاني رياست جي قانون کان جدا پنهنجو قانون قائم ڪري رکيو آهي ۽ هي پاڪستاني قانون کي ڇُتي جي هينيان رکن ٿا. هون به جيڪي معيشيت تي قابض هوندا آهن اُهي ئي سياست تي به قابض هجن ٿا. هنن وٽ ته معيشيت سان گڏ بم ۽ بندوق به آهي ۽ رهيو قانون ته انهي ۾ رڳو ڪمزور هي

ڦاسن ٿا. هن اداري جي ملڪ تي سڌي ۽ اڻ سڌي حڪمراني آهي. هن افسر شاهي هتي ڪڏهن. ڪائونسل مسلم ليگ ته ڪڏهن ڪنوينشن مسلم ليگ ته ڪڏهن بلدياتي جمهوريتن (B.D) جو نظام، پي. اين. اي (پاڪستان قومي اتحاد) آئي-جي-آئي (اسلامي جمهوري اتحاد) ايم. ايم اي مسلم ليگ ن ۽ ق کي بنايو آهي ۽ جوڙايو آهي ته انهن سان گڏ الشمس، البدر، سپاهه صحابه، لشڪر طيبه، جيش محمد، لشڪر جهنگوي، حرڪت المجاهدين، طالبان، القاعده، دڪن مجاهدين ۽ MQM، PPI ۽ ٻيون مذهبي ۽ لساني تنظيمون قائم ڪرايون آهن. اها افسر شاهي هتي سامراجي مفادن جو بچاءِ ڪندي مظلوم عوام ۽ مظلوم قومن جو استحصال ڪري ٿي ڪين ڪچلي ٿي. مظلوم قومن جي چونڊيل حڪومتن تي راتاها هٽي انهن کي چونڊيندڙ ۽ چونڊجڻ وارن کي قتل ڪري ٿي. هي افسر شاهي سامراجي ۽ سرمائيدارانه حڪومتن جي لُٽ مار ۾ ڪميشن حاصل ڪري ٿي، چوري ۽ هيرا ڦيري ڪري ٿي. انهن ڪامرهه، اٽڪ، واهه، ٽيڪسلا، لانڊي ۽ ڪهوٽه ۽ ٻين لڪل هنڌن تي صنعتي ڪامپليڪس قائم ڪري رکيا آهن. اهي 85 سيڪڙو مفت بجلي استعمال ڪن ٿا. ۽ ٻيا به ڪيترائي مفت فائدا کٽن ٿا. پاڪستاني فوج لاءِ عام پرچار ڪيو ويندو آهي ته اها ملڪي سرحدن جي حفاظت ڪندي آهي، جڏهن ته حقيقت ۾ فوج رياست جو هڪ اهم ادارو هجڻ ڪري رياست ۽ سرمائيداري نظام جو بچاءِ ڪندي آهي. پوءِ پورهيتن ۽ مظلوم قومن کي ڪچليندي آهي. پاڪستان جي فوج، ترڪي، انڊونيشيا ۽ بنگلہ ديش وانگر معيشيت سان گڏ سياست تي به قبضو ڪري ورتو آهي. پاڪستان جي 60 سالن جي تاريخ ۾ 32 سالن تائين سڌو اقتدار ۾ رهي آهي. انهن اقتداري سالن ۾ فوج رڻ ڪڇ ۾ 1964 ۽ 1965،

1971 ۾ هندوستان سان تي جنگيون ڪيون جنهن ۾ رڻ ڪڇ کي هندوستان حوالي ڪرڻو پيو. 1965ع ۾ به شڪست کاڏائون ۽ 1971 ۾ بنگالين جو قتل عام ڪندي اڌ ملڪ کي ئي ڌار ڪري ڇڏيائون. اهڙي ريت ضياءِ پنهنجي اقتدار واري زماني ۾ سياچن تي هندوستان کي قبضو ڪرڻ ڏنو. مشرف ڪارگل ۾ فوجي مارايا ۽ اڄ به وانا ۽ وزيرستان ۾ پاڪستاني فوج "شهادتون" ماڻي رهي آهي. انهي فوج جو دفاعي خرچ به بحث هيٺ نه ٿو اچي سگهي، جنهن جو سڌو مطلب اهو آهي ته اهو دفاع جي نالي تي فوجي آفيسرن جي عياشيءِ لاءِ خرچ ٿئي ٿو. پاڪستان ۾ فوجين کي زمين ڏيڻ جو سلسلو ته انگريز راڄ کان جاري هو پر پاڪستان جي نهڙ کان پوءِ اها فوج زمين سان گڏ باقي معيشت تي به هٿ صاف ڪرڻ شروع ڪيا.

فوج معيشت سان گڏ سياست تي قبضي جاري رکڻ لاءِ "قومي سلامتي جو ادارو" ۽ I.S.I قائم ڪرائي پنهنجي حيثيت کي تمام گهڻو مضبوط ڪري ورتو آهي. هن وقت پاڪستاني معيشيت جو 25 کان 30 سيڪڙو فوجين جي قبضي ۾ آهي. پاڪستاني بري فوج 5 لک 50 هزار نفري تي هوائي فوج 45 هزار ۽ ساموندي فوج 25 هزار ماڻهن تي مشتمل آهي. رزرو وغيره ملائي ڪري اها 11 لک کن ٿئي ٿي (جنهن ۾ رينجرز فرنٽيئر ڪور ليوي ۽ ان جهڙا ٻيا ادرا اچي وڃن ٿا.) انهي فوج جو 75 سيڪڙو پنجاب جي تن ڇڻ ضلعن چڪوال، جهلم، پنڊي ۽ اٽڪ ضلعن مان جڏهن ته 20 سيڪڙو سرحد پختون خواه جي ڪجهه ضلعن مان جڏهن ته باقي 5 سيڪڙو سڄي ملڪ مان پرتي ڪيا وڃن ٿا. انهي سڄي فوج مان اندازو آهي ته صرف 500 جرنل ۽ ٻيا وڏا فوجي آفيسر استبلشمينٽ جي شڪل اختيار ڪري ويا آهن. پاڪستان جي فوج پنهنجي معاشي سلطنت قائم ڪري

ورتي آهي. انهي اقتصادي ۽ معاشي سلطنت جا 4 اهم ٿنب آهن. جيڪي آرمي ويلفيئر ٽرسٽ 2. فوجي فائونڊيشن 3. شاهين فائونڊيشن 4. بحريہ فائونڊيشن جي نالي سان ڪاروبار ڪري رهيا آهن. اهو سڄو ڏنڊو وزارت دفاع جي ماتحت ڪيو وڃي ٿو. اهو ڪاروبار ٽن خاص حصن تي مشتمل آهي. پهرين حصي ۾ فوج سڌو سنئون منافعو حاصل ڪرڻ وارن ڪمن ۾ رڌل آهي. جنهن ۾ سيڪ ڪان وڌو ڪم اين. ايل. سي (نيشنل لاجسٽڪ سيل (N.L.C) وسيلي ڪيو وڃي ٿو. آگسٽ 1978ع ۾ ڪڙو ڪيل هي ادارو ملڪ جي سيڪ ڪان وڌي ٽرانسپورٽ ڪمپني اهي. ايشيا جو پبلڪ سيڪٽر ۾ سيڪ ڪان وڌو هي ادارو 1689 بلاجيڏين گاڏين جو مالڪ آهي جنهن ۾ 7279 ماڻهو ڪم ڪن ٿا. جنهن ۾ 2549 حاضر سروس فوجي آهن. جڏهن ته باقي ريٽائرڊ فوجي آهن. 2001_2000 ۾ انهي اداري جا اٽاٽا 4 ارب جي لڳ پڳ هئا. فرنٽيئر ورڪس آرگنائزيشن (F.W.O) هڪ پيو ادارو آهي، جيڪو 1966ع ۾ 805 ڪلو ميٽر قراقرم هاءِ وي لاءِ وجود ۾ آندو يو. اهو هن وقت ملڪ ۾ روڊ ناهڻ جو سيڪ ڪان وڌو ٺيڪيدار ادارو آهي. هن وقت حڪومت جا سيڪ ڪان اهم روڊ رستا ناهڻ جا ٺيڪا انهي جي حوالي آهن. جڏهن ته هاڻ انهي اداري جي اهم شاهراهن تي ٽول ٽيڪس وٺڻ جي ڪم سان بہ لڳايو ويو آهي.

اسپيشل ڪميونيڪيشن آرگنائيزيشن (S.C.O) 1976ع ۾ قائم ٿيل هڪ پيو اهم ادارو آهي. جنهن جي پاڪستاني جموں ۽ ڪشمير ۾ فاٽا ۽ اترين علاقن ۾ ٽيلي ڪميونيڪيشن جو ڪم سونپيل آهي. F.W.O پاڪستان آرمي جي انجنيئرنگ ڪور جو جڏهن ته S.C.O سگنل ڪور جي حوالي آهي. جڏهن ته ليول 2 تي اهو ڏنڊو سبسڊي جي شڪل ۾ فوج جي "فلاح" جو ڪم ڪري رهيو آهي. فوج جا اهي 4

ادارا هڪ سئو آزاد پراجيڪٽ هلائي رهيا آهن. انهي ۾ 1954ع ۾ ريٽائرڊ فوجين جي پلائي لاءِ قائم ٿيل فوجي فائونڊيشن 29 صنعتي يونٽن جي مالڪ آهي جنهن جا اثاثا هن وقت لڳ ڀڳ 10 ارب جي برابر آهن. بري فوج جي هن اداري ۾ صرف 7000 ته ريٽائرڊ فوجي ملازم آهن. آرمي ويلفيئر ٽرسٽ کي 1971ع ڌاري قائم ڪيو ويو هو هن اداري جا 41 خود مختيار ادارا هلندڙ آهن. جنهن جا اثاثا 50 ارب روپيه ۽ ان ۾ 5 هزار کان وڌيڪ ريٽائرڊ فوجي ملازم آهن. هوائي فوج لاءِ 1977ع ۾ قائم ٿيل شاهين فائونڊيشن وٽ 2 ارب روپين جا اثاثا آهن ۽ اها 14 خودمختيار پراجيڪٽ هلائي ٿي. جڏهن ته بحريه لاءِ 1982 ۾ قائم ٿيل بحريه فائونڊيشن وٽ هن وقت 4 ارب رپين جا اثاثا آهن ۽ اها 19 خودمختيار پراجيڪٽ هلائي رهي آهي. ادارن جي شڪل ۾ جاري اهو ڪاروبار پاڪ فوج جي ذاتي ڪاروبار تائين ڦهليل آهي جنهن ۾ شهري ۽ پهراڙي جي علائقن ۾ فوج کي انعام ۽ رعايتن ۾ مليل پلاٽ شامل آهن. هائوسنگ اسڪيمون الڳ آهن. مشرف سرڪار ريٽائرمينٽ کان پوءِ چئن کان پنج هزار آفيسرن کي مختلف ڪاتن ۾ اهم ملازمتون ڏنيون آهن ۽ هڪ رپورٽ مطابق هن وقت ملڪ جي اهم 56 هزار سول عهدن تي فوجي آفيسر قابض آهن جن ۾ 1600 ڪارپوريشن ۾ آهن. پاڪستان رينجرز به ڪاروبار ۾ ڪاهي پيئي آهي ۽ هن ساموندي علائقن جي 18 سئو ڪلو ميٽر ڊگهي سنڌ بلوچستان جي ساحل تي مڇي مارڻ لاءِ ڏينهن ٺي قبضو ڪري ورتو هو. وڏي ويڙهاند کان پوءِ به هن وقت سنڌ جي 20 ڏينهن تي مڇي مارڻ جا حق رينجرز وٽ آهي. هن اداري پيٽرول پمپ ۽ اهم هوٽلون به هلائڻ شروع ڪيون آهن. جڏهن ته هاڻي F.W.O کي اهو به حق ڏنو ويو آهي ته اهم شاهراهن تي بل بورڊ هٽڻ لاءِ پرائيويٽ ڪمپنين کان پئسا وٺڻ شروع

ڪيا آهن. آرمي ويلفيئر ٽرسٽ جي هڪ اهم اداري عسڪري ڪمرشل بينڪ جا 2002ع ۾ اٽاڪا 70 ارب روپيا هئا. انهي لٽ مار جي جانچ متعلق نيب جي سابق پوليس سربراهه حسن عباس پنهنجي ڪتاب"پاڪستان جو انتها پسندي ڏانهن جهڪاءِ" ۾ چوي ٿو تہ "جنرل اسلم بيگ، حميد گل، زاهد علي اڪبر، جنرل طلعت مسعود ۽ جنرل حميد قادر خلاف جانچ متعلق نيب جا هٿ پڙل هئا. اهي جنرل هڪ وقت فوجي آفيسر ڪنهن پراجيڪٽ جا سربراهه تہ وري زمين جا مالڪ آهن. پاڪستان جي فوج رياستي زمين جي 12 سيڪڙو يعني هڪ ڪروڙ 16 لک ايڪڙ زمين جي مالڪ آهي. اها زمين پنجاب ۾ 62 سيڪڙو سنڌ ۾ 27 سيڪڙو ۽ سرحد ۽ بلوچستان ۾ 11 سيڪڙو آهي. انهن زمين جي قيمت جيڪا فوجي آفيسرن کان ڪٽي ڪٽي ورتي وئي هئي انهي جو هڪ عام اندازو چولستان ۽ بهاولپور جو آهي جتي آفيسرن کي 380 روپيا في ايڪڙ جي حساب سان زمين الاٽ ڪئي وئي آهي: "روزنامہ ايڪسپريس" ڪراچي 05_2_2) جڏهن تہ 1965ع ۾ اهڙي زمين صرف 60 رپيا في ايڪڙ جي حساب سان فوجي آفيسرن کي ڏني وئي. فوجي آفيسرن کي مليل زمين جي لسٽ اڳيئي ڏئي آيا آهيون. هاڻي فوجي آفيسرن جي رهائش لاءِ ڊفينس هائوسنگ اٿارٽيز جو چرچو آهي. جنهن ۾ سموريون ڪالونيون ۽ گهر آفيسرن لاءِ ٺهي ۽ وکرو ٽي رهيا آهن اڳي صرف اي ڪيٽيگري واري زمين فوج جي اڏاوت لاءِ هئي پر هاڻ تہ بي ۽ سي ڪيٽيگري جون زمينون بہ جيڪي حقيقت ۾ مقامي ماڻهن جي ملڪيت هجن ٿيون فوج انهن کي ڪئمپن سکيا ۽ گهوڙن جي چاري لاءِ استعمال ڪري رهي آهي. اهڙي زمين جي ڪراچي، لاهور ۽ ڪوئيٽا ۾ مارڪيٽ ويليو 500 سئو ارب رپيا آهي. ان حساب سان زمين جي مالڪي جو اڳهہ ميجر جنرل هڪ

ڪروڙ ليفٽيننٽ جنرل 5 ڪروڙ آهي. 90ع جي ڏهاڪي ۾ نيم سول دور ۾ جيڪي پلاٽ فوجي آفيسرن کي ڏنا ويا جن ۾ هڪ پلاٽ جنرل وحيد ڪاڪڙ کي 10 ڪروڙن جو ڏنو ويو جڏهن ته اهڙا پلاٽ مشرف وٽ 8 آهن جنهن ۾ 2 هزار سڪوائر وال ڪراچي ڊي ايڇ اي ۾ 12 سئو اسڪوائر وال مورڳ راولپنڊي ۾ نو سئو اسڪوائر وال پشاور ۾ 50 ايڪڙ زرعي زمين بهاولپور ڇهه سئو اسڪوائر وال راولپنڊي ۾ 12 سئو اسڪوائر وال گوادر ۾ فارم هائوس اسلام آباد ۾ هجڻ هڪ ارب پتي هجڻ جو اهڃاڻ آهي. مشرف بهاولپور ۾ نمبردار به آهي. ۽ اهڙو بورڊ به اتي لڳل آهي. پينشن جو فرق واضح ڪري ٿو ته فوجين کي ڪيڏي نه رعايت ملي ٿي. 2004 ۽ 2005ع جي مالي سال ۾ سول پينشن 6 ارب روپيا جڏهن ته فوج جي پينشن لڳ ڀڳ ساڍا ٽيهه ارب هئي. مثال طور بلوچستان ۾ 2 هزار 7 سئو 25 مڪران اسڪائوٽ ۽ 28 هزار 8 سئو F.C 8 جا سپاهي آهن اهي ڪل 31 هزار 5 سئو 33 ٽين تا. مرڪزي حڪومت بلوچستان ۾ انهن کي هر سال 2 ارب 60 ڪروڙ به سئو روپيا ڏي ٿي. جڏهن ته گذريل 5 سالن ۾ حڪومت 11 ارب 31 ڪروڙ 40 لک 72 هزار 8 سئو روپيا ڏنا آهن. جڏهن ته مرڪزي حڪومت بلوچستان حڪومت کي رائلٽي جي مد ۾ صرف 2 ارب روپيا ساليانو ڏي ٿي. 15 فيبروري 2005 تي اها رپورٽ سينيٽ ۾ پيش ڪئي وئي هئي. فوج جا ڪيترا اهڙا ادارا ۽ ڪمپنيون به آهن جيڪي استاڪ ايڪسچينج ۾ رجسٽرڊ به ٿيل ته آهن. فوج جي اها سرمائيداري ڪنهن به صورت ۾ عالمي سرمائي کان الڳ يا ان سان ٽڪراءِ ۾ نه آهي. بلڪ عالمي سرمائيداري جي دلال آهي هيٺ فوجي ڪاروبار ۽ صنعت جي ادارن جي لسٽ ڏجي ٿي. جنهن مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته فوجي سرمائيداري ڪيئن نه "حقيقي ڪم" ۾ رڌل آهي.

(1) آرمي ويلفيئر ٹرسٹ جا پراجيڪٽ

(1) آرمي ويلفيئر نظام پور سيمينٽ پروجيڪٽ

(2) آرمي ويلفيئر فارماسيوٽيڪل

(3) عسڪري سيمينٽ لميٽڊ

(4) عسڪري ڪمرشل بينڪ

(5) عسڪري جنرل انشورنس ڪمپني لميٽڊ

(6) عسڪري ليزنگ لميٽڊ

(7) عسڪري لبريڪينٽس لميٽڊ

(8) آرمي ويلفيئر شوگر ملز ٻڈين

(9) آرمي ويلفيئر شو پروجيڪٽ

(10) آرمي ويلفيئر وولن ملز لاهور

(11) آرمي ويلفيئر هوزري پروجيڪٽ

(12) آرمي ويلفيئر رائس ملز لاهور

(13) آرمي اسٽڈ فارم پروبائيباڈ

(14) آرمي اسٽڈ فارم بائل گنج

(15) آرمي فارم ركبائڪنٽ

(16) آرمي فارم ڪوسڪي، بدين

(17) ريئل اسٽيٽ لاهور

(18) ريئل اسٽيٽ راولپنڈي

(19) ريئل اسٽيٽ ڪراچي

(20) ريئل اسٽيٽ پشاور

(21) آرمي ويلفيئر ٹرسٹ پلازه روالپنڈي

(22) بليو لاگون راولپنڈي

(23) الغازي ٹريول

(24) سروسز ٹريول راولپنڈي

(25) ليزن آفيس کراچي

(26) ليزن آفيس لاهور

(27) عسکري فارماسيوٹيکل

(28) آرمي ويلفيئر ٹرسٹ کمرشل مارکيٹ پروجيکٹ

(29) عسکري کمرشل انٹرپرائز

(30) عسکري انفرميشن سروس

(2)فوجي فائونڈيشن جا پروجيکٹ

1. فوجي شگر ملز تنڈو محمد خان
2. فوجي شگر ملز کوسکي (بدين)
3. فوجي شگر ملز سانگلاهل
4. فوجي شگر کين اينڈيس فارم
5. فوجي سيريلز
6. فوجي کارن کامپليکس
7. فوجي پولي پرپائلين پروڈکٹس
8. فائونڈيشن گئس کمپني
9. فوجي فرٹيلائزر کمپني، صادق آباد ۽ ڏهرکي
10. فوجي فرٹيلائزر انسٹيٹيوٹ
11. نيشنل آئڈنٹٹي کارڈ پروجيکٹ
12. فائونڈيشن ميڈيکل کاليج .
13. فوجي کبير والا پاور کمپني
14. فوجي جارڊن فرٹيلائزر گهگهر قاتک کراچي

15. فوجي سيكيورٹي كمپني لميٹڈ
16. ٹرانسپورٹ نيشنل لاجسٹک سيل N.L.C
17. ٹيکيداري پر فرنٹيئر ورکس آرگنائزيشن F.W.O.

(3) شاهين فائونڈيشن جا پروجيکٹ

1. شاهين انٹرنيشنل
2. شاهين کارگو
3. شاهين ايئرپورٹ سروسز
4. شاهين ايئروٹريڈرس
5. شاهين ٹريول جا ٹي پروجيکٹ
6. شاهين ٹريول جا ٹي پروجيکٹ
7. شاهين کامپليکس جا پہ پروجيکٹ
8. شاهين پي ٹي وي
9. F.M 100 ريڈيو چينل
10. شاهين انفرميشن ءِ ٹيکنالا جي سسٹم
شاهين نٹ ويئر

(4) بحريہ فائونڈيشن جا پروجيڪٽ

1. بحريہ يونيورسٽي
2. فلاهي ٽريڊنگ ايجنسي
3. بحريہ ڪنسٽرڪشن
4. بحريہ ٽريول ايجنسي
5. بحريہ پينٽس
6. بحريہ ڊيپ سي فشنگ
7. بحريہ ڪامپليڪس
8. بحريہ ٽائون اينڈ هائوسنگ اسڪيمون ٽي پروجيڪٽ
9. بحريہ ڊريڈنگ
10. بحريہ بيڪري
11. بحريہ شپنگ
12. بحريہ ڪوسٽل سروسز
13. بحريہ ڪيٽرنگ اينڈ ڊيڪوريشن سروسز
14. بحريہ فارمنگ
15. بحريہ هولڈنگ
16. بحريہ شپ بريڪنگ
17. بحريہ هاربر سروسز
18. بحريہ ڊائيونگ اينڈ سالويج انٽرنيشنل
19. بحريہ فائونڈيشن ڪاليج بهاولپور

(حوالو عائشہ صديقہ جو ڪتاب ملٽري انڪ)

انهيءَ کان سواءِ سنڌ ۾ ملٽري اسٽريٽ حيدرآباد کي 1992ع ۾ 74 هزار ايڪڙ فائرنگ رينج لاءِ ڏني وئي هئي. فوج انهي زمين جو هڪ روپيو به نه ڏنو آهي. (سنڌ هاءِ ڪورٽ جنگ ڪراچي 07_8_8)

جڏهن ته 1990ع ۽ 1993ع ۾ فوجين کي سنڌ ۾ 13 هنڌن تي زمين الاٽ ڪئي وئي اها هڪ لک 15 هزار 9 سئو 29 ايڪڙ هئي. جنهن جي انهي وقت مالیت 19 ارب 31 ڪروڙ 17 لک 59 هزار روپيه هئي". جڏهن ته ڪراچي ۾ بن بيٽن ڏنگي ۽ پنڌاڙ ٻيٽ 16 هزار 5 سئو 60 ايڪڙن تي مشتمل آهن (ڪاوش 20 جنوري 2007).

انهن بيٽن جي حقن، ملڪيت تي قبضي لاءِ فوج ۽ سول ادارن ۾ ويڙهه شروع ٿي ته انهن بيٽن جي وڪري جي مخالفت ڪئي، سنڌ جي سمورين قومپرست ڌرين به وڪري جي مخالفت ڪئي جڏهن ته هڪ لک 15 هزار ايڪڙن کان مٿي زمين فوج قبضي ۾ ڪئي ته ڪنهن به انهي تي زبان نه کولي. انهي زمين ۾ دادو ۾ آرمي ڪنٽومينٽ لاءِ 1990ع ۾ 600 هزار روپيا في ايڪڙ جي حساب سان 600 ايڪڙ دادو ۾ ئي اسمال يونٽ چانوٽي لاءِ 1993ع ۾ 6000 هزار روپيا في ايڪڙ جي حساب سان 400 ايڪڙ پي او ايل چانوٽي لاءِ 1993ع ۾ 15000 هزار روپيه في ايڪڙ جي حساب سان 94463 ايڪڙ ٽنڈو محمد خان جي ويجهو گنجي ٽڪر تي 1993ع ۾ هڪ لک في ايڪڙ جي حساب سان 4000 ايڪڙ سيوهڻ چانوٽي لاءِ 1993ع ۾ 80 هزار روپيه في ايڪڙ جي حساب سان هڪ هزار ايڪڙ ڊاپيجي فيلڊ فائرنگ رينج ڪراچي اوير (ملير) ۾ 1993ع ۾ 75 هزار روپيه في ايڪڙ جي حساب سان وڌيڪ 11500، ايڪڙ رائفل رينج ملير ڪراچي ۾ 2 لک روپيه في ايڪڙ جي حساب سان 1993ع ۾ 2632 ايڪڙ سڪرنڊ ويجهو چانوٽي لاءِ 1993ع ۾ 50 هزار في ايڪڙ جي حساب سان 1738 ايڪڙ

نيوي لاءِ ڪيپ مائونٽ ڪراچي ۾ 1993ع ۾ 30 هزار روپيه في ايڪڙ جي حساب سان 9154 ايڪڙ واهي پانڊي ۾ 1993ع ۾ 50 هزار روپيه في ايڪڙ جي حساب سان 200 ايڪڙ ۽ 1993ع ۾ ئي حيدرآباد ۾ ايئرپورٽ لاءِ ديهه گنجي ٽڪر لطيف آباد ۾ 1473 ايڪڙ زمين ڏني وئي هئي. جڏهن ته ڪنري پرسان ٽري ڪيٽل جي 2 هزار ايڪڙ زمين قطر جي حوالي ڪئي وئي آهي (جنگ ڪراچي 8 آگسٽ 2007ع) پاڪستان جي فوج 220ملين ڊالرز جو ڪاروبار ڪري رهي آهي.

انهن سان گڏ ئي هتي صنعتي ۽ زرعي سرمائيدار اچن ٿا. صنعتي سرمائيدار فوجي افسر شاهي جي سات سان ۽ انهن جي مدد سان سرمائيدار بڻيا آهن. پاڪستان جي نهڙ وقت سرمائيدارانه رياست جا ادارا قائم ڪيا ويا هئا ته سامراج ۽ سرمائيدارن جا مفاد پورا ٿي سگهن. پر پاڪستان ۾ صنعتي ترقي لاءِ سرمائيدار اڳتي نه آيا پر پاڪستاني رياست پي آئي ڊي سي جو ادارو قائم ڪري صنعتڪاري ڪئي جنهن سان واضع طور تي اهو نتيجو نڪري ٿو ته پاڪستان جهڙن ملڪن ۾ هاڻي سرمائيدارن ۽ سرمائيداري جو ڪردار ختم ٿي ويو آهي ۽ هتان جو سرمائيدار ناڪام ٿي ويو آهي. انهي ڪري اهو اهڙي رياست جيڪا سيڪولر هجي، پارليماني هجي، جمهوري هجي، سامراج کان آزاد هجي قائم نٿو ڪري سگهي. اهو سندن وس ۾ نه آهي. اڳتي هلي پي آءِ ڊي سي طرفان قائم ڪيل صنعتون سرمائيدارن ۽ آفيسر شاهي جي پٽن پوٽن جي حوالي ڪيون ويون. ياد رهي ته صنعت ۾ رياستي سرمائيڪاري جو وڏو حصو 1952ع ۾ قائم ڪيل پاڪستان انڊسٽريل ڊولپمنٽ ڪارپوريشن (PIDC) جي ذريعي لڳايو ويو. هن اداري ملڪ جي صنعتڪاري ۾ تمام اهم ڪردار ادا ڪيو. 60 جي ڏهاڪي ۾ ڏسون ٿا ته انهي دور ۾

ڳري صنعت تعمير ٿي رهي هئي. 1960ع تائين پي آءِ ڊي سي جي سرمائيڪاري جي مجموعي مقدار هڪ ارب کان وڌي چڪي هئي.

حوالو پاڪستان 1959ع 60 ڪراچي صفحہ 69 حوالو پاڪستان سماج صفحہ 46 مدير و مترجم ڊاڪٽر محمود صادق مڪتبہ دانيال.

حڪومت ۾ پي آءِ ڊي سي جي صنعتڪاري سان قائم صنعتي ادارا جڏهن سرمائيدارن جي حوالي ڪيا ويا تہ پاڪستان ۾ 22 خاندان اجاره دار بڻجي ويا. جن جي خلاف 67_1968ع ۾ ياشاني جي قيادت ۾ نواجونن، هارين ۾ پورهيتن شاندار تحريڪ هلائي هئي. جيڪا بنگال، سنڌ، پختون خواهہ ۾ بلوچستان ۾ تمام گهڻي تيز هئي پوءِ پنجاب جا نوجوان ۾ هاري بہ انهي تحريڪ ۾ شريڪ ٿي ويا هئا انهي جو هڪ اهم سبب 1965ع ۾ هندستان سان جنگ ۾ ايوب جي ڪارڪردگي جي خلاف پنجاب ۾ ڪاوڙ هئي جنهن کي پٽو هوا ڏني هئي. پر مائوزي تنگ جي حڪم تي ياشاني انهي تحريڪ کي اڏ ۾ چڏي سياست تان ئي هٽ ڪٽي ويو تہ پي پاسي ماسڪو نواز جماعت اسلامي سان اتحاد ڪري (ڊيڪ) ۾ جمهوريت آڻڻ لاءِ ميدان ۾ آيا تہ مائو نواز وري پٽو جي پيپلز پارٽي ۾ شامل ٿي ويا. اهڙي ريت اها تحريڪ جمهوريت جي ڳولا ۾ راهہ گم ڪري گم ٿي ويئي. انهي تحريڪ جي سزا بنگالين کي سندن قتل عام زنا ۾ بي گهري جي صورت ۾ ملي. پٽو دور ۾ سوويت يونين ۾ چين هتي ڳري صنعت هٽي ڏني. پر سرمائيدارن ۾ ملٽي نيشنل ڪمپنين ۾ عالمي سامراج اهڙي صنعت ڪاري نہ ڪئي. ضياءِ دور کان نجڪاري جو پيو دور شروع ٿيو آهي جيڪو اڄان تائين هلي پيو. سرمائيدارن 7000 کان وڌيڪ ڪارخانہ بند ڪري چڏيا آهن 4000 ڪارخانہ بيمار آهن، هاڻ تہ

ڊبليو ٽي او جيڪري ٻه ايجان وڌيڪ ڪارخانا بند ٿي رهيا آهن. عالمي سامراج امريڪا، برطانيه يورپ ۽ جاپان وغيره ۾ عالمي معاشي بحران آهي اُتي صنعتون ۽ ادارا بند ٿي رهيا آهن ۽ اتي نيشنلائزيشن ڪئي پئي وڃي. سرمائيداري جو علاج سوشلزم جي دوا سان ڪيو پيو وڃي ته پاڪستان جهڙن ملڪن ۾ صنعتڪاري (سرمائيڪاري) ڪهڙي ريت ٿي سگهندي. لاطيني امريڪا ۾ ٻه نيشنلائزيشن ٿئي پئي. پاڪستان ۾ آئي ايم ايف ۽ دفاع تي بجيٽ جو 80 سيڪڙو خرچ ٿئي ٿو ته اُتي ڪيئن صنعتڪاري ٿي سگهي ٿي؟ تعليم ملي سگهي ٿي؟ علاج ٿي سگهي ٿو؟ روزگار ملي سگهي ٿو؟ رهائش حاصل ٿي سگهي ٿي؟ غربت جو خاتمو ٿي سگهي ٿو؟ پيپلز پارٽي نعرن جي حد تائين اتي، لٽي ۽ اجهي ۽ روزگار جي ڳالهه ڪري ٿي. باقي پارٽيون ته اهڙا خالي نعرا ٻه نٽيون هٽن، مسلم ليگ ته اقتدار ۾ اچي مزدورن کي بيروزگار ئي ڪري ٿي، ٽريڊ يونين تي پابندي مڙهي ٿي. پاڪستاني ۽ پنجابي شاونزم پکيڙي ٿي. پاڪستان ۾ جتي فوجي آفيسر شاهي سامراجي چٽي هيٺ معيشت تي ٻه قابض هجي. جنهن وٽ بندوق ۽ ايٽم بم هجي. جيڪا هندو ۽ هندستان دشمن هجي اُتي پارليامنٽ پنهنجي مرضي سان ڪم ڪري سگهي. ۽ آزاد طريقي سان چونڊجي ڪيئن ممڪن آهي. خاص ڪري مظلوم قومن جي صورت ۾ سنڌ، پختون خواه بنگال ۽ بلوچستان ۾ ته اُهي ائين ڪندا آيا آهن. جتي وڪيل ڪروڙن ۾ فيس وٺن اُتي انصاف مظلوم ۽ عام ماڻهو کي ملي ڪهڙي ريت ممڪن آهي؟ جتي جج ڪرپٽ هجن، تعصبي هجن، مسلمان، پاڪستاني ۽ پنجابي شاونسٽ هجن اُتي ڪهڙو انصاف ڇا جو انصاف؟ جتي جج ۽ ملان جو ڪاري ڏن سان جڙت هجي اُتي انصاف ۽ سيڪولر نظام قائم ٿئي ڪيئن ٿي سگهي ٿو؟ جتي ملٽري،

ملان، امريڪا ۽ چين سان ڳنڍجوڙ هجي اُتي آزادي، جمهوريت ۽ سيڪولرازم ۽ صنعتڪاري ڪيئن ممڪن آهي؟ جتي وڏيرا، ملٽري، ملا، مسلم ليگ ۽ امريڪا توڙي چين هڪ صف ۾ هجن تہ اُتي ڪهڙي جمهوريت ڪهڙي پارليامنٽ؟ جتي ڪارو ڏن معيشت تي حاوي هجي اُتي صنعتڪاري ڪير ڪندو ۽ ڇو ڪندو؟ جتي مسلم ليگ کي جيڪا مري ختم تي ويئي هئي کي هندو ڏرم موجب بار بار مرڻ کان پوءِ نئون جنم ڏيارڻ هٿ نات سان اتحاد جوڙائي آب زم زم جا چنبا هٽي امريڪي جهنڊي جي ڇانو ۾ اسلام آباد ۽ لاهور جي تخت تي ويهاري مظلوم قومن ۽ عوام تي حڪمراني ڪرائيندا هجن اُتي جمهوريت قومن کي حق ۽ عوام جا حق ڪڏهن بہ نٿا ملي سگهن.

هي سرمائيدار فوجي آفيسر شاهي کي حصو پتي ڏيئي هتي پنهنجي استحصال کي قائم رکن ٿا، هي عالمي سامراج ۽ ملٽي نيشنل ڪمپنين سان نٿا وڙهن ڇو تہ اُهي سامراجي دور ۾ پيدا ٿيا آهن انهيءَ لاءِ هي سامراج مخالف نہ آهن. جيئن قومي سرمائيدار سامراج مخالف هٿا. هي دير سان مارڪيٽ ۾ آيا آهن انهيءَ ڪري بہ سامراج سان وڙهڻ جي بجاءِ انهي جي دلالي ڪن ٿا. انهيءَ ڪري سندن قومي ڪردار نہ آهي ۽ نہ ئي اهي سيڪولر آهن. انهن دلال سرمائيدارن ملڪ کان ٻاهر بہ صنعتڪاري ڪري رکي آهي ۽ ٻاهر ملڪن ۾ انهن لٽ مار استحصال وسيلي ڏيڍ سئو اربن ڊالر کان وڌيڪ دولت لڪائي رکي آهي. هي ٽيڪس چور آهن ۽ بجلي مفت ۾ استعمال ڪن ٿا. قرض کٽيو هڙپ ڪريو وڃن ۽ "مسلمانيت" ۽ پاڪستانيت جا شيدائي آهن.

پاڪستاني سول سرمائيدارن جو تفصيل

1. شاهد خان ملڪيت 6.8 ارب ڊالر (هي دنيا ۾ 490 نمبر تي امير ترين آهي آٽو موبائيل پارٽس منو فيسڪچرينگ فليٽسس اينڊ گيسٽ ۾ قومي بال ليگ جي چيمپيئن شپ جو مالڪ آهي.
2. آصف علي زرداري اٽاٽا 90 ڪروڙ پائونڊ، 1.8 ارب ڊالر
3. سرانور پرويز (برطانيہ) اٽاٽا 67.5 ارب ڊالر

برطانيہ ۾ سندس 50 ڪن ڪيش اينڊ ڪيري آهن، سيمينٽ جي صنعت ۾ سيڙپڪار آهي، هن U.B.L جا 25.5% شيئر خريد ڪيا، جائيداد پرچون فروشي چانور صاف ڪرڻ جا ڪارخانہ هن گروپ جي مجموعي فروخت 2 ارب پائونڊ ڪان وڌيڪ آهي.

4. ميان نواز شريف اٽاٽا 700 ملين پائونڊ 1.4 ارب ڊالر

1997ع جي چونڊن ۾ اليڪشن ڪميشن ۾ ميان صاحب گوشوارن ۾ پنهنجي ڪل دولت 9 ڪروڙ 82 لک 40 هزار 261 روپيا ظاهر ڪيا هئا.

5. صدر الدين هاشواڻي اٽاٽا 1.1 ارب ڊالر صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 40 رجسٽرڊ 7، غير رجسٽرڊ 33 P.C. هوٽلن جو مالڪ
6. ملڪ رياض 1.1 ارب ڊالر
7. ميان منشا هڪ ارب ڊالر.
8. ناصر شون: متحده عرب امارات ۽ پاڪستان اٽاٽا 500 ملين پائونڊ هڪ ارب ڊالر
9. بهاول پور جو چوڌري خاندان 91 ڪروڙ ڊالر 0چوڌري گروپ آف انڊسٽريز نيسلي پلانٽ ، استيل ۽ شگر ڪيميڪل ۽ آٽو ڪار واش وغيره)

10. حبيب بئنڪ جو مالڪ رفيق حبيب 90 ڪروڙ ڊالر
11. ديوان مشتاق 80 ڪروڙ ڊالر
12. سلطان علي لاکاڻي: ميڪڊونلڊ هوٽلون اٿاٿا 400 ملين پائونڊ 800 ملين ڊالر دولت 20 ارب 45 ڪروڙ ڪان وڌيڪ اٿاٿا 12 ارب 87 ڪروڙ 60 لک ٽرن اوور 7 ارب 57 ڪروڙ 40 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 13 رجسٽرڊ 8
13. شيخ عابد سيٺ عابد مشهور سون جو واپاري: اسمگلر: بلڊر اٿاٿا 390 ملين پائونڊ 780 ملين ڊالر حمزه فائونڊيشن هلائيندڙ ايٽم بم ناهڻ ۾ پٽو جو مددگار
14. ميان لڪيف 70 ڪروڙ ڊالر
15. فيصل آباد جو ستارا ڪيميڪل جو مالڪ عبدالغفور 60 ڪروڙ ڊالر حوالو: (روزانه ڪاوش حيدرآباد 22 آڪٽوبر 2016)
16. طارق سهگل نسيم سهگل اٿاٿا 425 ملين پائونڊ 850 ملين ڊالر (پنجابي) دولت 45 ارب 70 ڪروڙ 47 لک 85 هزار اٿاٿا 34 ارب 38 ڪروڙ 57 هزار 85 لک ڪان وڌيڪ ٽرن اوور 11 ارب 31 ڪروڙ 90 لک ڪان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 57 رجسٽرڊ 18 غير رجسٽرڊ 39 مشرف هڪ ارب 11 ڪروڙ 74 لک 79 هزار جو قرض معاف ڪيو
17. ديوان يوسف فاروقي اٿاٿا 400 ملين پائونڊ 800 ملين ڊالر دولت 19 ارب 99 ڪروڙ 60 لک ڪان وڌيڪ اٿاٿا 10 ارب 11 ڪروڙ 30 لک ڪان وڌيڪ ٽرن اوور 9 ارب 88 ڪروڙ 30 لک ڪان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 9 رجسٽرڊ 6 اٿاٿا 400 ملين پائونڊ 800 ملين ڊالر (بحريه ٽائون سميت تعميرات جو بادشاهه)

18. شيخاڻي گروپ اثاثا 300 ملين پائونڊ 600 ملين ڊالر، لينڊ مافيا، تعميرات، جائيداد

19. رزاق دائود (ڊيسڪان گروپ) اثاثا 250، ملين پائونڊ 500 ملين ڊالر دولت 20 ارب 65 ڪروڙ 80 لک ڪان وڏيڪ اثاثا 5 ارب 78 ڪروڙ ڪان وڏيڪ ٽرن اوور 2 ارب 87 ڪروڙ 80 لک ڪان وڏيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 27 ڪان وڏيڪ رجسٽرڊ 10 ۽ غير رجسٽرڊ 17، 70 ڪروڙ 10 لک جو قرضي

20. بهرام دنشاجي آواري (پارسي) ڪراچي سنڊ آواري هوٽلن جو مالڪ ۽ سي فرنٽ، بيچ لگزري هوٽلن جو مالڪ اثاثا 250 ملين پائونڊ 500 ملين ڊالر

21. رفيق رنگون والا (K.F.C فاسٽ فوڊ جو ڪاروباري)

22. شمي قريشي تاجر اثاثا 240 ملين پائونڊ 480 ملين ڊالر

23. فاروق خان پنهل، ڪاروبار (اي اين پي سان وابستا) اثاثا 240 ملين پائونڊ 480 ملين ڊالر دولت 3 ارب 78 ڪروڙ 10 لک ڪان وڏيڪ اثاثا 2 ارب 46 ڪروڙ 50 لک ٽرن اوور هڪ ارب 33 ڪروڙ 60 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 9 رجسٽرڊ 4

24. شاهد لقمان، پنجاب گجرات ڪاروبار اثاثا 230 ملين پائونڊ 460 ملين ڊالر 27. مختيار احمد فيصل آباد پنجاب، ڪاروبار اثاثا 230 ملين پائونڊ 460 ملين ڊالر

25. عقيل ڪريم ڊيڊي ڪاروبار اثاثا 230 ملين پائونڊ 460 ملين ڊالر 29 سيد خاندان ڪاروبار اثاثا 220 ملين پائونڊ 440 ملين ڊالر ڪوڪا ڪولا نيسلي، ٽريٽ

26. سيف خاندان، انور سيف الله پناڑ (ڪاروبار) اثاثا 220 ملين پائونڊ 440 ملين ڊالر دولت 7 ارب 55 ڪروڙ ڪان متي اثاثا 87 ڪروڙ 20 لک ڪان متي صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 17 رجسٽرڊ 3 غير رجسٽرڊ 14 آهن.

27. مظهر ڪريم (پنجابي)، ڪريسينٽ گروپ دولت 30 ارب 3 ڪروڙ ڪان وڏيڪ اثاثا 22 ارب 92 ڪروڙ 10 لک ٽرن اوور 7 ارب 10 ڪروڙ 80 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 45 رجسٽرڊ 20 غير رجسٽرڊ 25 ڪن آهن.

28. پيڪيج گروپ (پنجابي) سيد بابر علي شاهه / سيد واجد علي شاهه دولت 25 ارب ڪان وڏيڪ اثاثا 5 ارب 13 ڪروڙ 80 لک ڪان وڏيڪ ٽرن اوور 4 ارب 60 ڪروڙ 20 لک صنعتي يونٽ ڪمپنيون 15 رجسٽرڊ 6 غير رجسٽرڊ 9 قرض 16 ڪروڙ 60 لک (ليگي)

29. چڪوال گروپ: خواجه محمد جاويد دولت 23 ارب 38 ڪروڙ 20 لک اثاثا 10 ارب 12 ڪروڙ 20 لک ٽرن اوور 23 ارب 26 ڪروڙ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 16 رجسٽرڊ 7 غير رجسٽرڊ 9 1993 جي ٽيڪس ڊائريڪٽري مطابق هو 258529834000000 روپين جو مالڪ هو. قرض 44 ڪروڙ 10 لک (ليگي)

30. گل احمد /االڪرم گروپ جو مالڪ حاجي علي محمد ميمڻ دولت 22 ارب 49 ڪروڙ 60 لک اثاثا 17 ارب 4 ڪروڙ 50 لک ٽرن اوور 5 ارب 45 ڪروڙ 10 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 14 رجسٽرڊ 7 غير رجسٽرڊ 8

31. آدم جي گروپ دولت 20 ارب ڪان متي، اثاثا 5 ارب 20 لک ڪان وڏيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 21 رجسٽرڊ 6 غير رجسٽرڊ

15 هڪ ارب 32 ڪروڙ 60 لک جو قرضي مشرف 44 ڪروڙ 88 لک 44 هزار معاف ڪيا.

32. گلستان / صفائر گروپ مالڪ محمد عبدالله دولت 16 ارب 48 ڪروڙ 70 لک کان وڌيڪ اثاثا 7 لک 58 ڪروڙ 30 لک ٽرن اوور 8 لک 90 ڪروڙ 40 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 13 کان وڌيڪ رجسٽرڊ 8 آهن.

33. روپالي گروپ: جعفر علي فراست دولت 14 ارب 74 ڪروڙ 80 لک کان وڌيڪ اثاثا 14 ارب کان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 5 کان وڌيڪ

34. اٽلس گروپ (هنڊا) يوسف شيرازي دولت 12 ارب 99 ڪروڙ 40 لک کان وڌيڪ اثاثا 7 ارب 31 ڪروڙ 40 لک کان وڌيڪ ٽرن اوور 3 ارب 68 ڪروڙ کان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 12 رجسٽرڊ 7 غير رجسٽرڊ 5 صفحہ 125

35. چوڌري گروپ (چوڌري شجاعت / پرويز الاهي) دولت 12 ارب کان وڌيڪ، اثاثا 5 ارب کان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 15 کان وڌيڪ سڀ غير رجسٽرڊ مشرف 3 ڪروڙ 49 لک 87 هزار جو قرض معاف ڪيو.

36. منون گروپ چنيوٽي: قيصر منو/ منير اي منون دولت 12 ارب کان مٿي اثاثا 5 ارب کان مٿي ٽرن اوور 2 ارب کان مٿي صنعتي يونٽ ڪمپنيون 26 سڀ غير رجسٽرڊ

37. فيڪٽو گروپ: مالڪ غلام محمد ميمڻ دولت 7 ارب 95 ڪروڙ 10 کان وڌيڪ اثاثا 3 ارب 54 ڪروڙ 10 لک ٽرن اوور 2 ارب 41 ڪروڙ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 14 رجسٽرڊ 3 غير رجسٽرڊ 11

38. باواني گروپ: ميمٹ، حميد باواني / امين باواني دولت 7 ارب 94 ڪروڙ 10 لک ڪان وڏيڪ اثاثا 2 ارب 17 ڪروڙ 50 لک ٽرن اوور هڪ ارب 76 ڪروڙ 60 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 11 ڪان وڏيڪ رجسٽرڊ 9 قرض 35 ڪروڙ 20 لک، مشرف 7 ڪروڙ 4 لک 83 هزار معاف ڪيو.

39. توڪل گروپ، مالڪ عبدالقادر توڪل دولت 7 ارب 76 ڪروڙ 90 لک اثاثا 2 ارب 41 ڪروڙ 20 لک ٽرن اوور هڪ ارب 35 ڪروڙ 70 لک يونٽ 18 رجسٽرڊ 7 غير رجسٽرڊ 11 قرض هڪ ارب 21 ڪروڙ 70 لک

40. هيبوجي گروپ: حبيب الله ختڪ (پٺاڻ) (اڳوٽو گندارا گروپ) دولت 7 ارب 8 ڪروڙ 80 لک ڪان وڏيڪ اثاثا 3 ارب 69 ڪروڙ 50 لک ڪان وڏيڪ ٽرن اوور 3 ارب 39 ڪروڙ 30 لک ڪان وڏيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 21 رجسٽرڊ 8 غير رجسٽرڊ 13 ڪان وڏيڪ

41. يونائيٽڊ گروپ جو مالڪ محمد سليم دولت 7 ارب 7 ڪروڙ 20 لک اثاثا 5 ارب 88 ڪروڙ 10 لک ٽرن اوور هڪ ارب 19 ڪروڙ 10 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 12 رجسٽرڊ 8 غير رجسٽرڊ 4

42. ڪوهستان گروپ دولت 6 ارب 37 ڪروڙ 90 لک اثاثا 2 ارب 57 ڪروڙ 80 لک ٽرن اوور 3 ارب 80 ڪروڙ 10 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 7 رجسٽرڊ 4 غير رجسٽرڊ 3

43. فتح گروپ دولت 6 ارب 36 ڪروڙ 30 لک اثاثا 2 ارب 84 ڪروڙ 30 لک ٽرن اوور 2 ارب 52 ڪروڙ ڪان وڏيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 12 رجسٽرڊ 3 غير رجسٽرڊ 9 هن ڪمپني

ڪجهه سال اڳ گهانگهرا موري حيدرآباد ۾ پلاٽ تي قبضي ڪرڻ لاءِ 12 جي لڳ ڀڳ مقامي پورهيتن جو قتل ڪرايو هيو.

44. سرگوڏا گروپ: ميان محمد اسلم دولت 6 ارب 9 ڪروڙ 80 لک اثاثا 2 ارب 73 ڪروڙ 90 لک ٽرن اوور 2 ارب 35 ڪروڙ 90 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 11 رجسٽرڊ 7 غير رجسٽرڊ 4 (ليگي)

45. ابراهيم گروپ دولت 5 ارب 98 ڪروڙ 80 لک اثاثا 2 ارب 33 ڪروڙ 30 لک ٽرن اوور 3 ارب 65 ڪروڙ 50 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 9 رجسٽرڊ 5 غير رجسٽرڊ 4

46. النور گروپ مالڪ حاجي الياس ميمڻ دولت 5 ارب 63 ڪروڙ اثاثا 2 ارب 57 ڪروڙ 30 لک ٽرن اوور 2 ارب 5 ڪروڙ 70 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 14 رجسٽرڊ 4 غير رجسٽرڊ 10

47. ڪالوني گروپ: مالڪ نصير اي شيخ ڪالوني ٽيڪسٽائل مل ملتان جي مزدورن جو قاتل دولت 4 ارب 8 ڪروڙ اثاثا هڪ ارب 71 ڪروڙ 40 لک کان وڌيڪ ٽرن اوور هڪ ارب 36 ڪروڙ 60 لک کان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 8,7 ڪروڙ 10 لک جو قرضي

48. چوڌري منير نواز: شاهنواز گروپ (احمدي) شيزان انٽرنيشنل دولت 14 ارب هڪ ڪروڙ 10 لک کان وڌيڪ اثاثا هڪ ارب 29 ڪروڙ 90 لک کان وڌيڪ ٽرن اوور هڪ ارب 71 ڪروڙ 20 لک کان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 10 کان وڌيڪ رجسٽرڊ 6 غير رجسٽرڊ 4 کان وڌيڪ

49. فضل / فاطمه گروپ: شيخ شوڪت مسعود دولت 4 ارب اثاثا 2 ارب ٽرن اوور هڪ ارب يونٽ 6 غير رجسٽرڊ 24 3 ارب 47 ڪروڙ 50 لک جو قرضي

50. دادا پائي گروپ: محمد حسن دادا پائي (لنواري شريف جو مريد) دولت 3 ارب 76 ڪروڙ 70 لک اثاثا 2 ارب 16 ڪروڙ 70 لک ٽرن اوور 10 ڪروڙ 60 لک صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 14 رجسٽرڊ 3 غير رجسٽرڊ 11

51. جهانگير گروپ دولت 3 ارب 63 ڪروڙ 60 لک اثاثا 2 ارب 53 ڪروڙ 50 لک کان وڌيڪ ٽرن اوور هڪ ارب 11 ڪروڙ 10 لک کان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 6 رجسٽرڊ 4 غير رجسٽرڊ 2

52. محمد قاسم دادا دولت 2 ارب 65 ڪروڙ کان مٿي اثاثا 88 ڪروڙ 50 لک کان وڌيڪ ٽرن اوور 74 ڪروڙ 50 لک کان وڌيڪ اسمٽ ڪلائن، برجر پينٽس ۽ بروڪ باند ملٽي ڪمپنين جو حصيدار صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 10 سڀ غير رجسٽرڊ

53. ڪيلسڪو گروپ دولت 2 ارب 50 ڪروڙ 70 لک اثاثا هڪ ارب 23 ڪروڙ 50 لک ٽرن اوور هڪ ارب 27 ڪروڙ 20 لک يونٽ ۽ ڪمپنيون 4 کان وڌيڪ

54. پريميئر گروپ: دولت 2 ارب 42 ڪروڙ 90 لک اثاثا هڪ ارب 50 ڪروڙ 10 لک ٽرن اوور 2 ڪروڙ 80 لک يونٽ ۽ ڪمپنيون 4 عدد رجسٽرڊ

55. عمر گروپ دولت 2 ارب 32 ڪروڙ 60 لک کان وڌيڪ اثاثا هڪ ارب 12 ڪروڙ 60 لک کان وڌيڪ ٽرن اوور هڪ ارب 20 ڪروڙ کان وڌيڪ صنعتي يونٽ ۽ ڪمپنيون 5 رجسٽرڊ 3 غير رجسٽرڊ 2

56. وليڪا گروپ

57. ڊي ايس آئي گروپ 4 يونٽ ايڪسپورٽ ڪندڙ

58. صحاف گروپ 5 ڪمپنيون ۽ يونٽ

59. رياض بائلرز گروپ: همايون اختر 4 ڪمپنيون

60. ريبڪو گروپ

61. 7 ڪان وڌيڪ ڪمپنيون مالڪ سيف الرحمان

62. نويد گروپ 4 يونٽ

63. محمد احمد گروپ 4 يونٽ.

64. دائمنڊ گروپ مالڪ طارق شيخ

65. آدم گروپ (چانهه جو وڏو واپاري)

66. ترائي استار گروپ (شپنگ جي صنعت جو وڏو گروپ)

67. نورالاهي گروپ 5 ڪمپنيون، بيوريج هوزري ٽيڪسٽائل

68. انعام الاهي گروپ 4 ڪمپنيون ٽيڪسٽائيل

69. نواب احمد 3 ٽيڪسٽائل ملون

70. ايشن فوڊز انڊسٽريز (fact.com.pk) 10

گجراتي 8 پٽاڻ ۽ 52 پنجابي 1سنڌي آصف زرداري آهي.

(71سرمائيدارن ۾ صرف هڪ سنڌي)

حوالو: پاڪستان ڪي ارب پتي خاندان، پاڪستان ڪي اصل ڪهاڻي

1952ع کان پاکستان جي حڪمرانن جي ڪنيل قرضن جو تفصيل

اسين ڏسون ٿا تہ پاڪستان جي حڪمرانن سڀ کان پهرين سامراجي قرض عالمي بينڪ کان 27 ملين ڊالر جو فيبروري 1952ع ۾ پاڪستان ريلوي جي نالي تي ورتو هو جڏهن تہ امريڪا کان پهريون قرض پاڪستان ڊسمبر 1952ع ۾ ورتو هو. پاڪستان جي حڪمرانن جي ڪنيل قرضن جي صورتحال هينين ريت آهي.

1_	1947_58ع	لياقت علي	59 ڪروڙ 4 لک ڊالر
2_	1958_69ع	ايوب خان	5 ارب 37 ڪروڙ 80 لک ڊالر
3_	1969_71ع	يحيٰ خان	7 ارب 75 ڪروڙ 40 لک ڊالر
4_	1971_77ع	ڀٽو	5 ارب 5 ڪروڙ 80 لک ڊالر
5_	1977_88ع	ضياءِ	12 ارب 49 ڪروڙ 60 لک ڊالر
6_	1985_88ع	محمد خان جوڻيجو	7 ارب 60 ڪروڙ 70 لک ڊالر
7_	1988_90ع	بينظير ڀٽو	9 ارب 9 ڪروڙ 70 لک ڊالر
8_	1990_93ع	نواز شريف	7 ارب 16 ڪروڙ 20 لک ڊالر
9_	1993_96ع	بينظير ڀٽو	18 ارب 28 ڪروڙ 70 لک ڊالر
10_	1996_97ع	معراج خالد	2 ارب 30 ڪروڙ ڊالر
11_	1997_99ع	نواز شريف	8 ارب 2 ڪروڙ 20 لک ڊالر
12_	1999ع	مشرف	1.5 ارب ڊالر علامي بينڪ کان
13_	2006ع	مشرف	10 ارب ڊالر آمريڪا کان

جڏهن تہ ضياءِ ۽ مشرف کي عالمي سامراج ۽ سندن دلالن سعودي عرب سميت کربين ڊالر خفيہ طريقي سان جدا ڏنا هئا.

انهي سڄي صورتحال ۾ اسان ڏسون ٿا ته پاڪستان جي رياست ۾ عالمي ادارن جي رپورٽ موجب سنڌ ۽ بلوچستان ۾ سڀ کان وڌيڪ 80 سيڪڙو غربت آهي. انهيءَ غربت جو سبب هڪ پاسي طبقاتي استحصال آهي جيڪو اُتان جا مقامي استحصالي ڪن ٿا اُتي پاڪستاني رياست تي قابض حڪمران جن جو واسطو پنجاب ۽ پختون ۽ اردو ڳالهائيندڙ افسر شاهي سان آهي سي ڪن ٿا اُتي پنجابي، ڪاٺياواڙي (گجراتي) ۽ پناڙ سرمائيدار پڻ استحصال ڪن ٿا تنهن کان سواءِ ملٽي نيشنل ڪمپنيون ۽ عالمي سامراج جو طبقاتي ۽ قومي استحصال پڻ آهي. اهڙي صورتحال ۾ جيڪو پروگرام هوندو اهو عالمي سامراج، ملٽي نيشنل ڪمپنين، پاڪستاني رياستي استحصال، فوجي ۽ سول افسر شاهي، صنعتي ۽ زرعي سرمائيدارن، جي خلاف هوندو. جو ته هتي استحصال پورهيت عوام ۽ مظلوم قومن جو ٿئي ٿو انهي ڪري سندن نجات ۽ آزادي کان سواءِ ڪوبہ پروگرام جمهوري نٿو ٿي سگهي. انهي ڪري اڄ جمهوريت قومي مسئلي ۽ طبقاتي مسئلي تي گڏيل جدوجهد ڪرڻي پوندي پيو ڪوبہ رستو نہ آهي. هتي آزادي جو مطلب پورهيت عوام ننڍن آبادگارن ۽ وچولي طبقي جي مظلوم حصن جي آزادي آهي جو ته اڄ مظلوم قومن ۾ هڪ ڪروڙ کان مٿي نوجوان بيروزگار آهن ۽ اها آزادي معاشي آزادي کانسواءِ فضول آهي، انهيءِ ڪري هتي پورهيت عوام جو جمهوري راج قائم ڪرڻو پوندو جيڪو عالمي سامراج، ملٽي نيشنل ڪمپنين، پاڪستاني رياست جو ۽ مقامي استحصالين جي استحصال جو خاتمو ڪندو جيڪو قومن جي هٿان قومن جو ۽ اهڙي ريت هڪ فرد جي هٿان پي فرد جو استحصال ختم ڪندو. استحصال کان پاڪ ۽ برابري تي ٻڌل سماج قائم ڪندو جيڪو سوشلزم ۾ ممڪن آهي.

1996ع ۾ بينظير ڀٽو حڪومت طرفان قرض معاف ڪندڙن جي لسٽ

1996ع ۾ بينظير ڀٽو 698 قرضين جا قرضا معاف ڪيا جيڪي 3 ڪرب ڪان وڌيڪ هئا.

جن ۾:

هنوا پرٽيڪسٽائل	هڪ ارب 36 ڪروڙ 70 لک
هاشواڻي هوٽلز	12 ارب
فينسي گروپ	64 ارب
ڪالوني گروپ	5 ڪروڙ 14 لک
سيف الله	39 ڪروڙ 21 لک
حئي سنز	35 ڪروڙ 70 لک
حبيب گروپ	هڪ ڪروڙ 75 لک
سهگل گروپ	هڪ ڪروڙ 75 لک
ميان منشاءِ	هڪ ڪروڙ 71 لک
هيبو جي گروپ	74 لک ڪان وڌيڪ
پيڪيجز گروپ	42 لک ڪان وڌيڪ
باواني گروپ	42 لک ڪان وڌيڪ

سڀ غير سنڌي گهٽائي پنجابين جي پاڪستان مان فائدو انهن کي آهي، انهيءَ ڪري اهي پاڪستان جا حمائتي آهن.

مٿي سرمائيدارن جو ذڪر ڪري آيا آهيان انهن وٽ مجموعي طرح تي 130 ٽيڪسٽائل ملون 35 شگر ملون 10 سيمنٽ پلانٽ 115 انشورنس ڪمپنيون 11 بينڪون 20 مضاربہ ڪمپنيون، 10 ليزنگ ڪمپنيون ۽ 8 پاور پلانٽس هئا.

1997ع جي ارب پتي خاندانن ۾ 18 ڪراچي 15 پنجاب جا چنيوٽي خاندان 3 ميمڻ 3 اسماعيلي 7 پختون هڪ سنڌي. توٽل 47 سرمائيدار

1997ع ۾ معراج خالد حڪومت طرفان شايع ڪيل قرض نہ ڏيندڙن جي لسٽ

1. اتفاق	3 ارب هڪ ڪروڙ 30 لک
2. اتفاق	2 ارب 96 ڪروڙ 50 لک
3. فضل سنز	2 ارب 80 لک
4. چوڌري شجاعت	هڪ ارب 55 ڪروڙ 70 لک
5. بيلہ ڪيميڪلز	2 ارب 33 ڪروڙ 90 لک
6. اي شڪور ڪلوڊ يا	هڪ ارب 25 ڪروڙ 40 لک
7. فوزي علي ڪاظمي	هڪ ارب 15 ڪروڙ 90 لک
8. سهگل	هڪ ارب 8 ڪروڙ 60 لک
9. نقوي	هڪ ارب 5 ڪروڙ 60 لک
10. ظهور	هڪ ارب 2 ڪروڙ 80 لک
11. عبدالله علي راجيہ	هڪ ارب 3 ڪروڙ 10 لک
12. غني	90 ڪروڙ 30 لک
13. حبيب	84 ڪروڙ 50 لک
14. آدم جي	83 ڪروڙ 20 لک
15. هاشواڻي	64 ڪروڙ
16. عريبن سي انٽرپرائز	62 ڪروڙ 60 لک
17. سرگوڌا	58 ڪروڙ 10 لک
18. يونائٽڊ	50 ڪروڙ 10 لک
19. چڪوال	44 ڪروڙ 10 لک
20. دائود	37 ڪروڙ 60 لک
21. باواني/النور	35 ڪروڙ 20 لک
22. فتح	21 ڪروڙ 60 لک
23. پيڪجيچز	16 ڪروڙ 60 لک
24. ڪالوني	8 ڪروڙ 10 لک

پاڪستان جي صنعت

ڪپهه

پاڪستان ۾ 2006ع موجب 458 ٽيڪسٽائل يونٽ هئا ڪاتن اسپننگ جنهن ۾ ڪمپوزٽ جا 50 يونٽ هئا. باقي 408 ڏاڪو تيار ڪندڙ يونٽ هئا.

وينگ ۾ ميڊاپس جو شعبو 2004، 2005ع موجب 10249 انٽرگريٽ ٽيڪسٽائل يونٽس هئا.

آزاد ويونگ يونٽس 26034 هو.

بجلي وارين ڪڍين جو تعداد 225258 هو.

ڪپڙن ٺاهڻ جو شعبو مجموعي 261541 يونٽس هئا.

چالو 220447 يونٽس

ڪنڊ ملڪ ۾ 182 شوگر ملون آهن.

پنجاب 40

سنڌ 32

پختوان خواهه 6

ڪشمير 1

سيمينٽ 2006ع موجب 28 سيمينٽ فيڪٽريون

گيهه 2006ع موجب 160 يونٽ

بجلي

13 نجي بجلي پيدا ڪندڙ ادارا آهن 5873 ميگا وات

13 تيل گيس مان بجلي پيدا ڪندڙ ادارا آهن 2006ع

12434

پاڻي مان بجلي ڪندڙ ادارا 6493 ميگاواٽ

(K.E.C) ڪي. اي. سي ۽ ڪينوپ 137 ميگاواٽ.

1. چمڙي جي صنعت
2. اوزارن جي صنعت (ميڊيڪل)
3. رائدين جي صنعت
4. پاڻ جي صنعت
5. اسٽيل جي صنعت
6. دوائن جي صنعت
7. مشروب
8. بجلي جي صنعت پکا وغيره به هتي موجود آهن

زرعي سرمائيدار / جاگيردار

هي زرعي سرمائيدار/ جاگيردار تمام وڏيون زمينون پنهنجي قبضي ۾ رکن ٿا. سندن پيداواري طريقو سرمائيدارانہ اصول تي يعني تہ زرعي مشينن سان ۽ منڊي، مارڪيٽ لاءِ پيداوار ڪن ٿا. اُهي زرعي سرمائيدار، هوٽلون، پيٽرول پمپ، مارڪيٽون، دڪان، ميڄي فارم، مرغي فارم، باغات، سبزيون، فلورملون، برف جاڪارخانہ، ٽيڪسٽائل ملون، جننگ فيڪٽريون، رائس ملون، شوگرملون، سيمنٽ جا ڪارخانہ ۽ ٽرانسپورٽ وغيره جو ڪاروبار ڪن ٿا. ڪيش ڪراپ فصلن ۾ سيڙپڪاري ڪن ٿا. ٽريڪٽر، ٽريشر، دواٽون ۽ جديد بج جو استعمال ڪن ٿا زرعي سرمائيدارن/ جاگيردارن ۾ وڏو تعداد پنجابين جو آهي پنجابي نہ رڳو پنجاب ۾ پر سرائڪي علاقي سان گڏ سنڌ ۾ بہ تمام گهٽيون زمينون ۽ ڪاروبار ڪن ٿا سنڌي، سرائڪي، پختون ۽ بلوچ ۽ اردو ڳالهائيندڙ بہ اهو ڪاروبار يا ڏندو ڪن ٿا پر اهي پنهنجي پنهنجي علاقي ۾ محدود آهن. اهي مقامي معيشت تي قابض هجڻ ڪري ٽاٽو سندن اثر ۾ هوندو آهي. اهي فوجي افسر شاهي جا دلال هوندا آهن. اُهي هڪ پاسي ننڍين آبادگارن کي دٻائن ٿا. هاري ۽ ڪيت مزدور تہ جيئن سندن غلام هجن، هارين کي ڪٽڪ ۽ سارين جي فصل ۾ نالي ۾ اڌ فصل ڏين ٿا پر باقي ڪمند، ڪپهہ، مرچ، بصر، سبزين، گاهہ ۽ ميوات وغيره ۾ سال گذريو وڃن اهي زميندار حساب نٿا ڪن. وٽن ڪوبہ حقيقي حساب ڪتاب جو رکارڊ يا رجسٽر نہ هوندو آهي. اُهي اڄ بہ فصل مان، پاٽي، پاڻ دواٽون، بج، ٽريڪٽر ۽ ٽريشر جو حساب ڪتاب هارين جي ڪاتي مان وصول ڪن ٿا ونگار بہ ونڻ ٿا. زراعت ۾ سرمائيداري اچڻ سان هاري وڏي تعداد ۾ ڪيت مزدور ٿي ويا آهن حقيقت ۾ هاري تمام ٿورڙا رهجي ويا آهن ۽ وڏي اڪثريت ڪيت مزدورن جي آهي. ننڍين آبادگارن جو تعداد بہ ڇڪو خاصو آهي، ڪيت مزدور حقيقت ۾ باندي بٽيل مزدور آهن. سڄي زندگي پارن ۾ پچن سان فصلن ۽ باغن ۾ ڪم ڪن ٿا. سندن ڪوبہ مقرر ٽائم ڪم جو نہ آهي. پر هر وقت ڪم لاءِ

بڏل هجن ٿا. انهن جي ڪابہ مقرر اجرت نہ آهي. ڪين زنده رهڻ لاءِ بن وقتن تي اڻ پوري ماني ملي ٿي اهي اڌ اگهاڙا مرضن ماريل ڪيت مزدور آهن. هاري ۽ ڪيت مزدور قرضن ۾ جڪڙيل آهن، رياستي سيڪٽر کي ڇڏي باقي سمورن ادارن ۾ مزدورن کي ملازمت جو ڪو ثبوت نٿو ڏنو وڃي 12_12 ڪلاڪ ڪم ورتو وڃي ٿو. انهن کان ڊيلي ويجز ٺيڪيداري ۽ ڪانٽريڪٽ سسٽم وسيلي ڪم ورتو وڃي ٿو. ڪين تمام گهٽ پگهار ڏني وڃي ٿي. پوليس ۽ رياستي ادارن وسيلي سڏي ۽ اڻ سڏي طرح ڪين دٻايو ۽ ڪچليو وڃي ٿو. آبادي جو زري گهٽ 60_70 سيڪڙو حصو زراعت سان وابسط آهي ۽ اهو تمام گهٽو غريب آهي، پنجابين جون سنڌ ۾ زمين لاءِ ڏسو ڪتاب "ڪيا هم اڪٹھي رهہ سڪتي هين، پروفيسر عزيز الدين"

هن سڃي صورتحال ۾ اسين ڏسون ٿا تہ پاڪستان جهڙن ملڪن ۾ ٽن قسمن جو استحصال ٿئي ٿو. جيڪو هينئين ريت واضع آهي.

1. هڪ ۽ بنيادي استحصال پورهيت عوام ۽ مظلوم قومن جو ٿئي ٿو جيڪو زرعي ۽ صنعتي سرمائيدار ۽ ملٽي نيشنل ڪمپنيون ۽ عالمي مالياتي ادارا ڪن ٿا.
2. استحصال پاڪستان جا حڪمران، فوجي ۽ سول افسر شاهي ۽ واپاري ڪن ٿا جيڪو پورهيت عوام ۽ مظلوم قومن جو ٿئي ٿو.
3. استحصال عالمي سامراج، ملٽي نيشنل ڪمپنيون ۽ عالمي سامراجي ادارا مارڪيٽ تي قبضي هجڻ ڪري شيون (سامان) وڪڻي استحصال ڪن ٿا ۽ گڏوگڏ جديد بينڪيت جي صورت ۾ خام مال جي ڦرلٽ (تيل، گيس ۽ ٻي معدنيات) ۽ آس پاس جي علاقن ۾ ڦرلٽ لاءِ رياست کي استعمال ڪرڻ سان. اها ڦرلٽ ۽ استحصال پورهيت عوام ۽ مظلوم قومن جي ٿئي ٿي.

شين ۽ سامان جي وڪري سان پنجاب، سنڌ ۽ بلوچستان وغيره جو بہ استحصال ڪري ٿو.

هن سڄي صورتحال ۾ اسين پاڪستان کي ڏسون ٿا تہ افسر شاهي جو 75 سيڪڙو حصو پنجاب مان آهي باقي حصي ۾ اردو ڳالهائيندڙ ۽ پختون 20 سيڪڙو آهن جڏهن تہ 5 سيڪڙو حصو باقي قومن سان تعلق رکي ٿو. سرائڪي علاقي تي پڻ غلبو پنجابي افسر شاهي ۽ پنجابي سرمائيدارن جو آهي. اُتي پاڪستان ۾ عالمي ادارن جا مينجر ۽ وڏا آفيسر بہ پنجاب ۽ اردو زبان سان واسطو رکن ٿا. صنعتي سرمائيدارن ۾ بہ وڏو تعداد پنجابي سرمائيدارن جو آهي پي نمبر تي ڪانيا واڙي (گجراتي) سرمائيدار آهن جڏهن تہ تي نمبر تي پٺاڻ سرمائيدار آهن جڏهن تہ چوٿين نمبر تي ۽ آخر ۾ سنڌي سرمائيدار اچن ٿا. ملڪ ۾ پيو نمبر وڏو سول سرمائيدار سنڌي آهي. هڪ اندازي موجب انهن سرمائيدارن (صنعتي ۽ زرعي) هتي ڦرلٽ ڪندي، استحصال ڪندي پرڏيهي ملڪن ۾ ڏيڍ سئو ارب ڊالر لڪائي رکيا آهن.

پاڪستان پنهنجي بجيٽ جو 80 سيڪڙو حصو IMF ۽ دفاع تي خرچ ڪري ٿو جهڙي ريت فوج ۽ انهي جا ادارا مفت ۾ معيشت تي قابض آهن اُهي ڪو ٽيڪس نٿا ڏين بلڪل اهڙي طرح هتان جا صنعتي ۽ زرعي سرمائيدار بہ ٽيڪس نٿا ڏين. عالمي سامراجي ادارا بہ ڪو ٽيڪس نہ ٿا ڏين پر کين هتان جي دولت ٻاهر ڪڍي وڃڻ جي کلي اجازت آهي. اهڙي صورت ۾ جڏهن تہ زرعي سرمائيدارن زمين تي بينڪن کان قرض وٺي رکيا آهن، سرمائيدارن بہ قرض ڪڍي ڪيترائي دفعہ اهو معاف ڪرائي ورتو آهي. خود عالمي طور تي عالمي سرمائيدارانہ بحران آهي. اهڙي صورتحال ۾ ملڪ ۾ ڪهڙي ريت صنعتي ترقي ٿي سگهندي ۽ ڪيئن زميندارن کان زمينون وٺي ورهائي سگهبيون؟ خود روس ۽ چين وغيره ۾ زمينن جي ورهاست انقلاب وسيلي ممڪن ٿي سگهي هئي تہ ڇا هتي بغير ڪنهن انقلاب جي زمينن جي ورهاست ممڪن آهي؟

هندستان جي کميونست پارٽي جي جنرل سيڪريٽري جو برطانيا سرڪار کي لکيل خط.

۱۲

CENTRAL HEADQUARTERS

Communist Party Of India

(Section of The Communist International)

Phone: PEOPLEWAR
Phone: 1888 (P.O. Hall)

190 B, Khetwadi Main Road,
Bombay 4, March 15, 1945

Ref No.

Personal

(1)

Dear Sir Reginald,

In another cover I am sending you a Memo on behalf of the Party Centre with enclosures, on the situation in the Provinces. I am afrind we are not yet quite used to writing documents for the Government but you will see that we talk straight and are frank.

If any of our statements are involved or need further clarification you have only to send me a note and I will try my best to make our attitude as clear as is humanly possible.

If you think any useful purpose will be served by my visiting you and explaining things, I will be quite willing to do so. I was told by Mr. Mackenzie that our attitude about the Congress arouses suspicion in our bonafides. If it is so I could explain it in a Memo.

The situation in the Provinces is deteriorating very fast. I hope you will be able to intervene successfully and help us to do our bit against the Fifth Column and in saving the country.

I am going to Malabar on the 16th. and will be back on the 29th. inst. With good wishes,

۱۵ مارچ ۱۹۴۵ء کو کميونسٽ پارٽي آف انڊيا جي مرڪزي قيادت جي جانب سان سرڊيگي نال ميڪوسودل کي لکيل مٿاريل خط جي نقل جنهن ۾ آزادي حاصل ڪرڻ واري تحريڪ کي "ملڪ جي تحفظ" جي نالي هيٺ کچلڻ جي ليے برطانوي سامراج کي تعاون جي پيشڪش ڪئي وئي هئي. هي خط ٻي عالمي جنگ عظيم جي دوران سٽالن جي برطانوي ۽ آمريڪي سامراج سان گڏ هجڻ جي ڪري کميونسٽ پارٽي آف انڊيا جي پاليسي ۾ فوري تبديلي جي عڪاسي ڪري ٿو جنهن سان قومي ۽ طبقاتي جدوجهد کي فراموش ڪري "جمهوري" حملي جي نالي سان سامراج سان مصالحت جي پاليسي اختيار ڪئي وئي.

پاڪستان ۾ سنڌ جي صورتحال

27 آگسٽ 1948ع تي پاڪستان ۾ هنگامي حالتن جو اعلان ڪندي ايمرجنسي لاڳو ڪئي ويئي. پنجاب جي صوبائي حڪومت مرڪزي حڪومت کي چيو تہ مهاجرن کي سنڌ ۾ سرحد ۾ آباد ڪيو وڃي. انهي هنگامي حالتن ۾ ايمرجنسي وسيلي سنڌ کي مجبور ڪيو ويو. 2، ڪراچي کي سنڌ کان ڌار ڪرڻ جو واقعو پش آيو. جنهن جي خلاف فيبروري 1948ع ۾ سنڌ اسيمبلي متفق راءِ سان قرار داد پاس ڪئي تہ ڪراچي کي سنڌ کان ڌار نہ ڪيو وڃي. پر مئي 1948ع ۾ پاڪستان جي دستور ساز اسيمبلي ڪراچي کي سنڌ کان ڌار ڪرڻ جو فيصلو ڪيو. سنڌ اسيمبلي انهي فيصلي کي مڃڻ کان انڪار ڪندي زيارت بلوچستان ۾ جناح ڏانهن هڪ وفد موڪليو پر وفد ناڪام وري آيو. جناح سنڌ اسيمبلي جي متفق قرار داد کي ٽڏي ڇڏيو. اهو هو "جهموري جناح" جنهن جي رسول بخش پليجو حمايت ٿو ڪري، ڪراچي کي سنڌ کان ڌار ڪيو ويو. هندن جون ڇڏيل ملڪيتون سنڌين لاءِ منع ڪيون ويون تہ اُهي خريد نٿا ڪري سگهن. سنڌ يوني ورسٽي کي ڪراچي مان بيدخل ڪيو ويو. ڪراچي ۾ سنڌي ٻولي تي بندش هئي ويئي. هشو سميت ڪيترن انقلابي ڪارڪنن کي زوري سنڌ مان بيدخل ڪري هندستان بدر ڪيو ويو. سنڌ اسيمبلي جو گهيرو ڪيو ويو. ۽ نيٺ ون يونٽ مڙهيو ويو. ون يونٽ جي خلاف 22 نومبر 1954ع تي "يوم سنڌ" ملهائي احتجاج ڪيو ويو. (روزنامہ ڊان ڪراچي 23 نومبر 1954ع) انهي ون يونٽ

جي دور ۾ اڪتوبر 1958ع کان مارچ 1963ع جي سائين چٽن سالن ۾ سنڌ ۾ هڪ سو زمين حاصل ڪرڻ وارن ۾ 75 غير سنڌي هئا. هڪ اندازي موجب 10 لک ايڪڙ زمين غير سنڌين کي ڏني ويئي. زمينون ۽ ملازمتون غير سنڌين کي ڏنيون ويون ان جي خلاف سنڌ ۾ اينٽي ون يونٽ محاذ ۽ سنڌ متحده محاذ جدوجهد شروع ڪئي.

جنهن ۾ هاري الاٽي تحريڪ، نيلام بند ڪريو تحريڪ، سنڌي ۾ لسٽن جي تحريڪ وغيره جنهن سان نيٺ ون يونٽ جو خاتمو ٿيو. نيلام جو سلسلو ختم ٿيو. سنڌي ۾ لسٽون لکيون ويڙهڻ لڳيون، ون يونٽ جو خاتمو ٿيو پر پنجاب بهاول پور ۽ ماڇڪو تي قبضو ڪري ورتو پنجاب جو اهو قبضو غاصبانه قبضو آهي ۽ سامراجي طريقو آهي. پنجاب بنگالين جي آبادي کي تسليم نه ڪيو پر پاڻ آبادي جي بنياد تي NFC تي، سروسز تي عمل ڪرائي ٿو. پنجاب هندوستان سان پاڻي جي مسئلي تي بين الاقوامي طريقي موجب پوڇڙ جو حوالو ڏيئي سنڌ جو پاڻي حاصل ڪري ٿو. جڏهن ته هن پنهنجا 3 دريا هندستان کي وڪڻي ڏيئي ڇڏيا. پر سنڌ جيڪو پوڇڙ تي آهي اُتي پنجاب انهي بين الاقوامي اصول کي نٽو مڃي ون يونٽ جي خاتمي ۽ ملڪ جي به اڳ ٿيڻ کان پوءِ به پنجاب جمهوريت کي برداشت نٽو ڪري. پٽو جي قاسي پنجابي ججن ڏني جمهوري تحريڪ جو بنگال کان پوءِ مرڪز سنڌ تي ويو. 83-86ع ۽ 2007ع تائين سنڌ جو عوام جمهوريت لاءِ پنهنجو خون ڏيندو آيو آهي پر جمهوريت کي هتي قبول نٽو ڪيو ٻيو وڃي. ته پوءِ سنڌ لاءِ بنگال جهڙو رستو وڃي بچيو آهي.

پاڪستان ۾ جتي جمهوريت قائم نٿي ڪرڻ ڏني وڃي اُتي سوشلسٽ تحريڪ ڪئين ايري سگهي ٿي؟

پاڪستان ۾ سوشلسٽ تحريڪ کي ڏسنداسون تہ اُها بہ مظلوم قومن ۾ ايرندي رهي آهي. بنگال کان پوءِ سنڌ ۾ انهيءَ جو وجود رهيو آهي پر پنجاب ۾ بنگال، سنڌ بلوچستان ۽ پختون خواهہ جي پيٽ ۾ نہ هجڻ جي برابر رهي آهي ۽ اُها بہ پاڪستان جي بقا ۽ ايوب خان کي ترقي پسند سمجهندي رهي آهي. مظلوم قومن تي ٿيندڙ ظلم تي خاموش ۽ ڪن لاتار ڪندي رهي آهي. اُهي هندستان کي پنهنجو دشمن ۽ ڪشمير کي پاڪستان جو لازمي حصو سمجهن ٿيون جيڪا ڪنهن بہ ريت ترقي پسند سوچ نہ آهي. انهيءَ جو سبب ڇا آهي؟ 1981ع جي انگ اکرن موجب 25 لکن کان مٿي پنجابي سنڌ ۾ اچي آباد ٿيا هئا ۽ اُهي هرسال 2 لکن جي تعداد ۾ سنڌ اچي رهيا هئا ڪين سنڌ ۾ لکين ايڪڙ زمين ڏني ويئي. ملازمتن ۾ ڪين اوليت رهي.

سنڌ جي تيل ۽ گيس جا انگ اکر

نالو	تعداد	سيڪڙو
سنڌ	93	76.22%
بلوچستان	2	1.63%
پنجاب	23	18.85%
پختون خواه	4	3.27%

گئس جا ذخيرا

نالو	نج گئس	گڏيل	کل تعداد	سيڪڙو
سنڌ	96	25	121	77.56%
پنجاب	10	13	23	2.56%
بلوچستان	8	0	8	5.128%

نوٽ: هي انگ اکر پاڪستان انرجي سالياني بڪ 2007ع جا آهن.

وفاقي وزارت پاران تازو ئي جاري ڪيل انگن اکرن موجب:

ملڪ ۾ ڪل 70145 بيرل تيل روزانو پيدا ڪيو ويو جنهن مان 39370 بيرل (56 سيڪڙو) سنڌ، 17856 بيرل (26سيڪڙو) پنجاب، 12847 بيرل (18 سيڪڙو) پختونخواه ۽ بلوچستان 25 سيڪڙو جي لڳ ڀڳ پيدا ڪيو. ڪيت جو جائزو ونجي تہ سنڌ 31 سيڪڙو وڌيڪ، پنجاب 30 سيڪڙو گهٽ، پختونخواه 9 سيڪڙو وڌيڪ ۽ بلوچستان 10 سيڪڙو وڌيڪ پيداوار ڏني. ساڳي صورتحال گئس جي پيداوار ۾ ٻہ رهي، جيڪا سال 2008ع دوران ملڪ ۾ ڪل 1454194 ملين ڪيوبڪ فٽ رکارڊ ڪئي وئي جنهن مان 1033110 ملين ڪيوبڪ فٽ (71 سيڪڙو) سنڌ جڏهن تہ پنجاب 71800 ملين ڪيوبڪ فٽ (5سيڪڙو) پختونخواه 29706 (2

سيڪڙو) ۾ بلوچستان 319578 ملين ڪيوبڪ فٽ (35سيڪڙو) پيدا ڪئي. هڪ ڪاٽي موجب وفاقي تيل ۽ گيس جي وزارت سالياني 25 کان 30 ارب روپيا ڪمائي ٿي. تيل ۽ گيس ۽ ٻين شين جي پيداواري مرحلي دوران ٽيندڙ گدلاڻ ۽ ماحوليات جي لحاظ کان سنڌ کي سالياني 92 ارب روپيا نقصان ٿئي ٿو. حڪومت، ورلڊ بينڪ ۽ ايشيائي ترقياتي بينڪ کان 100 ملين ڊالرز "ڊيپ" پراجيڪٽ ذريعي ۽ 397.47 ملين روپيہ CIDA (ڪينڊين ايجنسي) ان 392 ميلن روپيہ ۾ آغا خان فائونڊيشن کان 27 ڪروڙ ڊالر ۽ يونيسيڪو کان ٻہ ڪروڙين روپيہ سالياني تعليم جي نالي تي ورتا وڃن ٿا پر سنڌ جي پورهيت عوام تي اُهي خرچ نٿا ڪيا وڃن.

سنڌ ۾ تيل ۽ گيس جي صورتحال

2010ع تيل کپائڻ جو ڪم شروع ٿيئڻو هو جنهن ۾ صرف" وفاقي حڪومت ۽ ملٽي نيشنل ڪمپنين پاران ٽيل ٿاھ موجب ڪمپنيون وفاقي حڪومت ۽ علاقي جي يلاڻي تي ڪيترو پئسو خرچ ڪنديون تنهن جو هيٺ چارٽ ذريعي معامرو ظاهر ڪجي ٿو.

ساموندي علائقن مان تيل نڪرڻ تي مقامي ۽ قومي آبادي کي ڪل پيداوار مان (صرف انگن اکرن ۾) خرچ ٽيندڙ رقم.

وقت	قيمت سيڪڙي ۾
پيداوار جي جي پهرين 48 مهينن دوران	ڪمپنيون ڪل پيداوار مان روپيو بہ خرچ نہ ڪنديون!
49 مهينن کان 60 مهينن دوران	ڪمپنيون صرف5٪خرچ ڪنديون
61 کان 72 مهينن دوران	10٪ ڪل پيداوار مان خرچ ڪنديون پر فيلڊ گيٽ پرائز جي حساب سان
73 مهينا ۽ ان کان مٿي	12.5٪ ڪل پيداوار مان

زمين مان تيل نڪرڻ تي حڪومت جو پيداواري بونس

Barrels of oil Equivalent Million Cumulative Production (MMBOE)	Amount (USD)
تيل تي ڪاروبار ڪان	500,000
30 (MMBOE)	1,000,000
60(MMBOE)	1,5000,000
80 (MMBOE)	3,000,000
100(MMBOE)	5,000,000

ساموندي علائقن Offshore مان تيل تي حڪمرانن جو بونس

ڪاروبار شروع ڪرڻ جي نوي ڏينهن اندر	Amount (USD)
60 (MMBOE)	50,00
120 (MMBOE)	1,000,000
160 (MMBOE)	3,00,000
200 (MMBOE)	5,000,000

سماجي پلائي تي خرچ ڪرڻ واري رقم جو علائقن مطابق فرق جي ٽيبل .

دريافت ڪان تيل تي ڪاروبار ڪرڻ دوران سالياتو 25,000 يو ايس ڊالر هڪ لائسنس تي لازمي ڏنل آهي.

پيداوار دوران Equivalent / Day (BOE/D) Barrels of Oil	رقم / مدو يو ايس ڊالرز
2,00	50,000 (Zone 0 & 1) 37
	500 (Zone 11 & 111)
200-5,000	100,000 (Zone 0 & 1)
	75,000 (Zone 11 & 111)
5,000-10,000	2000,000 (Zone O & 1)

	150,000 (Zone 11 & 111)
10,000-50,000	400,000 (Zone 0 & 1)
	300,000 (Zone 11 & 111)
50,000 کان وڌ.	700,000 (Zones 0 & 1)
	525,000 (Zones 11 & 111)

حڪومت ۽ ڪمپنين وچ ۾ ناهه موجب ساموندي ماحول ۽ سماجي سڌاري تي خرچ واري رقم جو تعداد هن ريت آهي. بلڪل شروعات کان دريافت ٿيڻ تائين ساليانو 50,000 يو ايس ڊالرز ڪاروبار جي شروعات کان 100,000 يو ايس ڊالرز ساليانو تيل جي واڌاري ٿيڻ سان 250,000 يو ايس ڊارلز کان 500,000 يو ايس ڊالرز ساليانو.

پاڪستان ۾ صنعتڪاري ۽ ان سان لاڳاپيل هر قسم جو ڪاروبار تيل، گئس ۽ پاڻي مان ٺهندڙ توانائي کان بغير ممڪن ناهي. صنعت ڪاري، شهري ثقافت ۽ واپار جو دارومدار انهن وسيلن تي آهي. سرمائيڪارن، ڪاروباري آقائن ۽ فوجي قوتن کي مظلوم قومن وٽان حاصل ڪرڻ لاءِ يعني قرڻ لاءِ تيل، گئس ۽ پيا وسيلا تہ آهن پر موت ۾ ڏيڻ لاءِ بکون، بيمارين، گولين ۽ جاهليت آهي. فوجي، جاگيردار ۽ سرمائيدار بورجوا رياستي قرلت جي قانونن کان الڳ بہ خڪمران ڪرپشن جي ڏنڊي مان اربين ڊالرز ڪمائين ٿا.

هن قرلت ۽ غلامي جي نظام جي تضاد ۾ بنيادي طبقاتي تضاد ۽ جدوجهد جي اسرڻ جا فائديمند امڪان آهن؟ اهو اهم سوال آهي.

سرمائيداراڻي جهموريت، آمريت يا ڪنهن بي جمهوري برانڊ ۾ معدني ۽ قدرتي وسيلن جو استعمال صرف خاص طبقي لاءِ هوندو آهي. سامراجي طاقت جو واسطو صنعت ڪاري ۽ جديد ٽيڪنالوجي

سان آهي ان جو بنياد تيل ۽ ٻين توانائي جي وسيلن تي آهي. سامراج کڏهن ب پنهنجي فطرت جي نفي نه ڪندو پر پورهيت انقلاب ۽ آزادي ۾ ئي اها سگهه آهي جيڪا پيداواري ذريعن تان هڪ طبقي جو قبضو ختم ڪرائي سگهي ٿي. ان جو واضح مثال ان فرق مان سمجهي سگهجي ٿو. ته زار جو روس ۽ بالشويڪ پارٽي جو روس – آمريڪا جو ڪيوبا ۽ فيڊل جو ڪيوبا تائين، وينزويلا کان وينتنام تائين تاريخ جي سچ کي لکائي نٿو سگهجي.

(30 جون 2007) سنڌ ۾ ڪچي / خام تيل جا ذخيرا

S#	آئل فيلڊ	ڪمپني	اصل ذخيرو	موجود پيداوار	بقايا
1)	زمزما	بي ايڇ پي	11.68	3.067	8.613
2)	ٻگلا	او جي ڊي سي	0.07		0.07
3)	ڀٽ شاهه	او جي ڊي سي	0.19	0.017	0.173
4)	ٻوبي	او جي ڊي سي	12.1	4.173	7.927
5)	بوزدار نارٿ	او جي ڊي سي	0.3	0.023	0.277
6)	چڪ 2	او جي ڊي سي	0.6	0.029	0.571
7)	چڪ 7 اي	او جي ڊي سي	0.2		0.2
8)	چڪ 63	او جي ڊي سي	3.7	0.049	3.651
9)	چڪ 63 ايس اي	او جي ڊي سي	0.155		0.155
10)	چڪ 66	او جي ڊي سي	0.1		0.1
11)	چڪ 66 اين اي	او جي ڊي سي	8.2		8.2
12)	چڪ 50 ايم سائوٿ	او جي ڊي سي	0.018		0.18
13)	چانڊيو	او جي ڊي سي	0.08		0.08
14)	درس اينڊ درس ڊيپ	او جي ڊي سي	10.588		10.588

15)	دڙو	او جي ڊي سي	0.73	0.512	0.218
16)	ڏمارڪي	او جي ڊي سي	0.638	0.606	0.032
17)	حڪيم ڏاهو	او جي ڊي سي	2.4		2.4
18)	جاڪرو	او جي ڊي سي	0.414		0.414
19)	ڪنر	او جي ڊي سي	16.379	12.135	4.244
20)	ڪنر ڊيپ	او جي ڊي سي	5.777		5.777
21)	لالا جمالي	او جي ڊي سي	0.5		0.5
22)	لاشاري سينٽر	او جي ڊي سي	11.024	9.028	1.996
23)	لاشاري سائوٿ	او جي ڊي سي	0.04	0.04	
24)	ميران	او جي ڊي سي	1.451	0.734	0.717
25)	منڙائو	او جي ڊي سي	1.04		1.04
26)	نورائي جاگير	او جي ڊي سي	0.764	0.215	0.549
27)	نور ايندنر	او جي ڊي سي	0.06		0.06
28)	نروست	او جي ڊي سي	0.411		0.411
29)	پلي	او جي ڊي سي	0.25	0.108	0.142
30)	پسڪي پسڪي اين اي ايندڊيپ	او جي ڊي سي	37.015	25.037	11.978
31)	قادر پور	او جي ڊي سي	10.114	2.16	7.978
32)	ريشم	او جي ڊي سي	0.5	0.533	
33)	سونو	او جي ڊي سي	19.244	13.409	5.954
34)	تندو عالم	او جي ڊي سي	22.56	15.009	7.551
35)	تندو الهيار ايند نارت	او جي ڊي سي	0.918	0.007	0.911
36)	ٿورو	او جي ڊي سي	31.2	17.132	14.068
37)	انڙ	او جي ڊي سي	0.213		0.213
38)	علي	او پي آءِ	0.11	0.05	0.06
39)	ڪمال نارت	او پي آءِ	0.44	0.07	0.37

40)	نعمت بسل	اوپي آءِ	0.61	0.29	0.32
41)	سراج سائوٽ	اوپي آءِ	0.5	0.38	0.12
42)	رحيم	اوپي آءِ	0.02	0.01	0.01
43)	عمر	اوپي آءِ	0.78	0.69	0.09
44)	بلال نارٽ	اوپي آءِ	0.1	0.05	0.05
45)	اڪري نارٽ	برٽش پيٽروليم	6.096	5.767	0.329
46)	علي زئونر	برٽش پيٽروليم	0.81	0.488	0.322
47)	بچل	برٽش پيٽروليم	0.028	0.028	
48)	باري	برٽش پيٽروليم	2.385	2.258	0.127
49)	پٽي	برٽش پيٽروليم	3.258	2.414	0.844
50)	بخاري(سي) اينڊ بخاري ديپ	برٽش پيٽروليم	1.633	1.594	0.039
51)	بوزدار ايس اينڊ ايش ديپ	برٽش پيٽروليم	3.226	1.635	1.591
52)	دايپ اينڊ دايپ	برٽش پيٽروليم	8.998	7.555	1.443
53)	دايپ نارٽ	برٽش پيٽروليم	7.493	5.799	1.694
54)	دڙي	برٽش پيٽروليم	0.517	0.276	0.241
55)	فتح شاهه اينڊ فتح شاهه نارٽ	برٽش پيٽروليم	0.013	0.01	0.003
56)	گهنگجرو	برٽش پيٽروليم	10.433	6.872	3.561
57)	گولاڙچي (سي)	برٽش پيٽروليم	0.261	0.22	0.407
58)	هالپوتا	برٽش پيٽروليم	1.673	1.266	0.407
59)	جبو	برٽش پيٽروليم	4.908	2.282	2.626
60)	جاگير	برٽش پيٽروليم	7.208	4.593	2.615
61)	جلال	برٽش پيٽروليم	0.268	0.256	0.012
62)	جهيري	برٽش پيٽروليم	0.97	0.43	0.054
63)	جهيري سائوٽ	برٽش پيٽروليم	0.369	0.171	0.198
64)	جناتي سائوٽ	برٽش پيٽروليم	0.033	0.033	

65)	جوگواٹي (دڙي)	پرتش پيٽروليم	0.034	0.022	0.012
66)	ڪتو	پرتش پيٽروليم	0.372	0.263	0.109
67)	ڪيهول جي	پرتش پيٽروليم	0.469	0.65	0.819
68)	خاصخيلي	پرتش پيٽروليم	2.12	1.71	0.41
69)	ڪولي (سي)	پرتش پيٽروليم	0.456	0.423	0.033
70)	لغاري	پرتش پيٽروليم	21.405	21.361	0.044
71)	لياري اينڊ لياري ديپ	پرتش پيٽروليم	11.972	7.829	1.143
72)	ماهي	پرتش پيٽروليم	0.023	0.023	
73)	ماتلي	پرتش پيٽروليم	0.286	0.283	0.003
74)	مزاري	پرتش پيٽروليم	22.451	22.003	0.448
75)	مزاري سائوٿ اينڊ ديپ	پرتش پيٽروليم	27.788	21.754	8.034
76)	مين اسماعيل اينڊ ايم آئي ديپ	پرتش پيٽروليم	1.025	0.941	0.084
77)	مخدوم پور اينڊ ميرپور ديپ	پرتش پيٽروليم	0.538	0.434	0.104
78)	مهاڑ	پرتش پيٽروليم	0.931	0.357	0.574
79)	پنيرو	پرتش پيٽروليم	1.276	0.989	0.287
80)	بير	پرتش پيٽروليم	0.065	0.065	
81)	ناري	پرتش پيٽروليم	0.085	0.065	0.02
82)	راج	پرتش پيٽروليم	0.008	0.175	0.003
83)	راجو	پرتش پيٽروليم	0.682	1.452	0.507
84)	رند (سي)	پرتش پيٽروليم	1.677	4.884	0.225
85)	سخي سخي ديپ اينڊ ديپ	پرتش پيٽروليم	10.517	0.478	5.633
86)	شاهه ڏڻو	پرتش پيٽروليم	0.596	3.046	0.118
87)	سونو (سي)	پرتش پيٽروليم	4.338	2.387	1.292
88)	تاجيدي	پرتش پيٽروليم	2.964	0.096	0.577
89)	تندو غلام علي	پرتش پيٽروليم	0.118	11.193	0.022

90)	تانگري	پرتش پيټروليم	12.877	2.18	1.684
91)	ترک اينډ ترک ديپ(سي)	پرتش پيټروليم	2.481	4.975	0.301
92)	زنثورزنثوردیپ اینډزنثورسائوت	پرتش پيټروليم	9.009	4.975	4.034

2006-07ع هر سنڌ هر ڪچي / خام تيل جي پيداوار

S#	فيلڊ	ڪمپني	2004-5	2005-6	2006-7
.1	زمزما	بي ايڇ پي	625,305	655,857	732,056
.2	ڪيڙ واري	اي اين آءِ	968	1,036	1,109
.3	پٽ	اي اين آءِ	119,429	114,681	123,915
.4	پلڙ شاهه	او جي ڊي سي			1,221
.5	هوبي	او جي ڊي سي	885,789	952,675	1,127,786
.6	بوزدار	او جي ڊي سي			
.7	چڪ 2	او جي ڊي سي			
.8	چڪ 63	او جي ڊي سي			
.9	دڙو	او جي ڊي سي	47,035	98,848	43,712
.10	ڪنر	او جي ڊي سي	1,487,739	1,598,160	1,681,041
.11	لاشاري سينٽر اينڈ سائوٽ	او جي ڊي سي	365,875	683,795	835,433
.12	مسڙ	او جي ڊي سي	151,936	123,878	76,904
.13	نورائي جاگير	او جي ڊي سي	10,500	10,500	37,189
.14	پلي	او جي ڊي سي			
.15	پاساخي	او جي ڊي سي	1,610,405	1,523,310	1,348,147
.16	پاساخي نارٿ	او جي ڊي سي	374,945	205,125	219,998
.17	پاساخي نارٿ ايسٽ	او جي ڊي سي			269,416
.18	قادر پور	او جي ڊي سي	383,590	378,480	371,893
.19	ريشم	او جي ڊي سي			

20.	سونو	اوجي ڈي سي	672,895	888,558	1,450,124
21.	تنڈو عالم	اوجي ڈي سي	663,085	390,156	401,570
22.	نوڑھا	اوجي ڈي سي	663,479	600,255	547,928
23.	ميانو	ايو ايم وي	33,625	35,260	30,725
24.	علي	اويي آءِ آءِ		26,048	22,757
25.	بلال	اويي آءِ آءِ		44,281	117,170
26.	بلال نارٹ	اويي آءِ آءِ		17,345	35,145
27.	کمال نارٹ	اويي آءِ آءِ			71,813
28.	نعمت بسل	اويي آءِ آءِ	84,431	79,776	78,696
29.	سراج سائوٹ	اويي آءِ آءِ	65,323	78,580	46,774
30.	رحيم	اويي آءِ آءِ			9,268
31.	عمر	اويي آءِ آءِ	246,498	98,951	100,408
32.	رحمت	پيٹروناس	8,207	38,055	30,365
33.	کنڈکوٹ	پي پي ايل	12,396	13,331	11,471
34.	مزاراٹي	پي پي ايل	22,461	25,487	23,698
35.	اکري نارٹ	برٹش پيٹروليم	303,288	151,451	102,553
36.	علي زئنور	برٹش پيٹروليم	273,476	134,435	80,364
37.	بدين	برٹش پيٹروليم			
38.	باري	برٹش پيٹروليم	20,353	14,547	6,789
39.	پتي/نکروجي	برٹش پيٹروليم	134,148	123,494	70,535
40.	بخاري	برٹش پيٹروليم	19,565	15,471	16,367
41.	بخاري ديپ	برٹش پيٹروليم		5,182	6,585
42.	بوزدار	برٹش پيٹروليم	43,397	58,331	58,229
43.	بوزدار سائوٹ	برٹش پيٹروليم			
44.	بوزدار ايس ديپ	برٹش پيٹروليم	176,396	103,225	81,013

45.	دبي ڈبي این اینڈ ایس	برٹش پیٹرولیم	241,419	111,542	93,069
46.	دڑي	برٹش پیٹرولیم	12,518	104,127	159,275
47.	فتح شاهہ	برٹش پیٹرولیم		2,097	209
48.	فتح شاهہ نارٹ	برٹش پیٹرولیم		2,700	4,719
49.	گونگڑو	برٹش پیٹرولیم	302,826	235,342	144,036
50.	گولاڑچي	برٹش پیٹرولیم	15,417	10,285	2,472
51.	هالیپوتا	برٹش پیٹرولیم	30,839	53,912	69,474
52.	جبا	برٹش پیٹرولیم	188,452	317,496	348,217
53.	جاگیر	برٹش پیٹرولیم	225,365	138,230	79,597
54.	جلال	برٹش پیٹرولیم			8,936
55.	جوزواني	برٹش پیٹرولیم	297	7,381	14,038
56.	جهاپیري جهاپیري ایس	برٹش پیٹرولیم	127	49,631	30,139
57.	جناتي ساٹوٹ	برٹش پیٹرولیم	4,199		
58.	کیهول جي	برٹش پیٹرولیم	186,990	26,949	4,371
59.	کٹو	برٹش پیٹرولیم	127	11,181	9,207
60.	خاصخیلي	برٹش پیٹرولیم	176,078	153,844	116,215
61.	خواهہ اینڈ دیپ	برٹش پیٹرولیم	89,019	75,899	45,608
62.	لغاري	برٹش پیٹرولیم	58,436	37,031	37,586
63.	لیاري	برٹش پیٹرولیم	47,806	38,411	37,586
64.	لیاري دیپ	برٹش پیٹرولیم	14,615	9,495	8,564
65.	مخدوم پور	برٹش پیٹرولیم	12,766	8,727	3,038
66.	مزاري	برٹش پیٹرولیم	104,180	21,327	31,082
67.	مزاري ساٹوٹ	برٹش پیٹرولیم	425,861	346,227	296,573
68.	مزاري ساٹوٹ ڈیپ	برٹش پیٹرولیم	324,135	272,276	386,489
69.	ایم اسماعیل اینڈ ایم	برٹش پیٹرولیم			

.70	اسماعيل ديپ	برٽش پيٽروليم	31,110	13,648	10,327
.71	مبن	برٽش پيٽروليم	40,954	35,710	37,685
.72	ناري	برٽش پيٽروليم	371	55,364	
.73	پنيارو	برٽش پيٽروليم	13,599		67,155
.74	پير	برٽش پيٽروليم	2,146		
.75	راج	برٽش پيٽروليم	23,019	4,057	
.76	رند	برٽش پيٽروليم	165,148	147,561	134,768
.77	سخي سخي				
.78	ايس اينڈ ايس ديپ	برٽش پيٽروليم	357,931	220,584	188,452
.79	شاهه ڏنو	برٽش پيٽروليم	170,273	108,893	32,764
.80	سوناري	برٽش پيٽروليم	403,093	308,647	375,128
.81	تاجيدي	برٽش پيٽروليم	69,787	85,748	58,041
.82	ٽنگڙي	برٽش پيٽروليم	244,804	303,728	180,405
.83	ٽنڈو غلام علي	برٽش پيٽروليم		33,579	62,908
.84	ترڪ اينڈ ترڪ ديپ	برٽش پيٽروليم	106,395	68,579	47,506
.85	زنئور	برٽش پيٽروليم	827,204	396,559	326,616
.86	زنئور ديپ	برٽش پيٽروليم	2	4,625	6,667
.87	زنئور سائوٿ اينڈ ويسٽ	برٽش پيٽروليم	117,346	199,163	148,064

30 جون 2007ع) سنڌ ۾ قدرتي گئس جا ذخيرا

S#	گئس فيلڊ	ڪمپني	اصل وصول ٿيڻ وارا ذخير	موجوده پيداوار	باقي وصول ٿيڻ وارا ذخيرا
					(بلين ڪيوبڪ فوٽ)
.1	زمزما	بي ايڇ پي	625,305	655,857	732,056
.2	بدرا	اينپي پاڪ	0.114		0.114
.3	پٽ	اينپي پاڪ	1.605	0.493	1.112
.4	ڪيرٿ واري	اينپي پاڪ	0.436	0.27	0.109
.5	مري	ايم جي سي ايل	6.8	3.295	3.505
.6	مري ديپ	ايم جي سي ايل	1.21		1.21
.7	بزلا	او جي ڊي سي	0.00837		0.00837
.8	بلڙ شاهه	او جي ڊي سي	0.0052	0.00059	0.00461
.9	پوپي	او جي ڊي سي	0.07332		0.05879
.10	چڪ 2	او جي ڊي سي	0.019	0.00071	0.01829
.11	چڪ 7 اي	او جي ڊي سي	0.00319		0.00319
.12	چڪ 63	او جي ڊي سي	0.0098	0.00011	0.00969
.13	چڪ 63 ايس اي	او جي ڊي سي	0.00109		0.00109
.14	چڪ 66	او جي ڊي سي	0.0015		0.0015
.15	چڪ 66 اين اي	او جي ڊي سي	0.213		0.0213
.16	ڊمر سائوٿ	او جي ڊي سي	0.00369	0.00058	0.00311
.17	چانڊيو	او جي ڊي سي	0.0255		0.0255
.18	درس اينڊ درس ديپ	او جي ڊي سي	0.14968		0.14968
.19	دچرا پور	او جي ڊي سي	0.0065		0.0065
.20	دڙو	او جي ڊي سي	0.0268	0.01908	0.00772
.21	ڏمارڪي	او جي ڊي سي	0.00285	0.00273	0.00012
.22	حڪيم ڏاهو	او جي ڊي سي	0.0658		0.0658

23.	هنڊي	او جي ڊي سي	0.02793	0.02511	0.000282
24.	ڪنر ديپ	او جي ڊي سي	0.57768		0.7768
25.	لالا جمالي	او جي ڊي سي	0.0106		0.0106
26.	لاشاري ايس	او جي ڊي سي	0.0013	0.00017	0.00113
27.	منڙائو	او جي ڊي سي	0.01873	0.00053	0.01819
28.	نمر	او جي ڊي سي	0.00089		0.00089
29.	نمر ويسٽ	او جي ڊي سي	0.00197		0.000197
30.	نورائي جاگير	او جي ڊي سي	0.01429	0.00528	0.00528
31.	نور	او جي ڊي سي	0.01341		0.01341
32.	پساکي ديپ	او جي ڊي سي	0.26675		0.26675
33.	ريشم	او جي ڊي سي	0.0045	0.00034	0.00416
34.	ساري	او جي ڊي سي	0.01834	0.018	0.00034
35.	تنڊو الهيار	او جي ڊي سي	0.02461	0.00002	0.02459
36.	قادر پور	او جي ڊي سي	5.05685	1.5392	3.51765
37.	انڙ	او جي ڊي سي	0.0172		0.0172
38.	ميانو	او ايم وي	0.9	0.302	0.598
39.	ساوڻ	او ايم وي	2.3	0.547	1.753
40.	علي	او پي آءِ آءِ	0.0137	0.0058	0.0079
41.	احمد	او پي آءِ آءِ	0.0048		0.00048
42.	بلال	او پي آءِ آءِ			
43.	بلال نارٽ	او پي آءِ آءِ	0.0031	0.0017	0.0014
44.	ڪمال نارٽ	او پي آءِ آءِ	0.018	0.0003	0.0015
45.	ڪوثر	او پي آءِ آءِ	0.088	0.0497	0.0383
46.	نعمت بسل	او پي آءِ آءِ	0.0355	0.0179	0.0176
47.	سراج سائوٽ	او پي آءِ آءِ			
48.	رحيم	او پي آءِ آءِ	0.00002		0.00002
49.	عمر	او پي آءِ آءِ	0.005	0.0039	0.0011
50.	ارمان	او پي آءِ آءِ			

.51	بدر	پي اي پي ايل	0.0336	0.00678	0.02662
.52	ڪنڊرا	پي اي پي ايل	1.725		1.725
.53	خانپور	پي اي پي ايل	0.02366	0.00303	0.02063
.54	حمزه	پي اي پي ايل	0.0226		0.0226
.55	هاران	پي اي پي ايل	0.11715	0.03038	0.08677
.56	صادق	پي اي پي ايل	0.01188	0.0203	1.018
.57	مزاراٹي	پي پي ايل	0.183	0.016	0.163
.58	رحمت	پيٽرونا (ايس)	0.17609	0.0221	0.15388
.59	مهر	پيٽرونا (ايس)	0.403		0.403
.60	چاچڑ	تلو	0.1095		0.1095
.61	سارا	تلو	0.0343	0.0266	0.0077
.62	ڪنڊ ڪوٽ	پي پي ايل	1.68	0.662	1.018
.63	سوري	تلو	0.0323	0.02614	0.00616
.64	پتي اينڈ ناڪرجي	برٽش پيٽروليم	0.10034	0.08225	0.01809
.65	بخاري بخاري ڈي	برٽش پيٽروليم	0.10437	0.0977	0.006595
.66	بوزدار اينڈ بوزدار سائوٽ	برٽش پيٽروليم	0.21653	0.11839	0.09813
.67	بوزدار سائوٽ ديپ	برٽش پيٽروليم	0.009	0.0045	0.00445
.68	فتح شاهه اينڈ ايف ايس	برٽش پيٽروليم	0.02418	0.00349	0.0207
.69	گولاڑچي	برٽش پيٽروليم	0.08168	0.07092	0.01075
.70	جابو	برٽش پيٽروليم	0.00849	0.00844	0.00005
.71	جلال	برٽش پيٽروليم	0.04367	0.0231	0.02057
.72	جهبيري	برٽش پيٽروليم	0.01959	0.00896	0.01063
.73	جگواٹي (ڈڪري4)	برٽش پيٽروليم	0.03406	0.01521	0.01885
.74	جنني سائوٽ	برٽش پيٽروليم	0.00462	0.00462	
.75	ڪاٽو	برٽش پيٽروليم	0.00833	0.0059	0.00243
.76	ڪور واهه	برٽش پيٽروليم	0.1687	0.13944	0.2925
.77	ڪولي	برٽش پيٽروليم	0.01933	0.01629	0.00304
.78	ليارڻي ديپ	برٽش پيٽروليم	0.00583	0.00463	0.00121

.79	کور واهہ ڈیپ	برٹش پیٹرولیم	0.00773	0.00724	0.00049
.80	ماهي	برٹش پیٹرولیم	0.00488	0.00488	
.81	مخدوم پور	برٹش پیٹرولیم	0.05772	0.04767	0.01004
.82	مخدوم پور ڈیپ	برٹش پیٹرولیم	0.02492	0.01547	0.00946
.83	ماتلي	برٹش پیٹرولیم	0.04914	0.04898	0.00016
.84	پیر	برٹش پیٹرولیم	0.00808	0.00756	0.00052
.85	راج	برٹش پیٹرولیم	0.00542	0.00381	0.00162
.86	رند	برٹش پیٹرولیم	0.00251	0.00251	
.87	سخي ڈیپ	برٹش پیٹرولیم	0.04029	0.02204	0.01825
.88	شاهہ ڈنو	برٹش پیٹرولیم	0.01523	0.00038	0.00006
.89	سخي سائوٹ ڈیپ	برٹش پیٹرولیم	0.01523	0.00362	0.01161
.90	سونرو	برٹش پیٹرولیم	0.02187	0.01556	0.00631
.91	تندو غلام علي	برٹش پیٹرولیم	0.00555	0.0025	0.00304
.92	ترک	برٹش پیٹرولیم	0.17073	0.15582	0.01491
.93	ترک ڈیپ	برٹش پیٹرولیم	0.11483	0.08063	0.0342
.94	زنئور	برٹش پیٹرولیم	0.02519	0.02493	0.00027
.95	زنئور ڈیپ	برٹش پیٹرولیم	0.01419	0.01295	0.00123
.96	زنئور سائوٹ	برٹش پیٹرولیم	0.00161	0.0053	0.00108

ذريعو: پاڪستان انرجي ايئر بوڪ 2007، منسٽري آف پيٽروليم اينڈ نيچرل ريسورسز گورنمنٽ آف پاڪستان

سنڌ جو ڪوئلو

سنڌ جيڪا هڪ پاسي لاهور جي تخت جي غلام بڻيل آهي اُتي اها پنهنجن جي غداري بزدلي ۽ قرلت جو به شڪار آهي. قدرت سنڌ کي قدرتي نعمتن سان مالا مال ڪيو آهي پر انهي جو فائدو سنڌ جي عوام کي نه پيو ملي. تيل، گيس ۽ ٻئي آمدني جو تفصيل جدا ڏنو آهي جنهن ۾ سنڌ جي ڪوئلي جي تفصيل نه آهي. رڳو ٿر جي ڪوئلي جا ذخيرا 175 ارب ٽن آهن جيڪي سعودي عرب ۽ ايران جي تيل جي ذخيرن کان دولت جي حساب کان وڌيڪ آهن. ڪوئلي جي هڪ ماهر اسد وصي جي چوڻ موجب جيڪڏهن ٿر جي ڪوئلي جو به سيڪڙو به ڪتب آندو وڃي ته اڳتي جي 40 سالن تائين 20 هزار ميگوات بجلي پيدا ڪري سگهجي ٿي. دنيا جي 20 وڏن ڪوئلو پيدا ڪندڙ ملڪن ۾ اسان ستين نمبر تي آهيون جيڪڏهن ايڏي وڏي پيماني تي اسان بجلي پيدا ڪري وڃون ته سنڌ جو عوام سخت پورهي مان جيڪو اڃان تائين مدي خارج طريقي سان پورهيو ڪرڻ تي مجبور آهي انهي مان آزاد ٿي ويندو. سعودي عرب تيل جي اپت ڪري شاهوڪار آهي پر اسان ته ان کان رڳو ڪوئلي ۾ به شاهوڪار آهيون ته پوءِ غلامي ۽ غربت جو شڪار ڇو رهون. بجلي جي پيداوار سان سرمائيداري ۾ رهندي به سنڌ جي عورت جيڪا آبادي جو اڌ آهي اُها روز مرهه جي ڪمن ڪارين مثال رڌ پچاءُ ۽ ڪپڙن ڌوئڻ وغيره مان اڌو اڌ وقت بچائي سڪي زندگي گذاري سگهي ٿي. ان بجلي سان ڪارو پاڻي منو ڪري سگهجي ٿو. ۽ سمر ۽ ڪلر جو خاتمو ڪري سگهجي ٿو. جنهن سان زرعي اپت ٻيڻ ٽيڻ تي وڏي ويندي. صنعت ڪاري جيڪا نه پيئي ٿئي اُها ته وڃي ترقي يافته ملڪن سان ڪلهو هڻندي. بيروزگاري جو خاتمو آڻي سگهجي ٿو. اُهو ڪوئلو ٻاهرين ملڪن کي واپار وسيلي وڪڻي ٻاهريون ناڻو حاصل ڪري سگهجي ٿو. مثال طور هن وقت دنيا جا ڏهه وڏا ڪوئلو وڪڻندڙ ملڪ هن ريت پنهنجو ڪوئلو وڪڻي دولت حاصل ڪري رهيا آهن.

چارٽ	2010	2011
انڊونيشيا	162 ميٽرڪ ٽن	309
آسٽريليا	298 ميٽرڪ ٽن	285
روس	89 ميٽرڪ ٽن	99
امريڪا	57 ميٽرڪ ٽن	85
ڪولمبيا	68 ميٽرڪ ٽن	70
ڏکڻ افريقا	68 ميٽرڪ ٽن	76
ڪاغذستان	33 ميٽرڪ ٽن	34
ڪينيڈا	24 ميٽرڪ ٽن	24
ويٽنام	21 ميٽرڪ ٽن	23
منگوليا	71 ميٽرڪ ٽن	22

پاڪستان ۾ ڪوئلو نڪرڻ جي پيداوار

پنجاب	23.5 ارب ٽن
بلوچستان	21 ارب ٽن
پختون خواه	9 ارب ٽن
ڪشمير پاڪستاني	90 لک ٽن
سنڌ	186 ارب ٽن (ٿرپارڪر 175 ارب ٽن)

سنڌ مان ساليانو 24 لک ٽن ڪوئلو نڪري ٿو.

حوالو: عوامي آواز 9 جولاءِ 2012

ٿر جي ڪوئلي کان سواءِ جامشوري ۽ ڪٽي ۾ به ڪوئلي جا ذخيرا آهن ته بدين ۾ به انهي جا وڏا ذخيرا آهن. ان لاءِ ضروري آهي ته اسان سنڌ جي اڪثريتي عوام کي منظم ڪريون ۽ غلامي، بک بدحالي ۽ جهالت مان آزادي حاصل ڪريون.

سنڌ جي زمين جي قرلٽ

پراٽين ڪالونين ۾ گهٽ قيمتي زمين حاصل ڪندڙ سرڪاري آفيسرن جا نالا 150 ايڪڙ في ماڻهو

1) ڪي-بي-شيرزمان ،سي ايس پي ايڊيشنل ڪمشنر ديره اسماعيل خان
2) عبدالرشيد خان پي سي ايس ايڊيشنل ڪمشنر ريونيو.
3) خان اي رحمان ڊائريڪٽر ايگريڪلچر سابق پنجاب.
4) ملڪ خدابخش بچ سيڪريٽري ايگريڪلچر حڪومت مغربي پاڪستان.
5) چوڌري نبي احمد پي سي ايس (مرحوم)
6) ڪرنل اي ايس بي شاهه چيئرمين پبلڪ سروس ڪميشن ڪراچي.
7) ايس ايم ڪي ملڪ سابق ڊائريڪٽر هيلٿ سروس.
8) ايس ايم سعيد ڊپٽي چيف انجنيئر اريگيشن ڊپارٽمينٽ
9) ميان ناصر احمد سي ايس پي ميمبر بورد آف ريونيو مغربي پاڪستان لاهور
10) غلام صادق خان چيف انجنيئر اليڪٽريسٽي
11) ايس اي رحيم پي سي ايس چيئرمين امپروومينٽ ٽرسٽ
12) ڪرنل بي ايڇ سعيد ڊائريڪٽر هيلٿ سروس مغربي پاڪستان
13) ايس اعجاز حسين شاهه سي ايس پي او ايس ڊي اينٽي ڪرپشن
14) اختر حسين سابق گورنر
15) ميان امين الدين سابق گورنر
16) ڊاڪٽر اي جي اصغر ڊائريڪٽر لينڊ ريڪليميشن.

75 ايڈيٹر في ماڻهو:

17) شيخ عبدالمجيد پي سي ايس ايڈيشنل سيڪريٽري جنرل پاڪستان
18) ميان غلام شبير بي سي ايس ايڈيشنل سيٽلمنٽ ري هيبي ليٽيشن ڪمشنر
19) خان بهادر شيخ رشيد احمد سيڪريٽري گورنر مغربي پاڪستان
20) عبدالمجيد خان پي سي ايس (رٽائرڊ)
21) ايس فضل حسين (رٽائرڊ) ڊپٽي سيڪريٽري فنانس ڊپارٽمينٽ
22) خان فرزند علي خان پي سي ايس (رٽائرڊ)
23) ظهور الحسين پي سي ايس (رٽائرڊ)
24) ميان محمد شفيع پي سي ايس (رٽائرڊ)
25) ڊاڪٽر ايم ايچ خان اسسٽنٽ ڊائريڪٽر هيلٿ سروسز.
26) ڊاڪٽر نياز الدين ڊين انسٽيٽيوٽ آف هائي جين اينڊ پريونٽو ميڊيسن
27) ڊاڪٽر سيد رمضان علي پروفيسر ڪنگ ايڈورڊ ميڊيڪل ڪالج لاهور
28) ڊاڪٽر يعقوب ريڊيو ٿيراپي ڊپارٽمينٽ ميو اسپتال لاهور
29) ڊاڪٽر محبوب رباني پروفيسر ڪنگ ايڈورڊ ميڊيڪل ڪاليج لاهور
30) ڊاڪٽر غلام رسول مرزا اسٽنٽ ڊائريڪٽر پبلڪ هيلٿ
31) ايم اي مخدومي (رٽائرڊ) پرنسپل منزل ٽريننگ ڪاليج لاهور
32) ايم وائي خان پي سي ايس (رٽائرڊ)
33) غازي غضنفر حسنين ڊسٽرڪٽ ايجوڪيشن حيدرآباد ڊويزن.
34) وي اي جعفري (ڊائريڪٽر ايجوڪيشن حيدرآباد ڊويزن)
35) ميان اظهار الحسين ڊپٽي ڊائريڪٽر ايجوڪيشن لاهور
36) ڊاڪٽر رفيع احمد چوڌري پروفيسر گورنمينٽ ڪاليج لاهور
37) ڊاڪٽر ايف ايم خان ڊپٽي سيڪريٽري ايجوڪيشن اولهه پاڪستان لاهور

38) خان فيض الله خان رٹائرڈ ايس پي

39) ڈاکٹر عطاءُ الله شيخ (ڈپٹي ڈائريکٹر هيلٹ سروس)

40) ڈاکٹر امير الدين (پروفيسر آف سرجري کنگ ايڈورڈ کاليج لاهور)

41) ڈاکٹر عبدالحکيم (رٹائرڈ هيلٹ سروس اولهہ پاکستان)

42) شيخ محمد عبدلکريم (ايکس اين اريگيشن)

43) ڈاکٹر اي آر اختر (پرنسپل ايگريکلچر)

44) ڈاکٹار احمد (ڈائريکٹر پلانٹ پروٹيکشن کراچي)

45) مرزا عبدالحميد (ايڈيشنل ڈائريکٹر اينٹي کرپشن اولهہ پاکستان لاهور)

46) چوڈري عباس علي خان (ايس ايس پي)

47) ايس اي پيرزاده (پرفيسر کنگ ايڈورڈ کاليج لاهور)

48) چوڈري محمد اسحاق (پي سي ايس)

49) ملک محمد اکرم خان (پي سي ايس)

50) چوڈري محمد احسن (ڈپٹي رجسٹرار کوآپريٹو سوسائٹيز)

51) ڈاکٹر ايوب احمد خان (پروفيسر کنگ ايڈورڈ کاليج لاهور)

52) مخدوم محمد زمان شاهہ

53) غلام سرور خان (سب انسپيکٹر)

50 ايکڑ في ماڑھو:

54) ايس اي لطيف (پي سي ايس سيٹلمينٹ کمشنر)

55) فضل حسين راهي (سيکشن آفيسر)

56) چراغ الدين

57) محمد آصف بيگ (سيکشن آفيسر)

58) راجہ دوست محمد (آفيس سپر نٹينڈنٹ)

59) چوڈري عبدالرحمن (سيڪشن آفيسر)
60) مظفر علي (سيڪشن آفيسر)
61) محمد اعظم (ايڈيشنل ڈسٽرڪٽ ميجسٽريٽ)
62) ايس محمد علي شاهہ (سينيئر سول جج)
63) ايس حبيب احمد علي (ڪنٽرولر انسپيڪشن فوڈ)
64) چوڈري احمد دين (اسسٽنٽ پروفيسر ڪاليج آف اينيمل هسبنڈري لاهور)
65) غلام صفدر خان (اسٽنٽ پروفيسر ڪاليج آف اينيمل هسبنڈري لاهور)
66) ملڪ خان محمد (او ايس ڈي انٽيليجنس راولپنڈي)
67) اي ايم نظاماڻي (ڈپٽي ڈائريڪٽر ايجوڪيشن)
68) تاج محمد خيال مرحوم
69) راجہ عبدالحميد خان (پرنسپل ڪو آپريٽو انسٽيٽيوٽ)
70) ايس عدالت حسين شاهہ (ڈپٽي رجسٽرار ڪوآپريو ڈپارٽمينٽ)
71) معراج الدين کوکر (ايڈمن آفيسر اريگيشن ڈپارٽمينٽ)
72) ارباب محمد اسماعيل خان (ايس پي)
73) چوڈري خوشي محمد (رٽائرڈ ڈي ايس پي)
74) شيخ محمد شريف (پي سي ايس ڈپٽي سيٽلمينٽ ڈپارٽمينٽ)
75) خواجہ عبدالحميد (سپرنٽينڈنٽ ايجوڪيشن ڈپارٽمينٽ)
76) چوڈري سلطان محمود (ڈپٽي رجسٽرار ڪوآپريٽو ڈپارٽمينٽ)
77) ميان محمود علي (ايجوڪيشن ڈپارٽمينٽ)
78) خان عطاءَ الرحمن خان (آفيس سپرنٽينڈنٽ)
79) ڈاڪٽر علي اصغر خان (ويسٽ پاڪستان ايڈمنسٽريٽو سروس)
80) ملڪ الله بخش (رٽائرڈ ڪئنال ڪنٽرولر اريگيشن ڈپارٽمينٽ)
81) مير شفيق حسين رٽائرڈ (ڈي ايس پي)
82) ايس ايم يوسف (ايڈمنسٽريٽو آفيسر)

25 ايڪڙ في ماڻهو:

83) سردار خان (جمعدار بورڊ آف ريونيو)
84) خدا بخش (پٽيوالو بورڊ آف ريونيو)
85) محمد دين (پٽيوالو بورڊ آف ريونيو)
86) ولايت شاهه (پٽيوالو بورڊ آف ريونيو)
87) ايس نظير شاهه (ڪلرڪ آف ڪورٽ)
88) نظام الدين (آفيس سپرنٽنڈينٽ)
89) ڊاڪٽر غلام محمد (ميڊيڪل آفيسر)
90) مبارڪ علي (سپرنٽنڈنٽ)
91) چوڌري غلام محمد (ڪلرڪ آف ڪورٽ بورڊ آف ريونيو)
92) اصغر علي (ايڪسائيز انسپيڪٽر)
93) چوڌري ڪرمداد (اسسٽنٽ)
94) فضل الاهي ريڊر ڪالوني (اسسٽنٽ)
95) عبدالحميد خواجه (سپرنٽنڈنٽ)
96) سخاوت علي مفتي (سپرنٽنڈنٽ)
97) چوڌري عنايت الله
98) تصدق حسين (سرڪل سپرنٽنڈنٽ)
99) چوڌري برڪت علي (ايس. ڊي. او بورنگ)
100) ملڪ برخوردار (ڊي. ايس. پي)
101) احمد الله قريشي (ڊي ايس. پي)
102) آغا جواد شاهه (سپرنٽنڈنٽ)
103) ايس يعقوب علي شاهه (اي. ايس. آءِ)
صوفي عبدالعزيز (سپرنٽنڈنٽ)

سڪريٽراج ۾ نيلام ڪيل زمين جا انگ اکر

سنڌ جي وقف ٿيندڙ زمين جا تفصيل	وقف زمين	ورهايل زمين	بقايا زمين
1_غير مقامي هارين ۽ ننڍن ڪاتيدارن لاءِ وقف ڪيل	36,614 ايڪڙ	24,493 ايڪڙ	38,923 ايڪڙ
2_عام نيلام لاءِ زمين جيڪا متئين طبقي جي ماڻهن حاصل ڪئي	31,007 ايڪڙ	7,735ايڪڙ	23,272 ايڪڙ
3_فوجين لاءِ وقف زمين	50,000	28,300	21,700
4_ ننڍن هارين لاءِ وقف ڪيل زمين	50,000	16,000	34,000
5_پنجابين ۽ پناڻن لاءِ	50,000	ڪل ورهايل زمين	=0
6_سول ۽ فوجي نوڪر شاهي لاءِ	50,000	500,27	=22,500
7_هارين لاءِ نيلام ذريعي	8,200	7,300	=900
8_افغان سردارن لاءِ خاص طور	1,003	ڏنل	0=

نوٽ: متئين وقف ڪيل زمين جو نيلام اهڙيءَ ريت ٿيو جو ڪنهن به سنڌي ماڻهوءَ کي هڪ ايڪڙ به زمين نصيب نہ ٿي باقي فوجين کان وڌي سول سرڪاري ملازمن تائين سيني کي جهڙو مفت زمين ملي، ان سان گڏ خاص طور پنجابين، پناڻن ۽ افغان سردارن کي به سنڌ جي زمين ڏني ويئي.

گڏو بئراج جي نيلام ڪيل زمين جا انگ اکر

سنڌ جي وقف ٽيندڙ زمين جا تفصيل	وقف زمين	ورهايل زمين	بقايا زمين
1_مقامي آبادي لاءِ وقف ڪيل	3,09,864 ايڪڙ	3,09,864 ايڪڙ	0ايڪڙ
2_عام نيلام لاءِ رکيل	1,29,744	64,756	64,988
3_ منگلا ڊيمَ جي متاثرين لاءِ اسلام آباد جي متاثرين لاءِ	46,700	20,256	26,444
4_رنائر ٽيل ءِ رنائر ٽيندڙ	54,200	15,867	39,333
5_ سرڪاري ملازمن لاءِ	38,300	31,515	7,785
6_سرحد جي قبائلين لاءِ	4,800	1,725	1,075
7_شعبہ جاتي اسڪيمون	38,300	6,955	31,345
8_انعام اڪرام ءِ خطابن لاءِ	12,217	12,207	10
9_تربيلا ڊيم جي متاثرين لاءِ	11,000	8,000	3,000
10_فوج لاءِ	78,300	78,300	0

نوٽ: متئين زمين ۾ مقامي آبادي جو ذڪر نالي ماتر ڪيو ويو آهي جنهن مان مقامي آبادي جي وصف بہ ظاهر ناهر. رهيو سوال تہ هن زمين ۾ منگلا، تربيلا ڊيم ءِ اسلام آباد جي متاثرين جي بہ سنڌ ۾ زمين مخصوص ڪئي وئي ءِ هن زمين جي وڪري جي بہ جيڪا قيمت رکي وئي هن ريت هئي: ساڃي ڪپ واري زمين350 (ٽي سوء پنجاهہ) رپيا في ايڪڙ ءِ ڪاپي ڪپ واري زمين 450 (چار سوء پنجاهہ) رپيا في ايڪڙ ون يونٽ دوءر ۾ نيلام ڪئي وئي هئي.

ڪوٽڙي بئراج ۾ نيلام ٽيل زمين جا انگ اکر

سنڌ جي وقف ٽينڊڙ زمين جا تفصيل	وقف زمين	ورهايل زمين	بقايا زمين
1. هارين لاءِ (قوميت جو ڪوبہ ذڪر موجود ناهي.	4,52,766 ايڪڙ	2,10,815 ايڪڙ	2,41,951 ايڪڙ
2. مهاڳ دارن لاءِ	---	=1,31,294	
3. مشيني زراعت وارن لاءِ	=2,04,313	=2,04,313	=0
4. عام نيلام لاءِ	=1,50,000	=1,27,792	=22,204
5. مخصوص مدت لاءِ مقاطعي طور	=23000	=18784	=4,216
6. سماجي تنظيمن جي مدد لاءِ	=29,321	=29,117	204
7. بنگالي قوميت رکندڙ آبادگارن لاءِ	=3,848	=3,848	=0
8. پنجاب جي ضلعن جي آبادڪارن لاءِ	=1,08,501	=1,08,561	=0
9. گوڏرا جي متاثر ٽيل ماڻهن لاءِ	=936	=936	=0
10. ڪوئيٽا جي قبائلين لاءِ	=10,000	=9,943	=57
11. سرحد جي قبائلين لاءِ	=5,471	=5,471	=0
12. فوجي شگر مل لاءِ	=2,207	=2,207	=0
13. شجاعت ۽ بهادري جي انعام لاءِ	=3,000	=3,000	=0
14. پاڪستاني فوج لاءِ مخصوص	=1,00,000	=100,000	=0
15. سرڪار آفيسرن لاءِ مخصوص ڪيل	=7,800	=977	=6,823
16. ڪليل جيل لاءِ مخصوص ڪيل	=2,000	=1,975	=25
17. نهرن، روڊن، ۽ نالين لاءِ	=43,000	=43,000	=0
18. پيلي ڪاتي لاءِ	=60,000	=60,000	=0
19. نين بستين ۽ فارمن لاءِ	=38,000	=38,000	=0
20. حيوانن جي پرورش لاءِ	=21,100	=21,100	=0
21. گهارو جي متاثرن لاءِ	=4,000	=1,287	=2,713
22. ڪينجهر ڍنڍ لاءِ مخصوص ڪيل	=10,000	نه ورهائجي سگهي	شايد تارين حوالي ٿي
23. صدر صاحب جي دوستن لاءِ مخصوص	=239	=239	=0
24. ٿر جي بي زمين ماڻهن لاءِ	=7,200	=7,200	=0

سنڌ جي وقف ٿيل زمين

تاريخ ۾ ڪٿي به اهو ذڪر نٿو ملي ته ڪڏهن پنجاب، سرحد، بنگال يا ڪنهن ٻئي علاقي ۾ سنڌين لاءِ به زمين جو ڪو ٽڪرو وقف ڪيو ويو هجي، پر سنڌ واحد صوبو يا علاقو آهي جتي ٻين مڙني ڏاڙين لاءِ زمين وقف ڪئي وئي پر وڏي ناانصافي اها جو سنڌ اندر سنڌين لاءِ به زمين وقف ڪرڻ جو ذڪر نٿو ملي.

سنڌ جي وقف ٿيندڙ زمين جا تفصيل	وقف زمين	ورهايل زمين	بقايا زمين
1. عام نيلام لاءِ رکيل	80,000 ايڪڙ	61,811 ايڪڙ	18,189 ايڪڙ
2. تربيلا ڊيم جي متاثرين لاءِ	=30,000	=30,000	=0
3. فوج لاءِ رکيل	= 78,500	= 70,979	= 8,803
4. هارين ۾ مهاڳ دارن لاءِ	=2,72,365	= 1,85,506	= 86,899
5. منگلا ڊيم جي متاثرن لاءِ	=20,351	=20,351	=0
6. اسلام آباد جي متاثرين لاءِ	=17,299	=17,229	=0
7. انعامن اڪرامن لاءِ	=3,656	=3,247	=409
8. سرحد جي قبائيلين لاءِ	=1,556	=1,556	=0
9. رٽائرڊ سول ملازمن لاءِ	=33,926	=32,440	=1,486
10. چڪ آبادي لاءِ	=29,926	=20,342	=9,584
11. محڪمجائتي اسڪيمن لاءِ	=29,926	=20,342	=9,584
12. ممنوع علائقن لاءِ	=34,000	=34,000	=0
13. پٽ فيڊر لاءِ	=3,332	=0	=3,332

نوٽ: مٿين انگن اکرن مان صاف ظاهر آهي ته ڪل زمين 6,35,857 ايڪڙ (ڇهه لک پنجتيهه هزار اٺ سوء ستونجاهه ايڪڙ) زمين مان سنڌ جي ماڻهن کي وري به ساڳي ريت هڪ انچ زمين به نه ملي، ۾ سنڌي غريب مسڪين ۾ ڏٺڙيل هاري جيئن ۾ جنهن حالت ۾ هٿا وري به

ساڳي حالت ۾ رهجي ويا. سندن سماجي حيثيت تي ڪوبہ اثر نہ پيو. مٿيان تفصيل ۾ انگ اکر تہ ڪن ذريعن ذريعي پڌارا ٿيا آهن جيڪي هن رپورٽ ۾ شامل ڪيا ويا آهن پر سنڌ جي زمين جي نيلام بابت الائي ڪيترين وڌيڪ حقيقتون ۾ انگ اکريا تفصيل اهڙا آهن جيڪي ڪڏهن بہ سرڪاري يا غير سرڪاري اداري پاران پڌرا ٿي منظر عام تي ناهن آهيا مثال طور مٿين تفصيلن کانسواءِ ٻي ڪيتيري زمين ائين نيلام ذريعي نيڪال ٿي چڪي آهي ان کانسواءِ گڏبو بٹراج، سکر بٹراج ۾ ڪوٹڙي بٹراج جون بقايا زمينون ڪهڙي حالت ۾ آهن ۾ انهن جو انجام چا ٿيو؟ ڪابہ خبر ناهي.

سنڌ ۾ سادا چار لک ايڪڙ زمين جي الاٽمينٽ عرف نيلام عام:

فوجي ڊڪٽيٽر ضياءَ الحق جي دور ۾ جيڪو سنڌ سان ناحق ٿيو اهو سنڌ جي تاريخ جو هڪ ڇر ڪائيندڙ باب آهي ان دور ۾ نہ رڳو سنڌ ۾ هٿيارن ۾ هيرائن جو وڪرو عام ٿيو نہ رڳو سنڌي ماڻهن جي عصمتن جو نيلام ٿيو نہ رڳو سنڌ جي ڪمائيءَ جي وسيلن کي پنجاب جي آپيشاهي، فوج شاهي ۾ ڪامورا شاهيءَ هڙپ ڪيو.

2 جون 1988ع ۾ ضياء آمرجي دور ۾ سنڌ اسيمبلي ۾ سنڌ جي زمين جي وڪري بابت پڇيل سوال تي غوث علي شاهہ هيٺين لسٹ ڏني.

الف: ڪراچي ڊيولپمينٽ اٿارٹي پاران ڪراچي ڊويزن اندر ڪو آپريٽو سوسائٽين جي نالي جيڪا زمين الاٽمينٽ ڪئي وئي آهي، اها سموري زمين ضميمي "A" ۾ بيان ڪئي وئي آهي.

ب: جانورن جي پالنا (ڪيٽل فارمنگ) لاءِ متوقع سيڙپ ڪارن کي ضلع ڪراچي ايست (پهراڙي) ،ضلعي نٽي ۾ ضلع دادو اندر جيڪا زمين الاٽ ڪئي وئي آهي ان جا تفصيل ضميمي "B" ۾ بيان ڪيل آهن.

ج: ڪڪڙين پالٽ يعني پولٽري فارمنگ لاءِ ڪراچي ايست (پهراڙي) ضلعي نٽي ۾ ضلعي دادو اندر الاٽ ڪيل زمين جا تفصيل بيان ڪيا ويا آهن.

د: مڇيءَ پالٽ لاءِ ڪابه اسڪيم غور هيٺ ڪانه آئي آهي بهر حال جهينگا پالٽ جي نالي ضلعي نٽي ۾ تعلقي گهوڙا باري ۾ ڪيٽي بندر جي سمونڊي ڪپن وارن علاقن ۾ اسڪيم متعارف ڪرائي وئي آهي.

هـ: سنڌ حڪومت ضلعي نٽي اندر سمنڊ جي ڪناري سان ناريل جي پوک لاءِ هڪ اسڪيم متعارف ڪرائڻ جو جائزو ورتي. مشاهدو ڪيو ويو ته ناريل جي پوک انهن علاقن ۾ متعارف ڪرائي سگهجي ٿي جتي ڪافي مقدار ۾ مٺو پاڻي هجي ۽ زمين ڪنهن پڪي پختي رستي تي واقع هجي جئين ته سرڪاري شعبي ۾ رياستي زمين جو ڪوبه اهڙو ذڪر لائق حصو موجود نه هو ان ڪري هي اسڪيم ترڪ ڪئي وئي هئي ۽ ان سلسلي ۾ ڪابه زمين الاٽ نه ڪئي وئي هئي.

و: سرڪاري شعبي ۾ ڪيلي جو پوک جي نالي تي. ڪابه اهڙي اسڪيم موجود ناهي،ان لاءِ زمين جي ايراضيءَ جي الاٽمينٽ جو ڪو سوال ئي پيدا نٿو ٿئي.

انهن سوسائيٽين جي نالن جي فهرست جن کي ڪراچي ڊويزن ۾ زمين ڏني وئي

سوسائيٽ جو نالو	الاٽ ٿيل زمين
مدينہ ڪوآپريٽو هاوسنگ سوسائٽي	20
صحافي ڪوآپريٽو هاوسنگ سوسائٽي	22
صدر ڪوآپريٽو مارڪيٽ	25
بجنور ڪوآپريٽو هاوسنگ سوسائٽي	25
گلبرگ ڪوآپريٽو هاوسنگ سوسائٽي	30
گلترس ڪوآپريٽو هاوسنگ سوسائٽي	40
اجمير معينيہ ڪوآپريٽو مارڪيٽ	35
الحبيب ڪوآپريٽو مارڪيٽ	40
ڪراچي سنڈ ايمپلائيز	40
اي پي پي ايمپلائيز	22
اشرف علي ميموريل	20
ڪراچي راچپر	20
علامہ عثماني	20
پاڪ آرٽ	40
شاهہ هارون	24
پراچہ ملتي پرپز	25
سينٽرل گورنمينٽ	40
سيالڪوٽ	25
مشرقي	42
آل ميمڻ ويلفيئر	40

ملک	40
الاشرف	20
اسٹیٹ آئل	20
بائٹرا	40
اي پي پي ايمپلائيز	15
کوئٹا ٹائون	384
علیگڑھ مسلم یونیورسٹي اولڈ بوائز	80
کراچي کالیج ٹیچر ایمپلائیز	40
دهلي حکیمان	30
کانیاواڑ	40
پاک ایئرکرد	20
گورنمینٹ سیکنڈري اسکول	30
زینت آباد	30
فریدي نیازي	25
هالاري میمڑ	25
سر سید	30
کاغان	30
کوکن مسلم	20
مسلمانان پنجاب	25
ایم محمود آباد	20
پاک نیوي نان گزیٹینڈ سویلین	25
گندارا	40
کچي میمڑ	40
کریسنٹ	12

سنڈ سیکریٹریٹ ایمپلائیز	50
کریم آباد کوآپریٹو ھائوسنگ سوسائٹي	50
عریشہ کوآپریٹو ھائوسنگ سوسائٹي	25
کریم پائي	50
دنڈالي میمڑ	40
اسٹیٹ بینک ایمپلائیز	20
درخشاب	25
ٹیرٹ	100
گوندل میمڑ	30
کي ڈي اي	20
مرچنٹ نیوي آفیسرز	50
کي ایم سي یونائٹیڈ ورکر	100
مدراس جادات	30
پاک	40
گوالیار	40
اسٹیٹ بئنک آف پاکستان کلاس	25
کراچي یونیورسٹي	40
پیلي پیت	20
پي آئي ڈي سي	40
قریشي	30
سلیمان	25
کمنٹرولر (آئي جي سنڈ)	20
پي آئي اي	25
پاک اٹامک انرجي کمیشن	39

غوثيه	30
رضويه	100
المسلم	03
سينترل انفارميشن	25
پاک پوست آفيس	25
منا	40
سومرا	60
سادات امروه	100
اولڈ اوپن کوآپريٹو هائوسنگ سوسائٹي	20
گورنمينٹ کاليج ٹيچرز	35
پي سي ايس آئي آر	30
پاک پنجاب	25
نچولي	25
کراچي بار ايسوسئيشن	100
سول ايسوسيئيشن	30
پنجاب سوداگران	40
ٹيلي فون	54
انکم ٹيکس	20
دسارو ميمڑ	40
سعيد آباد	30
گجرا	30
نيپا	10
ايکٹرز ايکويٹ (فنکاره)	15
عندليب	40

روکا منڈل	50
آل پاکستان نیوزپیپرس	20
ریڈیو پاکستان	20
آئي سي آئي	20
سورتي مسلم	40
هاشم آباد	40
هادي آباد	25
ایکس سورس مین	40
شاهه نواز	28
رضوان	20
عابد لمیٹیڈ	25
ابلاغ عامه	15
روینیو جوڈیشل	23
دردل پتن	30
ڈوراجي	40
برسیکولٹ	20
پولیس ڈپارٹمینٹ	40
کراچي میمن	60
اتاوه	25
پاک ٹیلي کام اسٹاف ایمپلائیز	35
کسٹمز ایمپلائیز	20
شپ یارڈ ایمپلائیز	20
ابوذر غفاري	45
یونیورسٹي المنائي	45

النهران	20
نيشنل كنشر كشن ايمپلائيز	15
گلستان اسلام	22
شاد باغ	45
هائي كورٹ ايمپلائيز	35
استيٹ انٹرپرائيز	35
سنڌي ميمڻ	33
النور ملتي پريز	45
نيشنل سيمنٽ ايمپلائيز	40
سنڌ بلوچ	50
پاڪ رائيٽرز گلڊ	15
دهلي رائيان	30
بزنس اينڊ پروفيشنل	20
خراسان	20
نيشنل پارڪ	10
ڪاٽن ايڪسپورٽ ڪارپوريشن	15
ٽيليويزن ايمپلائيز	20
اسپارڪو	20
فردوس	15
لطيفي	25
سنڌي جميعت	50
النور ملتي پريز	20
پاڪ ڪوثر	45
ڪي اي ايس سي يونائٽيڊ ورڪرز	171
سلطان آباد	196
لوبيڊ پاڪ نيوي ايمپلائيز	150

بحريه ٽائون

سپريم ڪورٽ آف پاڪستان سنڌ ۾ زمينون خاص ڪري ڪراچي ڊويزن جي زمين سستي اگهه تي ۽ غير قانوني الاٽمنٽ جو پاڻ مرادو نوٽس ونڊي 28 نومبر 2011ع تي سرڪاري زمين جي الاٽمنٽ تي پابندي هٽي ڇڏي. پر 19 ڊسمبر 2013ع تي سنڌ اسيمبلي مان هڪ ايڪٽ منظور ڪري مليرَ ۽ لياري ڊولپمنٽ اٿارٽيز جي سال 2002ع ۾ رد ڪيل ايڪٽ کي بحال ڪيو ويو. اهڙي ريت اُهي سڀ غير قانوني ڪم جيڪي 2002ع کان 2003ع تائين ڪيا ويا انهن کي قانوني تحفظ ڏيئي. پنهنجن کي نوازڻ ۽ ڪراچي جي مقامي ماڻهن جي روزگارَ جي واحد وسيلي کي ڦٻائڻ شروع ڪيو. ڏک جي ڳالهه ته اها آهي ته ڪراچي جي بهراڙي مان چونڊيل نمائندا به انهي غير قانوني عمل جو حصو ٿي ويا. بحال ڪيل قانون جي سيڪشن 2 ۽ 8 ۾ ترميم ڪري انهن ترقياتي ادارن کي ٻين جي زمين کي نيلام وسيلي ۽ سرڪاري زمين پنهنجي ۽ مختلف علاقن ۾ پري زمين جي ٽڪرن جي عيوض هڪ ئي هنڌ ڪنسالٽيڊ ڪري زمين جي حصي کي ڏيڻ جا اختيار ڏنا ويا.ريونيو ڊپارٽمنٽ هڪ نوٽيفڪيشن نمبر PS\SMBR\BOR\KAR1430 2013ع 26 ڊسمبر جاري ڪندي ضلع مليرِ جون 43 ديهون مليرِ ڊولپمنٽ اٿارٽي جي حوالي ڪري ڇڏيون. انهن ديهن جا نالا هيٺ ڏجن ٿا.

1 لوهار ڪو لنگه 2 منا گهر 3 ڪانوڙ 4 گهگهر 5 ڏاڀيجي 6 ڪديجي 7 الهه فهائي 8 شاهي چپ 9 ڊانڊو 10 نارا ٽر 11 ڪونڪر 12 درساڻو چنو 13 ٽوڙ 14 مهيو 15 بازار 16 شاهه مريد 17 لنگهيجي

18 پولهاڙي 19 چوهڙ 20 اميلاڻو 21 آب دار 22 ڪرمتاڻي لٽ 23 پاڻ 24 بائل 25 مانڊڻو 26 موئيدان 27 گڏاپ 28 ڪار 29 سونڊي 30 ڪرڪرو 31 تراڙي 32 جھونجھار 33 ملھ 34 لسر 35 شورينگ 36 حد رواھ 37 مھير جبل 38 ڪنڊ 39 جھنگ ڪنڊ 40 شورڪندي 41 واڙ ڪنڊ 42 سنھڙو 43 ڪوٽيرڙو. اھو عمل مڪمل طرح تي غير قانوني ھو جنھن لاءِ اشتھار ڏيئي اعتراض وارڙ جي تڪليف ۾ نہ ڪئي ويئي. انھن ڏيھن ۾ ماڻھن جون قبولي سروي زمين، سرڪاري ليز واري زمين، جبل نيون، نالا پاڻي جون گذرگاھون، چراگاھون، چمشہ ۽ تلاھ، ڳوٺ، قبرستان، اسڪول وائلڊ لائيف{جنگلي حيات} جون حدون ۾ اچڻ ٽيون. ڪراچي ۾ 93 ڏيھون آھن {اصل ۾91 ڏيھون آھن پر لال بکر ۽ ڏاڀيجي ڏيھن کي ڀن حصن ۾ ورھايو ويو} انھن کي L.D.A K.D.A,M.D.A ۾ ورھايو ويو جنھن جي نتيجي ۾13 مارچ 2014ع تي ملير ترقياتي اداري طرفان اخبارن ۾ اشتھار ڏيئي اعتراض گھريا ويا تہ بحريہ ٽائون بلڊرز ڪمپني جي مختلف اٿارٽين ڏانھن ڪمشنر ملير وسيلي درخواست ڏني آھي انھن جي طرفان ملير جي مختلف ڏيھن ۾ خريد ڪيل زمين جي ايراضي جي حصن جي بدلي ۾ ملير ترقياتي اداري طرفان ماسٽر پلان جي فيزون تي ٻڌل علاقن ۾ سپر ھاءِ وي ناگوري سوسائٽي جي ٻر ۾ سپر ھاءِ وي تي 1330 ايڪڙ زمين ڪنسالٽيڊ ڪري الاٽ ڪئي وڃي. ملير ترقياتي اداري اھا درخواست قبول ڪري ورتي. اھڙي ريت مختلف تاريخن ۾ اشتھار ڏيئي زمين جا مختلف حصا جيڪي گابو پٺ، موئيدان ڪنڊ، گڏاپ ۽ ٻين ھنڌن تي ڌار ڌار ڏيھن ۾ ھئا. انھن کي ڪنسالٽيڊ وسيلي سپر ھاءِ وي تي شفٽ ڪيو ويو. جيڪو سلسلو اڃان تائين ھلندڙ آھي جون (2015ع) ڌريعن

موجب جون 2015 تائين ست هزار ايڪڙ زمين جي الاٽمنٽ بحريہ ٽائون جي حوالي ڪئي ويئي. جيتوٽيڪ بحريہ ٽائون کي ڏيھ لنگھيجي، ديھ ٻولھاري ۽ ديھ ڪانوڙ ۾ ايڏي زمين الاٽ نہ ڪئي ويئي آھي. پر ھو اتي ڪم تيزي سان ڪري رھيو آھي جبلن تي ڪريش پلانٽ ۽ مڪسچر پلانٽ ھٽي جبلن کي ختم ڪري پٽرن کي ڪريش ڪرڻ ۾ رڌل آھي. انھي عمل سان چئني پاسي جي ڳوٺن ۾ رھندڙن جو جيئڻ جنجال ٿي ويو آھي، بحريہ ٽائون کي جيتوٽيڪ اھا زمين پوءِ ملي پر ھن 6 مھينہ اڳ ئي اشتھار ڏيئي ملڪ ۾ سائن بورڊ ھٽي ماٺھن کان اربين روپيہ وصول ڪري ورتا جنھن مان اھا ڳالھہ ثابت ٿئي ٿي تہ ملڪ رياض جيڪو بحريہ ٽائون جو مالڪ آھي، کي خبر ھئي تہ حڪومت سنڌ ڪنھن بہ طرح اھا زمين کيس الاٽ ڪري ڏيندي، بحريہ ٽائون کان علاوہ ملير ڊولپمنٽ اٿارٽي، لياري ڊولپمنٽ اٿارٽي، ڊپٽي ڪمشنر ملير ۽ ريونيو ڊپارٽمنٽ طرفان لکين ايڪڙ ڪراچي جي قيمتي زمين جعلسازي، فراڊ ۽ نقلي ڳوٺن جي نالي تي مختلف ادارن، سرمائيدارن ۽ بلڊر مافيا ز کي ڳڻتي جي مٽ تي ڏيئي چڏي آھي. ڪنسالٽيڊ زمين جو اختيار لينڊ يوٽلائز ايڪٽ 1912ع ھيٺ ريونيو ڊپارٽمنٽ کي حاصل آھي پر اھو عمل صرف پوکي لائق زمين تي لاڳو ٿئي ٿو پر ملير ڊولپمنٽ اٿارٽي کي اھڙو ڪوبہ اختيار نہ آھي تہ زرعي زمين ڪنھن بلڊر کي رھائشي اسڪيم لاءِ ڏي. بحريہ ٽائون ھڪ پاسي 43 ھزار ايڪڙ زمين تي فيز 1 ۽ 2 لاءِ سرگرم آھي اڳتي ھلي فيز 3 لاءِ وڌيڪ 42 ھزار ايڪڙ زمين ديھ حد راھم، ديھ لٹ ڪرمتاڻي، ۽ پراڻي يونين ڪائونسل موئيدان مان گھري ويئي آھي. اھو منصوبو ھڪ پاسي حب ندي تائين آھي. اھو ڪراچي جيڏو شھر ٺھندو جتي لکين ماٺھو آباد ٿيندا جيڪو

سنڌ جي ڪک ۾ هڪ اسرائيل ٺاهڻ جو منصوبو آهي. فيزون ۽ فيز ۾ 45 قديمي ڳوٺ ۽ آهن. انهن علائقن جا 15 لک مقامي ماڻهو بيروزگار ۽ لڏڻ تي مجبور ٿي ويندا. اهي ماڻهو سڌائين PPP کي ووٽ ڏيندڙ آهن ۽ PPP مقامي ماڻهن کي ووٽ ڏيڻ جي ايڏي وڏي سزا ڀيئي ڏي ۽ سنڌ سان غداري ڀيئي ڪري. عالمي قانون موجب 55 فٽ کان مٿي ڪنهن به جبل يا چوٽي کي نٽو ڀيچي سگهجي پر بحريه ٽائون ۾ ايندڙ علائقي ۾ اهڙا سوين هنڌ ۽ چوٽيون آهن جيڪي 700 کان 1000 فٽ تائين آهن "پاهوارو" جابلو سلسلي جو ذڪر ڀٽائي به ڪيو آهي. جتي ڀٽائي جو تڪيو به هو پر بحريه ٽائون اهو سڀ ختم ڪري رهيو آهي. انهي سڄي عمل ۾ ماحوليات ايڪٽ جي به خلاف ورزي ڪئي ڀئي ويڄي پر ادارن خاموش آهن مٿي ذڪر ڪيل ديهون سنڌ حڪومت اڳي 1974ع ۾ هڪ نوٽيفڪيشن نمبر 74 (WLRFT SO_1_DSF9993) هيٺ ڪير ٿر نيشنل پارڪ ۾ شامل ڪيون هيون جتي ڪار سينڪچري (sanctuary) آهي. ڪير ٿر نيشنل پارڪ ۾ سنڌ وائيلڈ لائف پروٽيڪشن آرڊيننس 1972ع ۽ پوءِ 1974ع جي مٿين نوٽيفيڪيشن وسيلي سڄي علائقي کي نيشنل پارڪ ميجيو ويو آهي. انهن علائقن کي حڪومت سنڌ ڪيئن 2013ع ۾ ملير ڊولپمنٽ اٿارٽيز کي الاٽ ڪيون ۽ M.D.A اها زمين بحريه ٽائون کي ڪهڙي قانون مطابق الاٽ ڪري ڏي ڀئي؟ اها زمين نيشنل پارڪ ۽ وائيلڈلائيف جي آهي ۽ انهن جي قانون جي سڌي سنئين خلاف ورزي آهي. ياد رهي ته ڪير ٿر نيشنل پارڪ 11992 هم چورس ميل تي مشتمل آهي ۽ 1975ع ۾ هن کي اقوام متحدهه جي نيشنل پارڪن جي لسٽ ۾ شامل ڪيو ويو آهي. بحريه ٽائون جي فيز ون ۽ فيز 2 ۾ هيٺ ڏنل ڳوٺ اچن ٿا. ديه لنگهيجي ۾

(1) نور محمد گبول (2) فيض محمد گبول (3) محمد گبول (4) امام بخش گبول (5) عثمان الهہ رکيو گبول (6) ارباب (7) علي داد گبول (8) دريا خان گبول (9) کيرٿر گبول (10) علي محمد گبول (11) نبي بخش گبول (12) جمع موريو گبول (13) آدم گبول (14) ارباب سکيو گبول (15) جمع گبول (16) امير بخش گبول (17) حاجي پير محمد گبول (18) نواز علي گوندر (19) ڏيپار گوندر (20) سکيلڏو گوندر (21) مير خان گوندر (22) رٻنواز گوندر (23) روزي گوندر (24) نوشهروان گوندر ۽ ڏيهہ حد رواهہ ۾ (25) بيدي گوندر (26) پارپيو گوندر (27) رمضان گوندر ديهہ ڪونڪر ۾ (28) علي شير گبول (29) برڪت گبول (30) گولو گبول (31) حاجي قاسم گبول (32) پير بخش گبول (33) حاجي بابو گبول (34) حاجي صديق گبول (35) چاڪر گبول (36) حاجي بابو گبول (37) حاجي صديق گبول (38) ساجن گبول (39) سائين رکيو گبول (40) محمد گبول ديهہ ڪاٽوڙ ۾ (41) امير بخش ڪاچيلو (42) لعل محمد ڪاچيلو (43) هادي بخش گبول (44) عبدالحڪيم گبول ۽ (45) صديق گبول ڳوٺ آهن. اهي سڀ ڳوٺ، ڳوٺ آباد اسڪيم هيٺ سندوارا ڳوٺ آهن. بحريہ ٽائون نهڙ سان علائقي جا سڀ روڊ رستا، لنگهہ ۽ پيچرا بند ٿي ويندا. انهي سان مول وڃڻ وارن گڏاپ جي ماڻهن کي سري کان چڪر کاتي وڃڻو پوندو.

قديم ورثو سڄي دنيا ۾ قومون پنهنجي تاريخي هنڌن ۽ آثارن کي بچائڻ جون ڪوششون پيا ڪن پر سنڌ واحد خطو آهي جتي حڪومت جي اڳواڻي ۾ انهن تاريخي آثارن کي تباهہ ڪيو پيو وڃي. رڳو ملير ضلع ۾ باکرن مان حب ۽ مائي ڳاڻهي تائين ڪيترائي آرڪيلاجي جا سائيٽ ۽ پٿر جي دور جا آثار ڇُوڪندي جهڙيون

قبرون، پٿرن تي ڇٽ سالي، پراڻا قبرستان ۽ قديم ماڳ ۽ رستا موجود آهن پر موجوده حالتون رهيون تہ اهي سڀ ختم تي ويندا. ملڪ رياض کي اسانجي تاريخي ثقافت ۽ قديم ورثي سان ڪهڙو لاڳاپو؟ هو تہ اسان جي مالڪي جا جيڪي ثبوت آهن انهن کي ختم ڪرڻ هن جو پهريون فرض هوندو. جتي هن وقت بحريہ ٽائون نهي پيو اُتي پٽائي جو تڪيو ڌاهي ڇڏيو اٿن. اُتي ٽڏوندي جي ڪناري تي بيدي گوندر ڳوٺ جي ويجهو 20 ننڍين ۽ وڏن پٿرن تي نقاشي جا 200 کان وڌيڪ اکر ۽ شڪلون نهيل آهن. هتي مختلف قسمن جا ميٽريڪل اهڃاڻن کان سواءِ ٻڌمت جا استوپا، گول دائرا، ڏرم چڪر، ڪنول گُل، سواستيڪا، نقطن جي لڪت، سنڌو تهذيب سان ملندڙ جلندڙ ڇٽ، چوڪورخانا، بي ترتيب مثلث موجود آهن.

ڪير ٽر نيشنل پارڪ ۾ اڳوڻي يونين ڪائونسل موٽيدان جي 12 ديهن ۾ وڌيڪ 42 هزار ايڪڙ زمين ڏيڻ جي گهر ڪئي آهي. انهن 12 ديهن ۾ 80 ڳوٺ آهن جن کي بحريہ ٽائون لڏڻ تي مجبور ڪندو ۽ اُهي سڀ آثار متجي ويندا.

جڏهن بااميان افغانستان ۾ مجاهدن ٻڌ جي وڏن بتن کي بمن سان اُڏايو تہ سڄي دنيا ۾ سخت احتجاج ٿيو. پر هتي جديد طالبان (ملڪ رياض) حڪومت سنڌ ۾ PPP جي آشيرواد سان هڪ سڄي تاريخ کي ميساري رهيو آهي. تہ دنيا تہ هڪ پاسي پروارثي جي ڳالهہ ڪندڙ خاموش تماشائي بنيل آهن. بحريہ ٽائون جي آباد ٿيڻ سان 50 لک کان وڌيڪ ماڻهو آباد ٿيندا جن ۾ 80 سيڪڙو ڌاريا هوندا. اها ڳالهہ انهن رٽائن جي بڪنگ مان اندازو ٿئي ٿو. بحريہ ٽائون D.H.A ستي ۽ فضائيہ ٽائون سنڌي قوم کي ريڊ انڊين ۾ بدلائي ڇڏيندي.

هڪ بين الاقوامي تنظيم جي تازي سروي موجب ڪراچي ۾ جهڙي ريت غير مقامي آبادي جو دباءُ وڌي پيو انهيءَ کي ڏسي اڳ ڪٿي ڪري سگهجي ٿي تہ 2040ع تائين هي شهر پشتو ڳالهائڻ وارن جو اڪثريتي شهر هوندو ۽ سرائڪي جيڪي 2015ع ۾ ڪنهن ڳاڻيٽي ۾ نہ هئاسي 2040ع تائين 12 کان 15 سيڪڙو ٿي ويندا. انهيءَ سان سنڌ اسيمبلي ۾ بہ گهٽائي ڏارين جي هوندي ۽ پوءِ اُهي جيڪي فيصلا ڪندا سي سنڌ ۽ سنڌي قوم جي خاتمي لاءِ هوندا.

اڄي بہ ائين ڪيو ويو هو، لالوکيت ۾ 524 ايڪڙ زمين تي هڪ لک اردو ڳالهائيندڙ کي آباد ڪيو ويو ۽ اهو لياقت آباد ٿي ويو. اهڙي ريت 1948ع ۾ پيرالاهي بخش (P.I.B) ڪالوني 250 ايڪڙ زمين تي قائم ڪري 75 هزار ماڻهن کي آباد ڪيو ويو ۽ کين اُتي رهائش مفت ۾ ڏني ويئي.

1960ع ۾ ديهہ ڪاري لڪي ۾ هڪ هزار ايڪڙ زمين تي مهاجر وستي ناظم آباد جو بنياد رکيو ويو جتي هندستان مان ايندڙ 2 لک ماڻهن کي آباد ڪيو ويو. ائين ديهہ گجڙو ۾ حاجي مريد بڪ ۽ پين ڳوٺن جي ويجهو رضويہ ڪالوني، فردوس ڪالوني نئون گوليمار، پير آباد ۽ عثمانيہ تالي علائقا آباد ۽ سنڌين کي برباد ڪيو ويو. ٻيون هن ريت ڪالونيون ناهيون ويون. اورنگ آباد 118 ايڪڙ، درگ ڪالوني 611 ايڪڙ ديهہ درگ، ملير 1320 ايڪڙ ديهہ ٽاٽو، ملير ايڪسٽينشن 585 ايڪڙ ديهہ ٽاٽو لانڍي 740 ايڪڙ ديهہ شرافي، سعود آباد ملير، گوليمار قصبہ، بلديہ ۽ اورنگي 4600 ايڪڙ ديهہ اورنگي.

سوسائٽيون:

P.E.C.H سوسائٽي 1200 ايڪڙ ديهه اُڪيواڙي ڪراچي يونين (28 سوسائيٽون) 250 ايڪڙ 26 جنوري 1949ع. مسلم آباد سوسائٽي (سنڌي مسلمانن جي سوسائٽي). 1947ع محمد علي سوسائٽي 298 پلاٽ ديهه اُڪيواڙي.

ڪراچي ڊولپمنٽ اٿارٽيز جيڪا پاڪستان جي صدر جي حڪم تي ڊسمبر 1957ع ۾ قائم ڪئي ويئي. جنهن جي طرفان 1970ع تائين 12 اسڪيمون مڪمل ڪيون ويون جتي 76768 پلاٽ ٺاهيا ويا، 1400 گهر ٺاهيا ويا، ڪورنگي ۾ 20000 گهر ۽ اتر ڪراچي (نارٿ ڪراچي) ۾ 9000 گهر تعمير ڪيا ويا.

ڪراچي ڊولپمنٽ اٿارٽي جون ٻيون اسڪيمون:

1. گل ياسمين (پهرين اسڪيم) 222 ايڪڙ ديهه اُڪيواڙي.
2. تيموريه ۽ نارٿ ناظم آباد_ٻي اسڪيم 3500 ايڪڙ ديهه شرافي.
3. لانڍي ٽائون شپ يا لانڍي نمبر 2 470 ايڪڙ.
4. لانڍي انڊسٽريل ٽريڊنگ اسٽيٽ (ٽي اسڪيم) 250 ايڪڙ ديهه شرافي.
5. ڪلفٽن اسڪيم ۽ ڪهڪشان 786 ايڪڙ (سموند مان حاصل ڪيل زمين).
6. (چاندني چوڪ کان نيشنل اسٽيڊيم روڊ ۽ يونيورسٽي روڊ جي وچ ۾) ديهه اڪيواڙي.
7. دائود نگر، لياقت ٽائون، الهلال، لياقت نيشنل لائبريري، ڪراچي ٽيلي ويزن آغا خان ميڊيڪل اسپتال، لياقت اسپتال، خاتون پاڪستان ڪاليج، ڪچي ميمڻ سوسائٽيون 360 ايڪڙ ديهه اڪيواڙي.

8. ڪوهسار (هل پارڪ) 246 ايڪڙ ديهه اڪيواڙي.
9. فيڊرل بي ايريا (منصورهه) اسڪيم 16_ 2950 ايڪڙ ديهه گجهڙو.
10. خداداد ڪالوني (اسڪيم 19) 43 ايڪڙ ديهه اڪيواڙي.
11. گلشن اقبال 1 اسڪيم 24_ 2664 ايڪڙ ديهه اڪيواڙي.
12. ڪورنگي ٽائون شپ (گلستان ڪراچي) 16000 ايڪڙ 45 (هم چورس ميل) ديهه شرافي.
13. اتر ڪراچي، ليارِي ندي ۽ منگهو پير جو وچون علاقو 6400 ايڪڙ ديهه ڪاري لکي.
14. اسڪيم نمبر 25 اتر اوپر ڪراچي. 26926 ايڪڙ ديهه مهراڻ، ديهه ٽاڻو جو ڪجهه حصو ۽ ديهه صفوران.
15. ڪانتو پيپري، استيل مل، پورٽ قاسم، گلشن حديد ۽ ٽائون شپ 151200 ايڪڙ ديهه ڪانتو ديهه پيپري، ديهه باڪراڻ ۽ ديهه جوريجي.

1970ع تائين ديهه جگهڙو، ديهه اڪيواڙي، ديهه ڪاري لکي، ديهه پيراڻو ديهه سونگل، ديهه صفوارن، ديهه مهراڻ، ديهه درگ روڊ، ديهه ڍگهه، ديهه ڦهائي، ديهه ڍهه، ديهه شرافي، ديهه ڪورنگي ۽ ديهه ٽاڻو جواڙ جيڪي سڀ زرعي علاقا هئا انهن کي ختم ڪيو ويو. هتي وڏي پيماني تي رهائشي اسڪيمون ٺاهي هندستان مان ايندڙ مهاجرن کي آباد ڪيو ويو.

شير شاهه سائٽ، ڪورنگي ۽ نئي ڪراچي ۾ صنعتون لڳائي خيبر پختون خواه مان پناڻن کي مزدوري لاءِ گهرائي کين اُتي آباد ڪيو ويو. 1975ع ۾ ڪراچي ماسٽر پلان جوڙيو ويو جنهن جي ڪري انهي سال ۾ اورنگي ميترويل ۾ تي رهائشي اسڪيمون شروع ڪيون ويون ته اُتان

مقامي ماڻهن کي لڏڻ تي مجبور ڪيو ويو. بنگلاديش ٺهڻ کان پوءِ 3 لک بهاري ديهه انگهي (اورنگي) جي تاريخي مقام تي آباد ڪيو ويو. جتي هن وقت دنيا جي سڀ کان وڏي ڪچي آبادي ٺاهي ويئي آهي.

ڊسمبر 1979ع افغان انقلاب کان پوءِ پڇي ايندڙ افغانين کي ملڪ جي مختلف ڪيمپن ۾ رهايو ويو. هڪ ڪيمپ ڪراچي ۾ ديهه بجار بٹي جي علاقي ۾ اڄ به موجود آهي. جتي سڄي ملڪ مان 30 لک کان وڌيڪ افغاني ڪراچي پهتا ۽ هڪ اندازي موجب انهن مان 10 لک افغانين هتان جي شهريت حاصل ڪئي ۽ ڪراچي جي ڪاروبار ۽ سياست تي حاوي ٿي رهيا آهن.

1974ع ۾ اسٽيل مل جي لاءِ 18660 ايڪڙ زمين حاصل ڪئي ويئي جتي 15 کان وڌيڪ ڳوٺ هٿا. اهڙي ريت 1973ع ۾ پورٽ قاسم ارٽارتي لاءِ 13663 ايڪڙ زمين حاصل ڪئي ويئي. جتي قائم 35 ڳوٺن کي بيدخل ڪيو ويو. اُهي زمينون ديهه باڪراڻ ۽ ديهه پپري ۾ آهن. پورٽ قاسم انتظاميا ابراهيم حيدري کان گهارو تائين 20000 ايڪڙ ايراضي تي پهنجا بورڊ لڳائي چڏيا آهن جنهن جي ڪري اڳتي هلي 2 لک مقامي ماڻهو در بدر ٿيندا. هتي 100 کان وڌيڪ ڪمپنيون ڪم ڪري رهيون آهن جتي 10 هزار ماڻهن کان وڌيڪ ماڻهو ڪم ڪن ٿا. جتي مقامي ۽ متاثر ماڻهن جو تعداد رڳو 25 سيڪڙو آهي. جاويدان سيمنٽ فيڪٽري جي ڪري ديهه منگهو پير ۾ مزدورن جون وڏيون ڪالونيون ٺهي ويون جنهن جي نتيجي ۾ مشرف دور جي بلدياتي نظام جي آخري ترم ۾ يونين ڪائونسل منگهو پير جا ناظم ۽ نائب ناظم بٹي پختون چونڊ جي آيا. هتي طالبان جو وڏو نيٽ ورڪ موجود آهي. جڏهن سوات، باجوڙ ۽ وزيرستان جون حالتون خراب ٿيون

ته انهن علاقن مان هڪ لک پختون ڪراچي آيا ۽ سبزي منڊي کان سهراب گوٺ ۽ نادرن بائي پاس تائين اُهي آباد ٿي ويهي رهيا.

ضياء الحق جي دور ۾ هيٺيون اسڪيمون شروع ڪيون ويون؛

1. سورجاٽي هائوسنگ اسڪيم تپو منگهو پير 6 هزار ايڪڙ.
2. هلڪاٽي هائوسنگ اسڪيم. تپو منگهو پير:38 هزار ايڪڙ.
3. هاڪس بي هائوسنگ اسڪيم. تپو گابوپٽ 11 هزار 4 سئو 50 ايڪڙ.
4. گلستان جوهر ديهه صفوران 2700 ايڪڙ.
5. اسڪيم 33 تپو سونگل 3000 ايڪڙ.
6. گلشن معمار هائوسنگ اسڪيم ديهه تائيسر 1500 ايڪڙ.
7. تائيسر هائوسنگ اسڪيم ديهه تائيسر. ديهه موڪي، ديهه شاهي چپ ديهه بجار بني، ديهه نارا ٿر، ديهه ناگڻ ديهه الله ڏهائي، ديهه مهيو 20500 ايڪڙ.
8. شاهه لطيف هائوسنگ اسڪيم تپو لانڊي 2700 ايڪڙ.
9. نيو ملير هائوسنگ اسڪيم ديهه گهگهر 6000 ايڪڙ.
10. ديهه ڏاپيچي ۾ انڊسٽريل زون جي لاءِ 13 هزار ايڪڙ.

مقامي ماڻهن جي سخت احتجاج کان پوءِ ڪجه اسڪيمن هاڪس بي، سورجاٽي، تائيسر، شاهه لطيف ۽ اسڪيم 33 تي ڪم بند ڪيو ويو ۽ گوٺن ۽ باهران پيتون ڏيئي ڪين فلسطين جو غزو ٻڌايو ويو آهي. وري مشرف دور ۾ M.Q.M جي گورنر جي طاقت سان انهن اسڪيمن تي عمل شروع ٿيو ۽ گذريل 15 سالن ۾ سورجاٽي، هلڪاٽي ۽ اسڪيم 33 جو 80 سيڪڙو ڪم مڪمل ڪيو ويو آهي. جتي وڏي تعداد ۾ ماڻهن کي آباد ڪيو ويو آهي ته شاهه لطيف، نيو ملير، هاڪس بي ۽ تائيسر ۾ تيزي سان ڪم هلندڙ آهي.

ديهه ناگٹ ۾ هڪ پرائيوٽ اداري سائبان جنهن جا ڪرتا ڌرتا ريٽائرڊ آفيسر تسنيم احمد صديقي آهن، خڌا جي بستي، جي نالي سان هڪ رهائشي اسڪيم مڪمل ڪئي آهي جتي شهر جي مختلف علاقن مان 25 هزار ماڻهن کي آباد ڪيو ويو آهي. لياري ايڪسپريس وي جي متاثرن کي گڏاپ جي ديهه ناگٹ ۾ ڪياماڑي ٽائون جي ديهه لال بکر ۾ آباد ڪيو ويو آهي. اُتان مقامي ماڻهن کي دربدر ڪيو ويو. انهن جي جاءِ تي هڪ لک کان مٿي ڌارين کي آباد ڪيو ويو 3000 ايڪڙ تي مشتمل هن رهائشي اسڪيم کي سيئي سهوليتون ڏنيون ويون آهن جڏهن ته اُتي 3 قديم ڳوٺ آهن جن کي ايجان تائين ڪابه سهولت نه ڏني ويئي آهي. ۽ کين اٽارٹ لاءِ نوٽس پڻ ڏنا ويا آهن. اهي ڳوٺ پاڪستان جي ٺهن کان اڳ جا آباد آهن. هن اسڪيم ۾ لياقت آباد ٽائون، گلشن اقبال، نارٹ ڪراچي جي ماڻهن کي متاثر ڄاڻائي آباد ڪيو پيو وڃي. لياري ايڪسپريس کي مڪمل ٿئي سال ٿي ويو آهي پر متاثرين جي نالي ۾ آباد ڪاري ايجان تائين جاري آهي. هن اسڪيم ۾ 50 سيڪڙو سرڪاري آفيسرن جا مائٹ ۽ پين هنڌان ايندڙن کي آباد ڪيو پيو وڃي.

ديهه ڪديجي ۾ سپر هاءِ وي جي ويجهو لکي سمينٹ فيڪٹري کي 750 ايڪڙ زمين ڏني ويئي آهي. اها زمين مقامي ماڻهن جي ليز تي هئي. D.H.A اسڪيم کي 18868 ايڪڙ زمين ڏني ويئي آهي.

اهڙي ريت D.H.A ستي کي جيڪا زمين الاٹ ڪئي ويئي آهي. اُنهيءَ جي تفصيل ڪجه هن ريت آهي. ديهه ڪديجي 5732 ايڪڙ. ديهه آبدار 5136 ايڪڙ بائل 7000 ايڪڙ. ديهه ڪانوڙ 100 ايڪڙ.

1996ع کان 2008ع تائين جيڪا مختلف اسڪيمن لاءِ ڪراچي جي پهراڙي جي زمين حاصل ڪئي ويئي. انهيءَ جي تفصيل هن ريت آهي.

ڪرڪرو 956433 ايڪڙ

ٽوڙ 567322 ايڪڙ

ملهه 2000 ايڪڙ

ٽاٽو 3000 ايڪڙ

سورجاڻي 7050.36 ايڪڙ

هلڪاڻي 7050.36 ايڪڙ

جام چڪرو 4601.47 ايڪڙ

تائيسر 5002.27 ايڪڙ

شاهمريد 1055.27 ايڪڙ

بجار بني 7167 ايڪڙ

ناگڻ 5298 ايڪڙ

موڪي 3446 ايڪڙ

منگهو پير 4059 ايڪڙ.

بند مراد خان 9354 ايڪڙ

حب 3744 ايڪڙ

ڪياماڙي تائون

الله بنون 10055 ايڪڙ

چتارا 5351 ايڪڙ

گابوپٽ 5288 ايڪڙ

گوندپاس 4018 ايڪڙ

لال بکر 19680 ايڪڙ

مڙ 4712 ايڪڙ

مينڊياري 5948 ايڪڙ

مواڇ 31105 ايڪڙ

موچڪو 5866 ايڪڙ

مينان 2359 ايڪڙ

مائي ڳاڙهي 3558.22 ايڪڙ

نارا تر 11464.13 ايڪڙ

لوهار ڪو لنگه 7730 ايڪڙ

الله ڏهائي 9685.37 ايڪڙ

مهيو 5403 ايڪڙ

مناڙ ڳهر 8511 ايڪڙ

مانڊڙو 11073 ايڪڙ

بن قاسم تائون

ڏانڊو 14184 ايڪڙ

ڳهڳهر 8849 ايڪڙ

جوريجي 22577 ايڪڙ

ڪوئيرڙو 11685 ايڪڙ

ڪانگيارو 5134 ايڪڙ

ڪانتو 5397 ايڪڙ

لانديي 4504 ايڪڙ

ابراهيم حيدري 3782 ايڪڙ

ريڙهي 5158 ايڪڙ

هن قرلت ۾ ڏاريا ته هڪ پاسي پر PPP ۽ MQM سان گڏ ڪجهه قوم پرست سڌائيندڙ به شامل آهن.

پٽائي جي چوڻ مطابق ته:

ڏريان ئي ڏاريا مٽ مئي جان نہ ٽيا.

پر ابراهيم منشي چواڻي ته:

مون پڪ سجاتا پنهنجا ها ڏارين سان گڏ ڏاڙي ۾

سنڌ وچي پيئي ۽ بقول نارائڻ شيام جي ته:

الائين ۾ هوءِ جو ڪتابن ۾ پڙهجي ته هئي،

سنڌ ۽ سنڌ وارن جي ٻولي.

سيني ساجاهه وند، وطن دوست، عوام دوست سنڌ دوست ڏرين ۽ فردن جو فرض آهي ته هو گڏ ٿين، اڳتي وڌن، جدوجهد ڪن ڏرتي ماءُ ۽ پنهنجي مارو ماڻهن کي نجات ڏيارين.

سڃڻ ۽ ساڻيهه ڪنهن اڻاسي وسري حيف تنين کي هوءَ وطن جن وساريو.

حوالو:۔ ڪراچي کي رکائشي اسڪيمين اور سوالیہ نشان بني هوئي ڏرتي کي وارث. سائين گل حسن ڪملتي جي ٿورن سان

ناشر:۔ڪراچي انڊيجنس رائٽرس الائنس

نڪي ضلعي ۾ الاٽ ڪيل زمين جو تفصيل

سوسائٽي جو نالو لاءِ	الاٽ ڪيل زمين جو
ميسرز ايمبريٽ شپ اينڊ ايگريڪلچر فارمرز	5,228
مسٽر احمد داؤد	5,000
مسٽر اين ايم عقيل	5,000
مسٽر حميد الله خان	1,000
مسٽر روشن علي پيمجي	5,000
مسٽر اطهر علي امير خان	1,000
بيگم سلمان احمد	2,000
ميسرز گرين ايڪرز	3,000
ميسرز ٽيڪنو ڪريٽس	1,000
ميسرز بدر فارمرز	1,000
مسٽر اسد ظفر	1,000
ميسرز زاهد ڊيري فارمز	2,000
ميسرز جهمپير لائيواسٽاڪ لميٽيڊ	1,000

ضلعي دادو ۾ الاٽ ڪيل زمين جو تفصيل:

ايڊجوٽينٽ جنرل	7,000
ظفر ايسوسيئيٽس	5,000
ڊاڪٽر اي غفار جتوئي	1,992
تاج محمد جمالي	2,000
خير محمد پنهور	2,000
زين العابدين	1,000
راڻو خان	1,000

غلام محمد دوسل	3,000
گردوال انٹر پرائیز	2,000
میسرز پاک فوڈ انٹرنیشنل لمیٹیڈ	5,000
برگیڈیئر ایم ایم افضل	2,000
انٹرنیشنل مارکیٹنگ	1,000
میسرز ھارون الرشید	1,000
رکن الدین اینڈ کمپنی	5,000
رشید اللہ یاقود	5,000
تعمیرات جدید	2,000
آغا کاظم حسین	5,000
شاھ فارم	5,000
شیر محمد بلوچ	2,000
شیر محمد سومرو	1,000
خیر محمد کوکر	1,000
غلام دستگیر قاضی	1,000
شاھنواز لمیٹیڈ	3,000
معشوق علی پٹ	2,000
زینت انٹر پرائیز	1,000
خمیساٹی اینڈ سنز لمیٹیڈ	2,000
الحاج زکریا کامدار	2,000
انور زید کامدار	2,000
ایم ایم عثمان فیروز	5,000
میگھاٹی فارم	3,000
نوراني ایسوسیئیٹس	2,000

حاجي سليمان گوالا	2,000
ذاکر علي	1,000
ابراهيم ايم اي کاٹن مان لميٹيڈ	1,000
ايسٹ اينڈ ويسٹ کارپوريشن	4,000
ايپيکس فارم	1,000
ايم ايچ کارپوريشن	2,000
ميجر ريٹائرڈ محي الدين عالمگير	1,000
امجد ايم شيخ	1,000
حاجي مير لطف الله خان	1,000
بيگم شميم صديقي	2,000
يوسف ايچ سيرازي	2,000
محمود زين پرگڑي	2,000
کريم اسماعيل چارانيہ	2,000
ڈاکٹر اي آر آين حفيظ	5,000
ايمنز بيريز اينڈ فوڈ لميٹيڈ	5,000
غلام آدم	5,000
شکيل ٹريڈرز	2,000
غازي نصير الدين	3,000
عمران مظفر	3,000
انور اينڈ کمپني	3,000
فقير عشياق علي	1,000
علي شير جوٹيجو	1,000
آر آر آواري انٹر پرائيز	5,000
تاج الدين اسماعيل بروک باند لميٹيڈ	5,000

پينوراما	1,000
ڈاڪٽر نور علي خواجہ	1,000
ڈاڪٽر منشي منير احمد	1,000
شوڪت حيات جماڻي	1,000
اي اي مخدومي	1,000
رونق رضا	2,000
اقبال سهگل	2,000
سلطان علي لاکاڻي	2,000
جهانگير خانجي	2,000
الحاج غلام معي الدين خان	2,000
ارگن مروت خان جي	2,000
ميسرز فاراڪو	5,000
امين آباد باداني	3,000
زيف ڪمپني لميٽيڊ	3,000
حاجي عمر داد	2,000
دادا پائي انويسٽمينٽ لميٽيڊ	2,000
ڪي ايڇ سعيد حئي	2,000
پاڪ معمار انويسٽمينٽ لميٽيڊ	2,000
غلام علي	2,000

سپر هائي وي تي الات کيل زمين جو تفصيل:

تاج محمد سمون	500
ليفٽيننيٽ ڪرنل سلطان حيدر	500
انتظار علي	500
عتيق الرحمان خان	500
نواب محمد يامين خان	500
سن رائز پولٹر فارمز(احمد پٽيل پارٽنر)	500
محمد تسليم	500
نوبل ڪيٽل اينڊ ايگريڪلچر	500
مير احسن الله خان	500
زاهد مظهر	500
صاحبزاده ضمير الدين	500
ميجر سيد شميم الحسن	500
مسز پروين اڪبر	1,00
مسلم بن عقيل	500
محمد بشير خان ميجر جنرل ريٽائرڈ	1,000
محمد ابراهيم سورمو	500
ضياءُ الدين، نجم الدين	1,000
نور احمد نظاماڻي	1,000
سعيد احمد لغاري	500
نذير احمد لغاري	500
ڊاڪٽر رب نواز	500
غلام حسين بلوچ	500

خواجہ جاوید احمد	500
کرنل ہاشم علي	1.000
کیپٹن غلام سخروي	500
علي حیدر جلباٹي	500
میاں محمد حنیف	500
مسز نگار محب	1000
شفیع محمد قریشي	500
محمد بشیر	500
محمد عباس	1000
غلام اللہ	1000
جعفر علي	500
حیدر علي اینڈ کمپني	500
مسز صنوبر اختر	500
شہریار بختیار	500
عطاء اللہ خان نیازي	500
ایس ایس انٹر پرائیز	500
شاھد ظفر زیدي	500
زاھد اختر	500
مسز فریدون ایف سیٹنا	500
انسلم پولتري دیري	500
سہراب خان	500
صالح عمودي	500
مسز خبر النساء	1000
میجر جنرل تاتائر ایم جالال الدین	1000

نذير محمد شيخ	1000
عبدالقادر پيرازادو	1000
سيد حضرت پاشا	1000
نور الدين فضلني	500
اي اينڈ کي سي فوڈ گروپ	500
پاکستان لائيو اسٹاک انٹرپرائيز	500
امام بخش جتوئي آئي بي جي فارمز	1000
ايس ايچ اي غفار ايچ ايس جمال لميٹيڈ	1000
ڈاکٹر عليم الحسيني	500
ميسرز گرين ايکرز	500
ميسرز رينج پاک	1000
وزيرعلي پير پائي	500
ايئر مارشل ظفر احمد رتائرڈ	1000
محمد امين	500
بر گيڈيئر حامد احمد خان (رتائرڈ)	500
ايم عبدالرحمن	500
برگيڈئير ايس ممتاز احمد (رتائرڈ	500
سيد احمد پاشا	500
شاهه نواز غزه	500
مجتبیٰ ايچ صديق	500
الحاج ميان مظور حسين	500
مسرور حسين خان	1000
خواجه مسرور حسين	1000
معراج حسين	1000

امتیاز حسین	500
محمد مسعود احمد قریشي	500
میجر جنرل مرزا اسلم بیگ	1000
جسٹس عبدالحئي قریشي	1000
مسٹر ابراهیم	400
استرلنگ مومز امیتیڈ	1000
ڈاکٹر اقبال احمد صدیقي	500
سید سعید حسن	1000
کوهستان ایگریکلچر اینڈ کیٹل سرورس	500
احمدد علي	500
بهاد لائیو اسٹاک فارم	1000
انڈس ایگري کارپوریشن	500
خلیق الرحمان	500
لیفٹیننیٹ کرنل هارون رشید	500
ڈاکٹر قمر الدین صدیقي	1000
عبدالرحمان خان	500
مس فوزیہ احمد	1000
سید اعظم علي	1000
سید نواز احمد شاهہ	1000
شیخ محمد صبور	500
عبدالغني	500
مرزا انور بیگ	500
سید سلطان حسن	500

ديدار حسين بلوچ	500
آغا اڪبر علي	500
ايگرو امپيڪس پروپرائيٽر سداد علي	1000
قاضي مظهر الحق	500
ميان امان الله	500
حبيب الله جي ميمڻ	500
اختر علي مظاهر	500
علامہ سيد عباس حيدر عابدي	1000
سليم احمد	1000
گوهر اعجاز	500
ميسرز لائبرا	1000
ميسرز ڊيليو رائي اين اي (مسز نگهت خالد)	1000
محمد المرزيب والد ارشاد علي	1000
ميسرز الهداد	500
شفيق بانو زوجہ ايم افشاني	500
عثمان فاروقي	500
فضل حسين	500
خواجہ انور حسين	1000
اين حسيب خان	500
خادم حسين	1000
عفار فارم لميٽيڊ	1000
مسمات فخر النساءِ	500
لطيف اسلم ڪمپني	1000

محمد غياث الدين رحيم	1000
لائيڈ ايگري ڪارپوريشن	500
امپيڪٽ ڪارپوريشن	500
خورشيد احمد واسطي	1000
سيد تصور حين	500
محمد عبيدالہ عباسي	500
رياض الحق مفتي	500
مسماہ نسيم اختر	500
نعيمہ ناهيد	500
احتشام علي شاهہ	1000
ممتاز احمد خان	500
منصور جيلاني	500
قياس عثماني	500
اسد عارف	500
نثار احمد خان	500
سيد اختر عباس نقوي	500
مرتضيٰ سومرو	500
محمدؐ ياسين آرائين	500
مسز اقروز نذير احمد	500
مير خير الله	500
ميسرز ڊزنيرس اثارتي	500
مسز نسرين	500
ڪيپٽن ايم سعيد اختر	500
احمد بي خان	500

حاجي هاشم	500
مسرز تحسين ٹالپر	500
روبينہ بيگم	500
قدسيہ بيگم	500
عامره ليمتيد	500
محمد جيم خان	500
عبدالرزاق	500
عبدالعزيز والد اكبر	500
اسد الله خان	500
سندھ الئيو استاڪ ڊولپمينٽ ڪارپوريشن	500
ڈاڪٽر سعيد الله خان	500
چوڌاري احمد مختار	500
نديم احمد عباسي	500
ساهد عزيز اشرفي	500
جعفري ڪيٽل فارم	500
وقار اختر	500
سيد اعجاز حسين بخاري	500
ايس ايم سليم	500
صلاح الدين	500
محمد فاروق قريشي	500
اي ايڇ زيدي	500
سيد قمبر الله حسين اينڈ محمد شفيع	500
الرزامو لميٽيڈ	500

سن ويم فارم	1000
گورپ ڪيپٽن (رٽائرڊ) ايم ايم چيمہ	500
محمد حبيب صدق	500
خالد حسين	500
ڊاڪٽر برڪت علي چارانيہ	500
ناوب احمد	500
گلومل ايجنسي لميٽيڊ	1000
مسمات نائيلہ ناهيد	500
مرتضيٰ شير علي	500
چوڌري عبدالرزاق	500
بشير احمد	1000
عبدالله	500
محمد رمضان	500
جان محمد رائي ميمڻ	500
محمد بسمل	500
سلطان احمد	500
محمد حبيب الله	500
انٽرنيشنل بلڊنگ انڊسٽريز لميٽيڊ	500
سيد حسين منظور زيدي (البدن لميٽيڊ)	500
عطاءُ الله ايجنسي	500
ضياءُ الله	500
بشير احمد قاضي	500
سيد غلام بشير شاهہ	500
ميسرز ولي سنز لميٽيڊ	500

میجر تسنیم	500
ڈاکٹر منظور لغاري	500
گلزار احمد	500
نسیم احمد	500
شیخ عبدالخالق	500
عفت امجد حسین	500
چوڈاري منیر جاوید	500
میسرز زیڈ ایم فارمز	500
سید شمیم عباس رضوي	500
جي ایچ کیو اراولپنڈي	13000
بدر فارمز	500
مینیجنگ پارٹنرز شاھ لائیو اسٹاک فامرز	3000
بدر الدین زاھدي	3000
ھارون الرشید	3000
ماڈل ڈیري اینڈ کیٹ: بریڈنگ فارمز	1000
بخاري موٹرز لمیٹیڈ	3000
آئي ائي انصاري	3000
اسماعلي ابراھیم	2000
شارجہ فارم (شاھد حسین)	1000
فوڈ پلیئر انٹرپرائیز	2000
نعمان فارم	3000
ممد علي سنڈي	500
نبي بخش تالپر	500
ھمایون اقبال بٹ	500

شاکر جعفري	500
کامران حیدر	1000
رياض الحق	500
ڈاکٹر احتشام الحق	500
محمد شمس العاري	500
بشير مورياڻي	1000
ميجر جنرل ايس ذاکر علي زيدي	500
حسن علي	500
پيرازاده منصور علي	500
ڈاکٹر آفتاب شاه	500
آفتاب کشمير والا	1000
لالہ شيب لوڏي	1000
ايس کاظم شاهہ	500
حاجي عثمان	500
ثمر فارمز	500
ايم آئي گوا والا	500
سنڌ ميکانائزڈ ايگريڪلچر	500
اينڈ ڪيٽ: فارمنگ سوسائٽي حيدرآباد	500
برگيڊيئر انيس بيگ	500
مستر ضياءُ الله خان	500
مستر اقبال جعفر	500

1973ع ۾ چوپائي مال لاءِ ليز تي ڏنل زمين

پورو خان منشي خان	100
ڊاڪٽر غلام علي عزيز چوهان	100
رانو جمالدين	100
رانا محمد اڪبر اي غني	100
غلام حسين غلاؤالدين	100
دين محمد محمد فضل	100
ڪنور ايم مجيد علي	100
ڪنور ايم مجيد علي خان	100
راءِ رشيد احمد بي اي اطيف	100
محمد اڪبر ايم ابراهيم	100
چوڌري عفران احمد	100
محمد يوسف اي رزاق	100
سليمان شاهه ڦول شاهه	100
مومن خان محمد اسماعيل	100
رانا محمد امين جمال الدين	100
عبدالقادر اي عطي	100
هرا خان عرف علما خان	100
راشد احمد پرويز	100
رفيق احمد محمد بخش جوٽيجو	100
محمد اقبال ايم شير گل	100
ايم اين مسعود	100

ملازمتن ۾ سنڌ جو استحصال

مثال طور ريلوي جي بورڊ آف گورنرز ۾ 16 ميمبر آهن پر هڪ به سنڌي نه آهي 1974ع کان FIA جوڙيو ويو ان ۾ 30 ڊائريڪٽرز جنرل مقرر ٿيا هڪ به سنڌي مقرر نه ڪيو ويو. ڪراچي پورٽ ۾ 19 چيئرمين ان ۾ هڪ به سنڌي نه آهي. پورٽ قاسم ۾ 21 چيئرمين صرف هڪ سنڌي پاڪستان پيٽروليم بورڊ توڙي ٽاپ مينيجمنٽ ۾ پاڪستان آئل اسٽيٽ جي 7 رڪني بورڊ ۾ ڪوبہ سنڌي نه آهي. آئل اينڊ گيس اٿارٽي اوگرا ۾ ڪوبہ سنڌي نه آهي. 18 ڊسمبر 2011ع ڪاوش دنيا ميگزين ۾ روزانہ ڪاوش حيدرآباد 5_ 2012_08 وفاقي سرڪار ۾ 49 سيڪريٽريز ۾ 43 پنجابي آهن جيڪي 24 هجڻ گهرجن. جڏهن ته سنڌ سان واسطو رکندڙ 3 سيڪريٽري آهن جن مان بہ سنڌ جو ڊوميسائل رکندڙ غير سنڌي آهن جڏهن ته سنڌ جي ڪوٽا تحت اُهي 12 هجڻ گهرجن. قومي اسيمبلي سيڪريٽريٽ ۾ 3 سئو آفيسرن ۾ رڳو 8 سنڌي آهن. PIA جي 10 رڪني بورڊ آف ڊائريڪٽرز ۾ هڪ به سنڌي نه آهي.

پريذيڊنٽ هائوس ۾ 280 ملازم آهن جن ۾ هڪ به سنڌي ۽ بلوچ نه آهي. جڏهن ته وزير اعظم هائوس ۾ 718 ملازم آهن جنهن ۾ رڳو 23 سنڌي آهن ۽ بلوچ هڪ بہ نه آهي. فيڊرل سيڪريٽريز 72 آهن جنهن ۾ رڳو 3 سنڌ جا آهن پر بلوچ هڪ بہ نه آهي. وفاقي وزارتن ۾ 86000 ملازم آهن جنهن ۾ سنڌ جا رڳو 902 ۽ بلوچ رڳو 10 آهن. آرمي ۾ 24 جرنل آهن جن ۾ هڪ بہ سنڌي ۽ بلوچ نه آهي.

(فراز سرجنرلسٽ جيو نيوز ڪراچي)

جڏهن ته وفاقي سرڪار ۾ 49 سيڪريٽريز ۾ 43 پنجابي آهن جيڪي 24 هجڻ گهرجن جڏهن ته سنڌ جا 12 سيڪريٽري هجڻ گهرجن پر آهن رڳو 3 جن مان به به سنڌ جو ڊوميسائل رکندڙ غير سنڌي آهن. قومي اسيمبلي سيڪريٽريٽ ۾ 3 سئو آفيسرن ۾ رڳو 8 سنڌي آهن جڏهن ته 125 آفيسرن کي پروموشن ڏنو ويو جنهن ۾ هڪ به سنڌي نه آهي. 2012ع جي سينٽ ۾ رڳو 7 سنڌي آهن. سنڌ جو چيف سيڪريٽري پنجاب سان واسطو رکندڙ آهي. PIA جي 10 رڪني بورڊ آف ڊائريڪٽرز ۾ هڪ به سنڌي نه آهي. ريلوي جي بورڊ آف گورنرز ۾ 16 ميمبر آهن جن ۾ هڪ به سنڌي نه آهي. اسلام آباد ڪيپيٽل ڊولپمنٽ اٿارٽيز ۾ 26 چيئرمين ۽ 6 رڪني بورڊ ۾ هڪ به سنڌي نه هو. پاڪستان پيٽروليم ۾ بورڊ توڙي ٽاپ مينجمنٽ ۾ هڪ به سنڌي نه هو. آئل اينڊ گيس ريگولٽري اٿاريز (اوگرا) ۾ ڪوبه سنڌي نه آهي.

(آڇر 18 ڊسمبر 2011ع ڪاوش دنيا ميگزين ۽ روزانه ڪاوش حيدرآباد 2012_08_05)

تاريخ اسان کي ٻڌائي ٿي ته 65 سالن ۾ رڳو 2 سنڌي آءِ جي (I.G) ٿي سگهيا آهن ۽ چئني صوبن جي آءِ جي پوليس ۽ چيف سيڪريٽرين جي 8 مان 7 پوسٽون پنجاب وٽ آهن. پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ رڳو 4 سنڌي چيف سيڪريٽري ٿي سگهيا آهن. (عوامي آواز ڪراچي 12 جولاءِ 2012ع.)

سوئي ناردرن گيس ڪمپني ۾ ٽن سالن ۾ 1130 آفيسر پرتي ٿيا جن ۾ 980 پنجابي جڏهن ته سنڌ مان رڳو 2 آفيسر پرتي ڪيا ويا. ايگزيڪيٽو رينڪ جا 448 آفيسر پرتي ٿيا جن ۾ سنڌ جا رڳو 2 آفيسر هئا. سينٽ ۾ رپورٽ 14 جولاءِ 2012ع عوامي آواز ڪراچي

سئي سدرن گيس ۾ پرتي ڪيل 252 ملازمن ۾ بهراڙي سنڌ مان 65 ۽ شهري سنڌ مان 135 ملازم پرتي ڪيا ويا. ڪاوش حيدرآباد 14 جولاءِ 2012ع اهي تہ ڪجهہ مثال آهن وفاق کي تہ چڏيو پر سنڌ جي اندر بہ سنڌ جي ماڻهن کي روزگار ڏيڻ جي بجاءِ پنجاب ۽ ٻين ڏارين ماڻهن کي روزگار ڏيئي سنڌ جي ماڻهن جو استحصال ڪيو وڃي ٿو. پنجاب جون خشڪ بندرگاهون هجن يا راندين جا ادارا هجن سنڌ جي ماڻهن لاءِ اُهي نوگو ايريا بڻايل آهن.

فوج ۽ ٻين ملازمتن ۾ اُهي 75 سيڪڙو آهن. انهن سببن جيڪري اُتي طبقاتي جدوجهد اُپري نہ سگهي. ٻيو تہ اُتان جون سوشلسٹ سڏائيندڙ ڏريون پورهيتن کي منظم ڪرڻ کان ئي لنواٿيندڙيون رهيون آهن ڇو تہ انهيءَ ڪم ۾ سخت تڪليفون آهن ۽ ٻيو تہ اهڙي ڪم سان سڌي کان وڌيڪ نقصان پنجاب جي سرمائيدارن ۽ افسر شاهي کي ٿيندو عالمي سامراج کي ٿيندو. پر هي "سوشلسٹ" مظلوم قومن تي ٿيندڙ ظلم ۽ جبر تي خاموش رهيون آهن انهي ڪري هڪ مضبوط سوشلسٹ تحريڪ اُپري نہ سگهي آهي.

پنجاب جي قرلٽ جو هڪ اهم مثال

جنگ ڪراچي جي 23 فيبروري 2005ع جي رپورٽ موجب حڪومت پاڪستان 2004ع ۾ 1.6 ارب 34 ڪروڙ 70 لک روپيه ڏڪوات ڏني. جنهن ۾ 1.3 ارب 67 ڪروڙ 60 لک روپيه پنجاب کي جڏهن ته سنڌ کي صرف 96 ڪروڙ 30 لک ۽ پختون خواه کي 99 ڪروڙ 40 لک ۽ 31 ڪروڙ بلوچستان کي ڏنا ويا.

مختلف ٽيڪس جيڪي سنڌ وفاق کي ڏي ٿو.

سڌو ٽيڪس	67.65٪
انڪم ٽيڪس	86.40٪
ويلٿ ٽيڪس	63.21٪
ڪيپيٽل جئينس ٽيڪس	32.60٪
ورڪر ويلفيئر فنڊ	45.53٪
اڻ سڌا ٽيڪس	68.32٪
جنرل سيلز ٽيڪس	62.10٪
فيڊرل ايڪسائيز ڊوٽي	39.40٪

حوالو پلاننگ ۽ ڊولپمنٽ، ڊولپمنٽ گورنمنٽ آف سنڌ

آبادي ۾ معيشت ۾ ننڍيا ۽ ڪمزور ملڪ آزاد آهن ته سنڌ ڇو غلام رهي. اُهي ملڪ جدا رهي سگهن ٿا جن جي آبادي سنڌ کان تمام گهٽ آهي اُهي آزاد ملڪن جي حيثيت ۾ آهن. اومان 25 لک آبادي، پانامہ 28 لک آبادي، پولينڊ 3- ڪروڙ 87 لک آبادي پرتگال 98 لک آبادي، قطر صرف 5 لک آبادي، رومانيہ 2 ڪروڙ 23 لک، سعودي عرب 2 ڪروڙ 16 لک، سنگاپور 35 لک، ڏکڻ افريقہ 4 ڪروڙ 37 لک،

اسپين 3 ڪروڙ 63 لک سريلنڪا 1 ڪروڙ 82 لک سوئزر لينڊ 73 لک، گڏيل سوڊان 3 ڪروڙ 18 لک، هاٽ سوڊان مان پر ملڪ ٽي ويا آهن. شام 1 ڪروڙ 61 لک تنزانيہ 3 ڪروڙ 59 لک، تاجڪستان 61 لک ترڪمانستان 44 لک، يوگنڊا 2 ڪروڙ 40 لک، متحده عرب امارت 24 لک، برطانيہ 5 ڪروڙ 88 لک، يوڪرين 24 لک، ازبڪستان 2 ڪروڙ 43 لک، جارجيا 49 لک يونان هڪ ڪروڙ هنگري هڪ ڪروڙ عراق 2 ڪروڙ 31 لک، آئرلينڊ 37 لک عردن 66 لک، ڪزاڪستان 1 ڪروڙ 62 لک، ڪينيا 3 ڪروڙ 29 لک، ڪرغستان 46 لک، ڪويت 19 لک، لتويہ 23 لک، لبنان 32 لک، ليبيا 54 لک، ليٿوانيہ 36 لک، مليشيا 2 ڪروڙ 22 لک، مالديپ 43 لک، هالينڊ هڪ ڪروڙ 78 لک، نيوزي لينڊ 38 لک، ناروي 44 لک، سويڊن 89 لک، زمباوي هڪ ڪروڙ 85 لک افغانستان 2 ڪروڙ 27 لک، الجيريا 3 ڪروڙ ارجنٽائن 3 ڪروڙ 70 لک، آرمنيا 35 لک، آسٽريليا هڪ ڪروڙ 88 لک، آسٽريا 1 ڪروڙ 88 لک، آذربائيجان 77 لک، بحرين 6 لک، بيلجم 1 ڪروڙ بيلا روس هڪ ڪروڙ بوسينا 39 لک، برونائي 3 لک صرف بلغاريہ 82 لک، برما (ميانمار) 4 ڪروڙ 56 لک، ڪينڊا 3 ڪروڙ 10 لک چلي 1 ڪروڙ 52 لک، ڪولمبيا 4 ڪروڙ 23 لک، ڊنمارڪ 52 لک، استونيا 13 لک فن لينڊ 51 لک وغيره جي آبادي رکندڙ ملڪ آهن تہ سندن چو آزاد ملڪ نٿو رهي سگهي.

پاڪستان ۾ جمهوريت سوشلسٽ انقلاب ۽ قومن جي آزادي

30 ڊسمبر 1906ع ۾ ڍاڪا بنگال ۾ نواب سليم الله جي گهر مسلم ليگ جو بنياد رکيو ويو. 1940ع ۾ لاهور جي منٽو پارڪ ۾ پاڪستان جي قرارداد هڪ بنگالي اي ڪي. فضل الحق پيش ڪئي هئي. بنگال ۾ ئي 1937ع ۾ پهرين مسلم ليگي وزارت قائم ٿي. وري 1943ع ۾ بنگال ۾ ئي مسلم ليگ جي وزارت قائم ٿي وري 1945ع جي چونڊن ۾ بنگال ۾ مسلم ليگ چونڊون کٽيون. انهي کان اڳ 1905ع ۾ بنگال کي هندو ۽ مسلم جي بنياد تي ورهايو ويو هو. جنهن ڪري اُتي نوجوانن بغاوت ڪئي هئي. پر پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ اُتي ڇا ٿيو؟

پاڪستان جي ٺهڻ وقت مُلڪ ۾ بنگالي اڪثريت ۾ هئا ۽ اُهي آبادي جو 52 يا 56 سيڪڙو هئا. پر پاڪستاني حڪمرانن ملڪ جي سرڪاري زبان اردو مقرر ڪئي ۽ اُتنديئي جمهوريت ۽شمني شروع ڪئي ويئي. 1948ع ۾ محمد علي جناح بنگال جو دورو ڪندي چيو ته "آئون هي ڳالهه اوهان تي واضع ڪرڻ گهران ٿو ته پاڪستان جي سرڪاري زبان صرف اردو هوندي. اهو هو جمهوريت پسند جناح!! 1954ع ۾ ٽيندڙ صوبائي چونڊن ۾ برسراقتدار مسلم ليگ کي اُتي 309 مان صرف 10 سيٽون مليون مسلم ليگي وڏو وزير نه هارائي ويو. اُتي جگتو فرنٽ چونڊون کٽي ويو. جگتو فرنٽ جي حڪومت کي ٽن مهينن ۾ ئي برطرف ڪيو ويو. بنگالي اڪثريت کي نه ميڙيندي ڊسمبر 1952ع ۾ دستور ساز اسيمبلي ۾ پيرٽي (برابري) جو فارمولو پيش ڪيو ويو. پر انهيءَ ۾ سنڌ، پنجاب، بلوچستان ۽

پختون خواهہ (سرحد) ۾ پين رياستي علاقن کي مٿين ايوان ۾ جدا نمائندگي ۽ وزن (Weight age) ڏنو ويو هو. انهي فارمولي ۾ پنجاب کي پين صوبن جي اتحاد جي صورت ۾ پنهنجي بالادستي ختم ٿيندي نظر آئي انهي ڪري پنجاب جون سيئي سياسي پارٽيون گڏجي ويون ۽ انهن انهي فارمولي کي رد ڪرايو. 1954ع ۾ اهڙي صورتحال جيڪري ئي سنڌ، بلوچستان، سرحد، بهاولپور ۽ پنجاب کي ملائي ون يونٽ جي صورت ۾ مصنوعي اولهہ پاڪستان جو صوبو قائم ڪيو ويو ۽ بنگالين جي اڪثريت 56/52 سيڪڙو کي 48 سيڪڙو جي اولهہ پاڪستان جي برابر ڇڪي جمهوريت جي منهن تي دانگي ملي ويئي. اڳتي هلي هتي مارشلا هنئي ويئي. پنجاب کي بنگالين جي اڪثريتي آبادي قبول نہ هئي. جمهوريت قبول نہ هئي. اهڙي طرح 1970ع جي چونڊن ۾ بہ بنگال جي عوامي ليگ گڏيل ملڪ ۾ اڪثريتي پارٽي طور چونڊون کٽي آئي هئي پر جمهوريت کنهن بہ ريت هتي قبول نہ هئي انهيءَ ڪري انهن چونڊن کي رد ڪري بنگال ۾ هٿرادو چونڊون ڪرائي، مسلم ليگ، جماعت اسلامي وغيره کي کٽرايو ويو. نتيجو اُتي بغاوت ٿي پئي. جنهن کي ڪچليندي ملڪ بہ ٽڪرا ٿي ويو.

اوپر پاڪستان بنگلاديش ٻڌجي ويو. سنڌ، سنڌ کي سدائين مذهب نقصان پهچايو آهي ابن قاسم جي حملي وقت سنڌ ٻڌ ۽ هندو مذهب ۾ ورهايل هئي. هندن جي حڪمراني ۾ ٻڌ عرب حملي آورن سان ملي ويا نتيجو سنڌ جي شڪست ۾ نڪتو. 1843ع ۾ انگريز حملي وقت سنڌ تي حڪمراني شيعہ فرقي وارن جي هئي. حڪمران هندن ۽ سنين جا مخالف هئا. سماٽن جا بہ مخالف هئا. نتيجو هندو

انگريزن سان ملي ويا. سمات انگريز جنگ ۾ لاتعلق رهيا. نتيجو سنڌ جي شڪست ۾ نڪتو 1843ع ۾ سنڌ جي شڪست کان پوءِ انگريز حڪمرانن 1847ع ۾ سنڌ کي بمبئي جو حصو بنائي ڇڏيو تہ انهي جي خلاف هڪ تحريڪ پيدا ٿي ۽ 1935ع ۾ سنڌ صوبائي حيثيت ۾ بحال ٿي. سنڌ ۾ حر تحريڪ شروع ٿي جيڪا انگريزن جي خلاف هئي. انهي حر تحريڪ کي ڪچلڻ لاءِ 14 مارچ 1941ع ۾ سنڌ اسيمبلي ڀُرايڪٽ پاس ڪيو انهيءَ وقت سنڌ جو وڏو وزير الاهي بخش سومرو ڪانگريسي هو. انهي حُر ايڪٽ پاس ٿيڻ سان اڀائي مهينن ۾ 45 حُرن کي ڦاسي ڏني وئي. سانگهڙ ۾ بمباري ڪئي وئي 18 هزار مرد، عورتن ٻارن ۽ پوڙهن کي قيد ۾ واڙيو ويو. حرن جون زمينون ضبط ڪري پنجاب ۽ بلوچستان جي ماڻهن کي ڏنيون ويون. 1943ع جي 3 مارچ تي سنڌ اسيمبلي ۾ پاڪستان جي حق ۾ قرارداد جي ايم سيد پيش ڪئي ۽ قرارداد پاس ڪئي ويئي. انهي اسيبلي ۾ 60 ميمبر هئا ان وقت ڪانگريس هندستان خالي ڪريو تحريڪ هلائي رهي هئي انهيءَ ڪري سنڌ ۾ ڪانگريسي ميمبر يا تہ جيل ۾ هئا يا روپوش. اهڙي صورتحال ۾ 3 مارچ تي اسپيڪر سميت ڪل 29 ميمبر اجلاس ۾ شريڪ ٿيا هئا جن ۾ 24 ميمبرن قرارداد پاڪستان منظور ڪئي هئي. جڏهن تہ 20 مارچ 1943ع تي حُرن جي اڳواڻ پير پاڳاري سورهيہ بادشاهہ کي ڦاسي ڏني ويئي. سنڌ ۾ سرمائيدار ۽ واپاري هندو هئا. جيڪي نہ رڳو سنڌ بلڪ سنڌ کان ٻاهر چين، روس، مصر، هانگ

ڪانگ، سنگاپور، ملیشیا، افریقہ ۽ لاطيني امريڪا ۾ به ڪاروبار ڪري رهيا هئا. ته انگريزن جي خلاف ڪانگريس جي صورت ۾ به هندو سرگرم هئا ته انقلابي جدوجهد ۾ به هيمون، صوبوگيانچنداڻي، هشو وغيره به هندو هئا هندو جيڪي نه رڳو واپاري هئا پر سنڌ جي زمينن جا به مالڪ ٿي ويا هئا. انهن جي خلاف سنڌ جا جاگيردار پير مير ۽ وڏيرا مسلم ليگ جي پليٽ فارم تي گڏ هئا ۽ انهن هتي مذهبي نفرت کي وڌايو۽ سکر ۾ مسجد منزل گاهه جو فتنو کڙو ڪيو جنهن جي نتيجي ۾ هندو مسلم فساد ٿيا. جي ايم سيد گرفتار ٿيو ۽ کيس 6 مهينن جي سزا ملي، ڀڳت ڪنور شهيد ٿيو، اڳتي هلي 26 جون 1946ع تي سنڌ اسيمبلي پاڪستان جي دستورساز اسيمبلي ۾ شريڪ ٿيڻ جو فيصلو ڪيو. بهرحال 1943ع ۽ 1946ع جي سنڌ اسيمبلي کي اهو حق نه هو ته هو اهڙا فيصلا ڪري بهرحال 1947ع ۾ پاڪستان جو قيام عمل ۾ آيو ۽ سنڌ مذهب جي اسلام جي بنياد تي پاڪستان ۾ شامل ٿي، جنهن سان پوءِ ڪراچي، سکر، لاڙڪاڻو حيدرآباد وغيره ۾ فساد ٿيا. هندن تي حملا ٿيا ۽ هندن کي گرفتار ڪيو ويو. کين ڊيڄاريو ويو. نتيجي ۾ سنڌ مان هندن جي لڏ پلاڻ شروع ٿي ۽ هندستان مان ايندڙن سنڌ جي شهرن تي قبضو ڪري ورتو. اڄ به هتي مسلمانيت ۽ پاڪستانيت جي نالي ۾ استحصال ڪيو پيو وڃي، ۽ سنڌ انهي شڪست جي صورت ۾ مفتوح ٻٽيل علاقو ٻٽيل آهي.

مارڪسزم ۽ قومي سوال

مارڪسزم جو نظريو سائنس جو نظريو آهي، اهو نظريو سرمائيداري سماج ۾ پيدا ٿيو ۽ وڌيو. مارڪس، اينگلس ۽ لينن يورپ ۾ پيدا ٿيا ۽ يورپي سماج کي اکين سان ڏٺو ۽ گهرو مشاهدو ڪيو. اهو يورپ اڄ کان ڏيڍ سو سال اڳ جو يورپ هو. مارڪس، اينگلس ۽ لينن جي وفات کانپوءِ ٻي عالمي جنگ لڳي ايٽم بم ايجاد ۽ استعمال ٿيا. ۽ دنيا جي ٻيهر ورهاست ٿي ۽ سائنس جي تمام گهڻي ترقي ٿي جرمن ۽ برطانيہ سامراج ڪمزور ٿيا ۽ انهن جي جاءِ تي امريڪي سامراج ڏرتي تي غالب اچي ويو. سويت انقلاب برپا ٿيڻ کان پوءِ مارڪس، اينگلس ۽ لينن جي وفات کان پوءِ چين جو انقلاب برپا ٿيو ۽ انهي سان گڏ ايشيا، افريقا ۽ لاطيني امريڪا ۾ انقلاب جي لهر اُٿي، پر اهي سڀ انقلاب مارڪس اينگلس ۽ لينن جي ڪلاسيڪي انقلاب جي ٿيوري ۽ طريقي سان برپا نہ ٿيا. مارڪس، اينگلس ۽ لينن جي زندگي جي وقت بادشاهتون هيون ۽ يورپي سامراج دنيا تي قابض هو. پر پوءِ دنيا مان بادشاهتون ختم ٿيون ۽ دنيا تان يورپي سامراج جو قبضو ختم ٿيو. دنيا بينڪي نظام مان آزاد ٿي ويئي. سرمائيداري نظام سرمائيدارانہ جمهوريت کي قائم ڪيو. سرمائيدارانہ استحصال جاري هو. انهي جي مقابلي ۾ هڪ ٻيو نظام بہ موجود هو جنهن کي سوشلسٽ نظام چيو وڃي ٿو. سوشلسٽ نظام بن حصن ۽ بن خيالن ۾ ورهايل هو. هڪ پاسي سوويت روس ۽ سندس قبضي ۾ آيل (ٻي عالمي جنگ جي نتيجي ۾) اوير يورپ جا ملڪ هئا. جتي يورپي طرز جا سماج هئا. تہ ٻي پاسي چين هو ۽ سندس اثر ۾ آيل ملڪ هئا جيڪي وري يورپي نہ

هئا. بهرحال سوويت انقلاب بادشاهت، سرمائيداري ۽ جاگيرداري جي خلاف مزدورن، هارين ۽ جهموريت پسندن جو انقلاب هو جنهن جي اڳواڻي سوينٽن جي صورت ۾ مزدورن ڪئي اهو انقلاب گهڻ قومي ملڪ ۾ برپا ٿيو ۽ اڳواڻي جو ڪردار ظالم قوم جي مزدورن ڪيو جن انقلابي ويڑهه ۾ مظلوم قومن جي آزادي جي پرپور حمايت ڪئي. جيتوڻيڪ مظلوم قومن جي باري ۾ لينن جي سوچ جي ابتڙ ٽراٽسڪي ۽ استالن جا به خيال هئا ته روزا لڪسمبرگ جي سوچ به جدا هئي جن کي قومي سوال جي حوالي سان پيش ڪيو ويندو روس جي ظالم قوم يعني مها روسي قوم اقليت ۾ پڻ هئي جڏهن ته مظلوم قومن جي اڪثريت هئي. چين جو انقلاب هارين جي اڳواڻي ۾ هٿيار بندويڑهه سان برپا ڪيو ويو اُهو بادشاهت ۽ جاگيرداري ۽ سامراجي تسلط جي خلاف انقلاب هو. اُتي سرمائيداري جڙ ته مس پيدا ٿيڻ شروع ٿي هئي. ۽ اهو طريقو ايشيا ۽ افريقا ۾ به آزمايو ويو. يعني ته هٿيار بند جدوجهد وسيلي جدوجهد اُتي ايشيا ۾ اهو هارين جي اڳواڻي ۾ سامراج کان آزادي جو به انقلاب هو. يعني ته اهي انقلاب آزادي ۽ هارين جا انقلاب هئا. وري افريقه ۾ اُهي انقلاب اُتان جي وچولي طبقي هٿيار بند جدوجهد وسيلي، قومي آزادي جي جدوجهد جا انقلاب برپا ڪيا اُتي نه مزدور هئا ۽ نه ڪلاسيڪي هاري هئا اُتي جو سماج قبائليت تي بڌل هو. ۽ سامراجي غلامي پڻ هئي، اُتي لاطيني امريڪا ۾ هڪ نئون طريقو شروع ٿيو. اُتي چوندون ڪٽي ايندڙ ڪاپي ڏر سان واسطو رکندڙن انتهائي ريڊيڪل سڏارا آڻڻ شروع ڪيا. امريڪي سامراج اهڙين ڪاپي ڏر جي حڪومتن جا تختا اونڌا ڪرائي چڏيا ته پي پاسي وري پنهنجي مفاد ۾ فوجي حڪومتون قائم ڪرائي ۽ انهن سان گڏ يورپ ۽

آمريڪا ۾ سوشل ويلفيئر جو سلسلو شروع ڪيو ويو جيڪو ڪلاسيڪل سرمائيدارانہ نظام ۾ موجود نہ هو. اُتي 1992ع ۾ سوويت نظام ڏهي پيو. سوويت نظام يا چيني طريقو بنهين هنڌ ڪميونست پارٽي جي آمريت هئي. جيڪا ڪنهن بہ ريت مزدور جمهوريت نہ هئي. جيڪا مارڪس، اينگلس ۽ لينن جي سوچ واري نہ هئي سوويت روس ٽٽي ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويو ۽ اُتي بيهر سرمائيداري نظام جو غلبو ٿي ويو. چين ۽ ايشياءِ افريڪا ۾ ڪابي ڏر جون حڪومتون ناڪام ٿي ويون ۽ اُتي بہ سرمائيداري نظام بحال ٿي ويو. روس کان سواءِ ٻيو ڪٿي بہ روس جهڙو انقلاب برپا نہ ٿي سگهيو. سڄي دنيا ۾ (سعودي عرب، ترڪي ۽ هاڻ ايران کي ڇڏي) ڪميونست پارٽين کي ڪم ڪرڻ جي اجازت آهي، وري چين آهي جتي حڪومت ڪميونست پارٽي جي آهي جيڪا سرمائيداري کي بحال ڪري چڪي آهي اُهي مُلڪ جيڪي هڪ قومي آهن يا گهڻ قومي سيني هنڌن تي سرمائيدارانہ جمهوريت قائم آهي، يورپ ۽ ڪينيڊا ۾ علحيدگي گهرندڙن کي ريفرنڈم وسيلي اجازت ڏني وڃي ٿي تہ اُهي جدا ٿين يا گڏجي رهن. اهو يا اهڙو عمل مارڪس ۽ اينگلس جي وقت ۾ نہ هو. هڪ تبديلي پي بہ آئي آهي لاطيني امريڪا ۾ ڪابي ڏر سان واسطو رکندڙ پارٽين چونڊون کٽي اُتي سڌارا آڻڻ شروع ڪيا آهن. سرمائيداري نظام ۽ سامراج انهن کي برادشت ڪيو ڪري اڳي سامراج پنهنجي مفاد ۾ مذهبي رجعتي ڏرين کي مدد ڏيو ڪري هاڻ انهن جي خلاف ٿي پيو آهي. هي جيڪو ڪجهہ مٿي ذڪر ڪري آيا آهيون سو انهي ڪري تہ جيئن سمجهي سگهجي تہ 1924ع کان پوءِ ڪيتريون حالتون تبديل ٿيون آهن. مارڪسي فلسفو ڪو عقيدو نہ آهي جنهن کي جيئن

جو تيئن مجڪي هي هڪ سائنس آهي جنهن ۾ واڌ ويجهه ٿيندي رهڻ گهرجي مارڪسزم ۽ سرمائيداري نظام ۾ معاشي مسئلي تي بنيادي اختلاف آهي. پر مارڪسزم کي اڃوڪين حالتن ۾ ڪيئن ڪتب آڻڻجي اُنهي تي مارڪسزم خاموش آهي. لينن ازم بہ خاموش آهي. چيني فڪر بہ خاموش آهي اُتي ٽراٽسڪائٽ وڏا وڏا حوالا ڏيئي خوش فهمي جي افيم ۾ غلطان آهن. مارڪس، اينگلس ۽ لينن جي طريقي موجب ڪابہ مارڪسٽ لييننسٽ ۽ مائو سٽ انٽرنيشنل نہ آهي اُتي وري ٽراٽسڪائيٽن جون ڪيتريون ئي نالي ۾ انٽرنيشنلسٽ آهن پر انهن جو سڄو زور پڙهڻ لکڻ ۽ بحث مباحثن ۾ آهي ۽ تنقيدون ڪرڻ تي آهي الزام بازي تي آهي۽ اُهي ٽراٽسڪائيٽ بي عمل آرام پسند فوٽو سيشن وارا پورهيت عوام کان پري ۽ ڪتيل آهن. اُتي ڪجهه فرد وري مارڪسزم لينن ازم کي عقيدو سمجهي اُنهي کي جيئن جو تيئن عمل ۾ آڻڻ جو سوچين ٿا. ڪين انهي جو ڪو فڪر نہ آهي تہ سوويت نظام ڇو ناڪام ٿيو. يا چيني ڪميونسٽ پارٽي اقتدار ۾ هوندي بہ سرمائيداري ڇو ٿي بحال ڪري دنيا ۾ ملٽي نيشنل ڪمپنين جو غلبو ٿي ويو آهي. ڪا انٽرنيشنل نہ آهي. سرمائيدرانہ جمهوريت ۾ پرولتاريہ آمريت ڪيئن نافظ ڪبي. يا انقلاب جو ڪهڙو طريقو عمل ۾ آڻبو يا يورپ ۾ ڇو نٿو انقلاب برپا ٿئي ياد رهي تہ اُتي ڪميونسٽ پارٽيون ڪم ڪري رهيون آهن. اليڪشن ۾ بيهن ٿيون، حڪومتن ۾ اتحاد طور شريڪ ٿين ٿيون خود هندستان ۽ نيپال ۾ بہ ساڳيون عمل جاري آهي اُهي ملڪ جيڪي گهڻ قومي ملڪ آهن جتي ظالم ۽ مظلوم قومون آهن اُتي ڪيئن ڪم ڪجي. رياست کي توڙڻ جي مارڪسي نظريئي کي ڪيئن عمل ۾ آڻجي ٻيا بہ ڪيترائي مسئلا

آهن جيڪي اڃوڪين حالتن پيدا ڪيا آهن انهن کي ڪيئن حل ڪجي ٻيو هڪ اهم مسئلو پاڪستان جهڙن ملڪن لاءِ آهي.

پاڪستان جيڪو ننڍي کنڊ کي ورهائي سامراجي مفاد ۾ ملڪ ٺهرايو ويو ٻيا ب ڪيترائي ملڪ سامراجي مفاد ۾ قومن کي ورهائي ٺهرايا ويا اُتي ڪيئن ڪم ڪجي مثال طور پاڪستان کي مارڪسي، لينني نظريئي موجب ڪيئن تسليم ڪجي؟ اهڙو ملڪ جيڪو مذهب جي بنياد تي سامراج ٺهرايو هجي. درست ٿي سگهي ٿو ته پوءِ جيڪڏهن بلوچستان ۽ سنڌ کي ڪو سامراجي ملڪ آزاد ڪرائي ٿو ته ڪيئن غلط ٿيندو؟ جڏهن ته پاڪستان کي مذهب جي بنياد تي بنگال، پنجاب، ڪشمير، پٺاڻ ۽ بلوچ قوم کي ورهايو ويو. جڏهن ته سنڌ ۽ بلوچستان کي مذهب جي ابتڙ قوم جي بنياد تي پاڪستان کان آزاد ڪرايو وڃي ٿو ته ڇو غلط ٿيندو؟

هڪ صورت ۾ اهو غلط ٿي سگهي ٿو جڏهن پاڪستان ۾ سوويت روس وانگر سوشلسٽ نظام هجي يا پاڪستان ۾ هڪ طاقتور سوشلسٽ تحريڪ هلندڙ هجي يا پاڪستان يورپ يا ڪينيڊا وانگر سرمائيدارانہ جمهوري ملڪ هجي اها صورتحال هتي بلڪل ناهي. هتي پاڪستان جي نالي ۾ عالمي سامراجي مفاد آهن پاڪستان ۾ سوشلسٽ انقلاب لاءِ ضروري آهي ته پنجاب ۾ سوشلسٽ تحريڪ هجي جيڪا پاڪستاني حڪمرانن جي شڪست لاءِ جدوجهد ڪندڙ هجي. جيڪا مظلوم قومن جي آزادي لاءِ وڙهندڙ هجي. پر هتي پنجاب ۾ پاڪستانيت واري قوم پرستي آهي جيڪا هندو ۽ هندستان دشمنيَ تي ٻڌل آهي پاڪستان جي قوم پرستي انتهائي رجعت پرست قوم پرستي آهي. جڏهن ته سنڌ ۽ بلوچستان جي قوم

پرستي، لينن ۾ استالن موجب ترقي پسند آهي. اُتي اسان کي مارڪسي ۾ لينني سوچ کي اڳيان رکندي ڏسڻو پوندو اچو تہ ڏسون اُهي ڇا ٿا چون.

"مزدورن کي هڪ ڏينهن لازمي طور تي سياسي طاقت تي قبضو ڪرڻو پوندو... انهي جي هي معنيٰ هرگز نہ آهي تہ پنهنجي منزل تي پهچڻ لاءِ هر ملڪ کي ساڳيو ئي رستو وٺڻو پوندو. مختلف ملڪن جي مختلف ادارن مختلف روايتن مختلف عادتن ۾ خصلتن کي نظر انداز نٿو ڪري سگهجي... ڪائوتسڪي جي ڪتاب

"پرولتاري آمريت ۾ لکيل مارڪس جي تقرير جو حوالو.

"جنهن ڏينهن پولينڊ روس کان آزاد ٿيندو روس جي موجوده نظام کي ڌاهي پٽ ڪرڻ جي تحريڪ خود روس ۾ طاقتور ٿيندي پولينڊ جي آزادي ۾ روس ۾ انقلاب هڪ ٻئي لاءِ لازمي آهن" اينگلس 1874ع

"يورپي قومن جو پر خلوص بين الاقوامي اتحاد صرف تڏهن ئي ممڪن ٿي سگهي ٿو. جڏهن اُهي سڀ قومون پنهنجي علاقي ۾ مڪمل خود مختيار هجُن. (اينگلس 1892ع مينيفيسٽو جو پولش مهاڳ)

"هر قوم جي اتحاد ۾ خود مختياري بحال ڪرڻ کان سواءِ پرولتاريہ جو بين الاقوامي اتحاد ناممڪن آهي" اينگلس 1893ع مينيفيسٽو جو مهاڳ.

"قوم پرستي هڪ سماجي تاريخ جو اهو مرحلو آهي، جيڪو مخصوص اقتصادي حالتن پيدا ٿيڻ ڪري وجود ۾ اچي ٿو ۽ اُهي مخصوص اقتصادي حالتون قوم جي تشڪيل ڪن ٿيون. (لينن)

سڀني سماجي تبديلين ۽ سياسي انقلابن جا سبب نہ تہ انسانن جي دماغ ۾ ئي ملي سگهن ٿا ۽ نہ ابدي انصاف ۽ "سچائي" لاءِ

سندس وڏندڙ عمل ۾ شعور ۾ ڪولي سگهجن ٿا. اُهي ته رڳو پيداوار ۾ مٽا سٽا جي طريقن جي تبديلين ۾ ئي ملي سگهن ٿا ٻيو ڪٽي ٻه نه انهي ڪري انهن سببن کي انهي زماني جي فلسفي ۾ نه پر انهي وقت جي اقتصاديات (معيشت) ۾ ڪولڻ گهرجي... اينگلس اينٽي ڊيورنگ، اوسر ۾ وڏندڙ سرمائيداري ۾ قومي مسئلي جي سلسلي ۾ به تاريخي لاڙا ملن ٿا. پهريون: قومي زندگي ۾ قومي تحريڪن جو اُپار سموري ظلم ۾ جبر جي خلاف جدوجهد، قومي رياستن جو جنم ٻيو قومن جي وچ ۾ هر طرح جي ميل جول ۾ ترقي ۾ تيزي ۾ قومي ديوارن جو ڀڃڻ / ڀڄڻ، سرمائي جو بين الاقوامي اتحاد عام طرح تي اقتصادي زندگي جو، سياستن جو، سائنس وغيره جو اتحاد ٻئي لاڙا سرمائيداري جا عالم گير قانون آهن، ترقي جي شروع ۾ پهريون لاڙو غالب رهي ٿو ٻيو لاڙو پڪي ۾ پرپور سرمائيداري جي خاصيت آهي جيڪا سوشلسٽ سماج ۾ بدلجڻ جي منزل ڏانهن هلندڙ آهي. مارڪسي پنهنجي قومي پروگرام ۾ پنهين لاڙن کي اڳيان رکن ٿا.." لينن قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو ۾ قومن جو حق خودارادیت صفحہ نمبر 15 سيڪشن پهرين ته اُهو ته سرمائيداري جي پنهين دورن جي وچ ۾ صاف صاف امتيازي ليڪو ڪڍڻ گهرجي جيستائين جو قومي تحريڪن جو تعلق آهي ٻئي دور هڪ ٻئي کان بنيادي طور تي مختلف آهن. هڪ پاسي ته جاگيرداري ۾ بادشاهت جي ڀڃڻ ۾ منجڻ جو دور آهي سرمائيدار جمهوري سماج ۾ رياست جي ٺهڻ ۾ اوسر جو دور آهي، جڏهن قومي تحريڪون پهرين دفع عام تحريڪن جو روپ اختيار ڪن ٿيون ۾ ڪنهن نه ڪنهن شڪل ۾ اخبارن وسيلي، نمائيندا ادارن ۾ شرڪت وغيره جي ذريعي آبادي جي سڀني طبقن کي سياست ۾ ڇڪي آڻين ٿيون. ٻي طرف،

اسان جي اڳيان مڪمل طرح ترقي يافته سرمائيدار رياستن جو دور آهي، قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو لينن صفحه نمبر 52 قومن.جي خودارادیت جي لحاظ کان ملڪن جا ٽي قسم انهي لحاظ کان، ملڪن کي ٽلهي ليکي ٽن قسمن ۾ ورهائي سگهجي ٿو! پهرين قسم اولهه يورپ جا ترقي يافته سرمائيدار ملڪ ۽ امريڪا انهن ملڪن ۾ بورجوا ترقي پسند قومي تحريڪون تمام اڳي ختم ٿي ويون. انهن سيني "وڏين، قومن مان هر قوم بينڪن ۾ ۽ خود پنهنجي ملڪ ۾ بين قومن کي ظلم ۽ محڪومي. جو شڪار ڪن ٿيون. انهن حڪمران قومن جي پرولتاريه جا فرض اُهي آهن جيڪي اوڻيهين صدي ۾ آئرلينڊ جي سلسلي ۾ برطانيه جي پرولتاريه جا فرض هئا". مارڪس خط ۽ لکڻيون انگريزي صفحه نمبر 230 اُهي فرض هي هئا ته "آئرلينڊ انگريز جاگيرداري جو ڳڙهه آهي جيڪڏهن انهي کي آئرلينڊ ۾ شڪست ملي ته انگلينڊ ۾ به ٽيندي. آئرلينڊ ۾ اُها وڏيڪ آسان اُنهي لاءِ آهي ته هتي معاشي جدوجهد زرعي ملڪيت تي ٽڪي پئي. انهي سان گڏ اُها جدوجهد قومي آزادي لاءِ به ٽڪي پئي ۽ عوام انگلينڊ جي مقابلي ۾ وڏيڪ انقلابي ۽ مشتعل آهن.. (انهي لاءِ) موجود زبردستي ناهيل يونين کي توڙي ڇڏجي. انهيءَ کان سواءِ انگريز پورهيت طبقي جي آزادي ناممڪن آهي، مارڪس جو خط بحوالو قومي سوال ۽ بين الاقواميت صفحه نمبر 50,51 جيڪڏهن انگلينڊ يورپي سرمائيداريَ ۽ جاگيرداري جو ڳڙهه آهي ته آئرلينڊ ٽي هڪ اهڙي جڳهه آهي جتي انهي تي ڪارائتو ڏڪ لڳي سگهي ٿو"، مارڪس

ٻيو قسم، اوير يورپ : آسٽريا، بلقان ۽ خاص طرح تي روس هتي 20 صدي ٽي ۾ خاص طرح تي بورجوا جمهوري تحريڪون وڏيون

۽ قومي جدوجهد تيز ٿي انهن ملڪن جي بورجوا جمهوري نئين جڙت جي تڪميل جي لحاظ کان ۽ گڏوگڏ ٻين ملڪن ۾ سوشلسٽ انقلاب جي مدد ڪرڻ جي لحاظ کان صفحہ 129 لينن قومي سوال

ٽيون قسم. نيم بينڪي ملڪ جيئن چين، ايران، ترڪي ۽ سيئي ڪالونيون جن جي مجموعي آبادي هڪ ارب تائين آهي. انهن ملڪن ۾ بورجوا جمهوري تحريڪون اڃان مشڪل سان شروع ٿيون آهن يا تڪميل جي منزل کان گهڻو پري آهن. سوشلسٽن کي گهر جي ته نه رڳو ڪالونين جي بغير معاوضي غير مشروط ۽ فوري آزادي جو مطالبو ڪن (۽ هن مطالبي جو سياسي مطلب انهي کان سواءِ ٻيو ڪجهہ نہ ٿيندو ته حق خودارادیت کي مڃيو وڃي) پر انهن کي گهر جي ته انهن ملڪن ۾ قومي آزادي جي بورجوا جمهوري تحريڪن ۾ وڌيڪ انقلابي عنصرن جي جمي حمايت ڪن ۽ انهن کي ظلم ۽ محڪومي جو شڪار ڪندڙ سامراجي طاقتن جي خلاف انهن جي بغاوت ۾ جيڪڏهن ضرورت پوي ته انهن جي انقلابي جنگ ۾ مدد ڏين" لينن قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر 129 "اوپر يورپ ۽ ايشيا ۾ بورجوا جمهوري انقلابن جو دور صرف 1905ع ۾ شروع ٿيو. روس، ايران ترڪي ۽ چين ۾ انقلاب، بلقان ۾ جنگون اهي آهن اسانجي "اوپر" ۾ اسانجي دور جا عالمگير اهميت جا سلسلا واقعن جي انهي زنجير ۾ بورجوا جمهوري تحريڪن جي هڪ سڃڻ سازن سلسلن جو اُپار قومي طور تي خودمختيار ۽ قومي طور تي متحد رياستن جي قيام جي خواهش جي سڃاڻي ڏسڻ ۾ جيڪو ناڪام ٿي وڃي اهو ڪوانڊو ئي هوندو. لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر 58 مٿين مارڪسي ۽ لينني حوالن سان اِها ڳالهہ ثابت ٿئي ٿي ته پاڪستان

ارتقا جي نتيجي ۾ يا يورپ جي سرمائيدارانہ انقلاب جي صورت ۾ وجود ۾ نہ آيو هو پر سامراجي سازشن ۾ قومن کي ورهائي شامل ڪيو ويو هو ۽ اهو سامراج لاءِ استعمال ٿيندڙ هڪ چوڪي ۽ مورچو آهي هتان جي حڪمرانن جي دشمني هندستان ۽ هندن سان آهي، وٽس ايٽم بم آهي هن ملڪ 1948ع ۾ ڪشمير ۽ بلوچستان تي چڙهائي ڪئي ۽ قبضو ڪيو. سرحد (پختون خواه) جي چونڊيل حڪومت کي ڌاهي پنهنجي پٺو حڪومت قائم ڪري هٿ نات وسيلي ريفرنڈم ڪرائي پاڪستان ۾ شامل ڪيو. بنگالي سميت هتي ڳالهائجندڙ هولين کي ختم ڪرڻ جي زبردستي ڪئي ويئي. هڪ مخصوص باهرين هولي کي زوري مڙهيو ويو پنجاب کي فاعدي ڏيڻ لاءِ اُتي خشڪ بندرگاهون قائم ڪيون ويون. سمنڊ سنڊ ۽ بلوچستان سان لڳي ٿو پر ساموندي فوج جو هيڊ ڪواٽر اسلام آباد ۾ آهي. ساڳي ريت واپڊا جو هيڊڪواٽر لاهور ۾ رکيو ويو آهي. معاشي ۽ سياسي ظلم ۽ جبر جيڪري مظلوم قومن بنگالين، سنڌين، پناٽن ۽ بلوچن ۾ قومي سجاڳي پيدا ٿي ۽ اُهي انهن ظلم ۽ جبر جي خلاف احتجاج ڪرڻ شروع ڪيو. جئي بنگلہ ۽ جيئي سنڌ جا نعرا انهي ظلم جي خلاف احتجاج هئا. قومي جبر جي خلاف وڙهندي بہ مظلوم قومن پاڪستان ۾ سرمائيدارانہ جمهوريت جي بحالي لاءِ جدوجهد کي جاري رکيو. ون يونٽ جي خاتمي کان پوءِ پهريون دفعو سرمائيدارانہ جمهوريت لاءِ چونڊون ٿيون جن ۾ حڪمران ڏر جون اسلام پرست، ۽ پاڪستان پرست پارٽيون ميسار جي ويون. سڄي پاڪستان ۾ سيڪولر ۽ قوم پرست پارٽيون کٽي ويون. اها ڳالهہ پاڪستاني حڪمرانن کي پسند نہ آئي تہ هتي جمهوريت قائم ٿئي ڇو تہ انهيءَ سان سڀ کان وڌيڪ

نقصان پنجاب کي ٽيڻو هو. نتيجي ۾ جيڪو ڪجھ بنگال سان ٿيو اهو تاريخ جو بدترين ۽ سياھ واقعو آهي بنگال جي آزادي ۽ پاڪستاني حڪمرانن جي شڪست سان باقي بچيل ملڪ ۾ سرمائيدارانہ جمهوريت قائم ٿي. پر جلد ئي پاڪستاني استيبلشمنٽ بلوچستان جي صوبائي حڪومت کي برطرف ڪرائي ڇڏيو ۽ بلوچستان تي وري چڙھائي ڪري بنگال جي شڪست جو بدلو بلوچ عوام کان ورتو اڳتي هلي پاڪستاني فوج سول حڪومت کي هٽائي وري ملڪ تي سڌو قبضو ڪري ورتو ۽ سنڌ سان واسطو رکندڙ وزير اعظم کي هڪ ڪوڙي ڪيس ۾ ڦاسي ڏيئي ڇڏي ۽ پوءِ لڳاتار 10 سال سنڌ ۾ ڪهرام متل رهيو. انهي عرصي ۾ سنڌ جي عوام کي فوج قتل ڪندي رهي، گرفتار ڪري ڪوڙا هٽندي جيل ۾ ڇڏيا ۽ ڪيترن کي ڦاسي تي چاڙهيو ويو. لکين ڪوڙا کائيندي سنڌ جي عوام وري جمهوريت جي بحالي لاءِ جدوجهد کي جاري رکيو. انهي عرصي دوران پاڪستاني فوج ۽ پاڪستاني رجعتي ڏريون امريڪي سامراج جي هُشي تي افغان ثور انقلاب کي ختم ڪري دين ۽ دنيا جو لاپ حاصل ڪيو. عالمي سامراج امريڪا جي ڪم نڪري وڃڻ کان پوءِ ضياءِ آمر جو خاتمو ڪيو ويو. پر پوءِ بہ سنڌ ۾ ٻولي جي بنياد تي ڪراچي ۽ حيدرآباد ۾ فساد ڪرايا ويا. سنڌ جي جمهوري جدوجهد کان ڊڄي حڪمران پاڪستاني استيبلشمنٽ سنڌ ۾ ٻولي جي بنياد تي دهشتگرد تنظيمون جوڙايون ۽ ڏاڙيل فيڪٽر کي تمام گھٽو مضبوط ڪندي قبيلائي ويڙھ کي وڌايو ۽ سنڌ جا اهم شهر ڪراچي حيدرآباد، ميرپورخاص، نوابشاھ ۽ سکر ٻولي جي بنياد تي ٺهيل MQM جي دهشتگردن حوالي ڪيا ويا. جن ڪراچي ۾ رت وهايو ۽

پوري بندلاشن جو سلسلو شروع ڪيو. اهڙي ريت سنڌ دهشت گردن، ڏاڙيلن ۽ قبيلائي جهڳڙن ۽ فساد جي حوالي ڪئي ويئي. اها سنڌ جي عوام کي جمهوري هلچل هلائڻ جي سزا هئي پر پوءِ به سنڌ ۽ بلوچستان پنهنجي جدوجهد جيڪا قومي جهموري رخ اختيار ڪري چڪي هئي جاري رکي. ڪالاباغ ڊيم پنو عاقل ڇاوڻي ۽ بين قومي مسئلن تي سنڌ ۾ هلچل جاري رهي انهي ۾ ميوزيڪل چيئر وانگر بن ايڊائي سالن جي واري وٽي سان سول حڪومتون قائم ٿينديون رهيون پر گهٽو عرصو پوءِ به فوج اقتدار ۾ رهي انهي عرصي دوران سنڌ ۽ بلوچستان کي مفتوح علاقي وانگر سمجهي پاڪستاني حڪمران حڪمراني ڪندا رهيا. پر پوءِ به مزاحمت جاري رهي. ان جو نتيجو اهو نڪتو ته سنڌ جي عوام اُتي سنڌ پنجاب جي سرحد تي ڪمون شهيد وٽ تاريخي ڏڙٽو هنيو ۽ حڪمرانن کي ڪالاباغ ڊيم تان هٽ ڪٽايو. انهي عرصي دوران بلوچستان تي فوجي چڙهائي ڪئي وئي. اُتي بمباري ڪئي ويئي اُتان جي عوام ۽ انهن جي اڳواڻن کي قتل ڪيو ويو وري جمهوريت جي بحالي لاءِ جدوجهد شروع ٿي ڪراچي ۾ تاريخي جلسو ٿيو جتي 30 لک ماڻهو اچي ڪنا ٿيا هئا اُتي بم بلاسٽ ڪري پاڪستاني حڪمرانن ڏيڍ سو کان مٿي ماڻهو ماري 500 کان وڌيڪ زخمي ڪري ڇڏيا ۽ حڪمران اهو چتاءِ ۽ ڏمڪيون ڏيندا رهيا ته عوام جي موبلائيزيشن نه ڪئي وڃي پر سنڌ سان واسطو رکندڙ بينظير ڏمڪين کان نه ڊڄندي موبلائيزيشن جاري رکي. انهي جمهوري هلچل جي قيادت کي راولپنڊي ۾ نيٺ قتل ڪيو ويو رد عمل ۾ سنڌ ۾ باهه لڳي ويئي لاڳيتو 3 ڏينهن پاڪستاني رياست گم ٿي وئي. سنڌ جي عوام ڪاوڙ ۽ غم ۾ پاڪستاني حڪمرانن جي پارٽين کي ڏينهن

۾ تارا ڏيکاري ڇڏيا. انهي هلچل کي پولي جي فسادن ۾ اُلجهائڻ جي هر ممڪن کوشش ڪئي ويئي پر اُها ڪامياب نه ٿي سگهي. انهن ڏينهن ۾ هڪ بي تحريڪ به شروع ڪرائي ويئي. جيڪا عدالت جي بحالي جي نالي سان شروع ٿي. بهرحال سنڌ جي عوام جي ۽ اُتان جي قيادت جي قربانين جي نتيجي ۾ جمهوريت بحال ڪئي ويئي. پر انهي جي شڪل ۽ صورت اهڙي ترتيب ڏني ويئي. جو پنجاب ۽ ڪراچي وري به پاڪستاني حڪمرانن جي هٿ ۾ رهي. انهي جمهوري حڪومت جنهن جي قيادت سنڌ سان واسطو رکندڙ هئي ڏي قابو ۾ رکڻ لاءِ پنجاب کي استعمال ڪيو ويو اهو پنجاب جيڪو اڳي هڪ هزار ماڻهو مس ٿي گڏ ڪري سگهيو. فوج ۽ پوليس جي سات سان اهو لک ماڻهو گڏ ڪري احتجاج ڪرڻ لڳو. اهو سلسلو اڃان جاري آهي انهي ۾ اسان ڏسون ٿا ته قادر پور گيس جي نجڪاري تي سنڌ جو عوام اُٿي ڪڙو ٿيو ۽ حڪمرانن کي پوئتي هٽڻو پيو. پهريون دفعو ڪراچي ۾ لکين سنڌي گڏ ٿي ويا ۽ احتجاج ڪيو. N.F.C تي سنڌ جي عوام پرپور احتجاج ڪيو. سنڌ جي ثقافت تي ٽيل حملي جي رد عمل ۾ سڄي سنڌ اُٿي ڪڙي ٿي نه رڳو سنڌ پر سڄي دنيا ۾ رهندڙ سنڌين گڏجي رد عمل ڏيکاريو. انهي کان اڳ ڪراچي جي بيٽن جي نجڪاري تي به سنڌ جي احتجاج تي حڪمرانن کي پوئتي هٽڻو پيو هو ۽ سڀا تي پناڻن جي اچڻ جي خلاف به سنڌ جي عوام احتجاج ڪري کين هتي اچڻ کان روڪي ڇڏيو. هي سڀ ڳالهيون واضح ٿيون ڪن ته پاڪستان ۾ سرمائيدارانه جمهوريت به هتان جي حڪمرانن کي قبول نه آهي ته پوءِ ڪيئن گڏجي رهي سگهجي ٿو؟

سنڌ لينن جي چواڻي موجب سرمائيداري جي پهرين لاڙي ۾ آهي. جتي قومي زندگي ۾ قومي تحريڪن جو اُڀار آهي، جنهن ۾ سموري ظلم ۽ جبر جي خلاف جدوجهد ۽ قومي رياستن جو جنم. سنڌ جي قومي رياست جو جنم تاريخي اوسر جي بنياد تي هڪ ترقي پسند عمل آهي. جيڪو اهو نڏو مڃي اهو لينن جو مخالف جدليات جو انڪاري ۽سامراجين جو ساٿاري آهي. سنڌ جي قومي رياست بنجڻ سان ايشيا ۾ سامراجي چوڪيَ ڍهي پوندي جنهن وٽ اڃ بم آهي ۽ مذهبي جنونين جي پناهه گاهه آهي هن پاڪستاني رياست جي ڍهڻ سان هتي ايٽمي جنگ جو خطرو ٽري سگهي ٿو. چين ۽ ڪيوبا وانگر هتي به هڪ سماجي انقلاب برپا ٿي سگهي ٿو. گهٽ ۾ گهٽ وينزويلا جهڙو نظام قائم ٿي سگهي ٿو. آخر ۾ اهو ته روزا لڪسمبرگ لينن جي اُبتڙ قومي حق خوداختياري جي مخالف هئي جنهن لاءِ لينن جو ڪتاب قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحه نمبر 46,92 کان 55,116 تائين پڙهي ڏسڻ سان معلوم ٿئي ٿو ته لينن ڪيئن نه روزا جي موقف جي مخالفت ڪئي آهي. پي پاسي استالن هو جيڪو وري مها روسي بڻجي ويو هو ۽ جارجياجي قومي مسئلي تي لينن جا ساٿس سخت اختلاف ٿيا هئا. جنهن لاءِ لينن جو آخري خط گواهه آهي ۽ استالن تا تاري قوم کي سڄي روس ۾ سزا طور موڪليو هو جنهن جي نتيجي ۾ اڌ تا تاري بک، مصيبتن ۾ رستي ۾ ئي مري ويا هئا. اهو استالن ئي هو جنهن پاڪستان ۽ اسرائيل جي قيام جي حمايت ڪئي هئي هندستان ۾ ڪميونسٽ پارٽي انڊيا جو اهو خط شامل آهي جيڪو هن برطانوي سرڪار کي لکيو هو جيڪو استالن جي حڪم تحت ٿيو هو جنهن ۾ قومي آزادي لاءِ وڙهندڙ جي خلاف برطانوي سامراج کي تعاون

جي پيش ڪش ڪئي ويئي آهي اُتي وري ٽراٽسڪي هو جيڪو زباني طرح اڇوڪين ٽراٽسڪاين وانگر قومي حق مڃيندي ۽ عملي طرح قومي آزادي جو مخالف هو. جنهن لاءِ لينن هن ريت چيو آهي "..انهن ماڻهن جي مقابلي ۾ جيڪي خودارادیت کي اهڙي ريت مڃين ٿا جهڙي ريت زباني طرح تي رياڪاري سان جرمني ۾ ڪائوتسڪي ۽ اسان وٽ ٽراٽسڪي ۽ مارتوف تسليم ڪن ٿا؟ لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر 137 پر ڪائوتسڪي پرست رياڪاري سان خودارادیت کي تسليم ڪن ٿا. اسان وٽ روس ۾ ٽراٽسڪي ۽ مارتوف ۽ ساڳيو رستو ورتو آهي. زباني طرح ٻئي ڪائوتسڪي وانگر خودارادیت جي حق ۾ آهن ۽ عمل ۾ ٽراٽسڪي جي سلسلي ۾ (ناشي سلوا) ۾ سندس مضمون "قوم ۽ معيشت" ڏسو) اسان کي سندس اُهو ئي پراٽو ايڪليڪٽسزم (مختلف قسم جي خيالن، لاڙن ۽ نظرين کي ميڪانڪي ۽ غير اصولي طرح تي گڏائڻ، گڏو چڙڪرڻ) نظر اچي ٿو. هڪ پاسي ته معيشت قومن کي متحد ڪري ٿي ۽ ٻي پاسي، قومي ظلم ۽ جبر انهن ۾ ڏڦيڙ وجهي ٿو. نتيجو ڇا نڪتو؟ نتيجو هي آهي ته موجوده رياڪاري جو پردو نٽو ڦاٽي، پر چار ٻي جان رهي ٿو. بنيادي ۽ ضروري مسئلن کي هٿ نٽو لاڻو وجي. انهن شين کي هٿ نٽو لاڻو وجي جن جو عمل سان گهرورشتو آهي يعني "منهنجي" قوم جي هٿان ظلم ۽ ستم جو شڪار ٿيندڙ قوم ڏانهن رويو... داخلي طور تي ٽراٽسڪي ۽ مارتوف جي نيٽ ڪٽي ڪيتري به "نيڪ" هجي، خارجي طور تي اُهي پهنجي پاڇ ۽ هٽڻ سان روسي سوشل سامراجيت جي حمايت ڪن ٿا" لينن 1916ع لينن جون چوند لکڻيون پنجون روسي ايڊيشن جلد 30 صفحہ نمبر 17 58 لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو قومن جو حق

خودارادیت صفحہ نمبر 186 ۽ 187 "انهيءَ ڪري ٽراٽسڪي روزا لڪسمبرگ جي ڪجهہ مداحن جي تمام ڪني / گندي خدمت ڪئي آهي جڏهن هن "بوربا" جي ايڊيٽرن طرفان "بوربا" جي شماري 2 (مارچ 1914ع) ۾ هي چيو "...پولش مارڪسين جي نظر ۾ قومي حق خوداريت" سياسي مغز کان بلڪل خالي آهي ۽ انهيءَ کي پروگرام مان ڪڍي ڇڏڻ گهرجي (صفحہ 25) هي ڪرم فرما ٽراٽسڪي دشمن کان وڌيڪ خطرناڪ آهن! روزا لڪسمبرگ جيڪو ڪجهہ لکي ٿي، سندس هڪ هڪ مضمون جي حامين جي زمري ۾ ٽراٽسڪي عام طور تي "پولش مارڪسين" کي شامل ڪري ورتو ۽ انهيءَ جي ثبوت ۾ نجي ڳالهہ ٻولهہ (يعني رڳو گپ شپ جيڪا سدائين ٽراٽسڪي جو سهارو رهي آهي) کان سواءِ ٻيو ڪوبہ ثبوت پيش نہ ڪيو آهي.

ٽراٽسڪي "پولش مارڪسين" کي اهڙن ماڻهن جي روپ ۾ پيش ڪيو آهي جيڪي بي عزت ۽ بيضمير ماڻهو آهن، جيڪي خود پنهنجي عقيدن ۽ پارٽي جي پروگرام جو احترام ڪرڻ جي اهميت بہ نٿا رکن. ڪرم فرما ٽراٽسڪي!

ٽراٽسڪي پنهنجي رسالي ۾ پڙهڻ وارن کان اهي حقيقتون لڪايون ڇو؟

رڳو انهي لاءِ تہ انسداد پسندي جي پولش ۽ روسي حريفن جي وچ ۾ اختلافن کي وڌائڻ جي سلسلي ۾ خيالي گهوڙا ڊوڙائڻ ۽ پروگرام جي سوال تي روسي مزدورن جي اکين ۾ ڌوڙ وجهڻ ۾ فائدو ئي فائدو آهي. هاڻي تائين مارڪسزم جي ڪنهن بہ اهم سوال تي ٽراٽسڪي جمي مضبوطي سان پنهنجي راءِ جو اظهار نہ ڪيو آهي. اهو سدائين ڪنهن نہ ڪنهن طرح اختلاف راءِ جي صورت ۾ "ٻين جي ڪڍي ۾ پير

وجهي ٿو". ڪڏهن هڪ فريق کي ڏوکو ڏيو وڃي ڪڏهن ٻئي کي، لينن قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو قومن جو حق خودارادیت صفحہ نمبر 107,108 هتي پاڪستاني تراتسڪائيٽ بہ ساڳيو رويو رکن ٿا. مارڪس، اينگلس ۽ لينن جي لکڻين کي توڙي مروڙي پنهنجي پسند جون معنائون ۽ تشريحون ڪن ٿا. قومي سوال تي سندن ڪتاب انهي جا چٽا مثال آهن. مثال طور هو اِها ڳالهہ بار بار ورجائين ٿا تہ "سرمائيداري ۾ قومي مسئلو حل ٿي نٿو سگهي انهي ڪري سوشلسٽ انقلاب تائين مظلوم ۽ مجبور قومون ظالم ۽ جابر قومن جي قبضي ۾ رهن "ڇو تہ اُهي مظلوم قومون سندن "قوم" جي جبر ۾ آهن پر ڪشمير تي سندن راءِ بلڪل ابتڙ هوندي اُتي اُهي I.S.I جي حمايت ڪندي نظر اچن ٿا. ان لاءِ اسان لينن کي ڏسون ٿا تہ هو ڇا ٿو چوي اُها انهي کان گهٽ خطرناڪ غلطي نہ هوندي تہ جمهوري پروگرام جي ڪجهہ نقطن مان هڪ کي، مثال قومن جي خود ارادیت جي نقطي کي انهي ڪري ڪڍي ڇڏجي تہ اهو سامراج هوندي "ناممڪن" يا "خيالي پلاءَ" آهي قومن جو حق خو ارادیت سرمائيداري جي اندر حاصل نٿو ڪري سگهجي. هن دعوي کي يا تہ قطعي اقتصادي مفهوم ۾ وٺڻ گهرجي يا مشروط سياسي مفهوم ۾ پهرين صورت ۾ اها دعوي نظرياتي حيثيت سان بنيادي طرح تي غلط آهي. پهرين هن معنيٰ ۾ سرمائيداري ۾ پوڙهي جي معاوضي جي رسيد (ڪوپن) يا بحران جو خاتمو وغيره نا ممڪن آهي. پر هي دليل پيش ڪرڻ يڪسر غلط آهي تہ اهڙي طرح قومن جي خود ارادیت بہ ناممڪن آهي. ٻيو 1905ع ۾ سويڊن کان ناروي جي علحيدگي جي هڪ مثال بہ هن مفهوم ۾ "ناممڪن" هجڻ جي دليل جي تردید ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي. مثال طور جرمني ۽

انگلستان جي رشتن ۾ تبديلي. نئين رياستن جو قيام پولش، هندستاني رياستن وغيره جو قيام اڃ نہ تہ سياڻي "ممڪن" ڪري سگھي ٿي.. سيئي انقلابي سوشل ڊيموڪريٽ بينڪن کي فورن آزاد ڪرڻ جو جيڪو مطالبو پيش ڪن ٿا اهو به سرمائيداري جي ڇانو ۾ انقلابن جي هڪ سڃي سلسلي کان سواءِ ناقابل حصول آهي. پر انهي جو مطلب هر گز هي نٿو ٿئي تہ سوشل ڊيموڪريٽ انهن سيني مطالبن جي لاءِ فوري ۽ فيصلاڪتي جدوجهد کان پري رهن. انهن کان پري رهڻ رڳو بورجوازي ۽ رجعت جي فائدي ۾ ٿيندو. لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر 119، 120 ٿي سگھي ٿو تہ هڪ سامراجي طاقت جي خلاف قومي آزادي جي جدوجهد کي ٻي "وڏي" طاقت خاص حالتن ۾ پنهنجي هڪ جهڙي سامراجي مفاد جي خاطر استعمال ڪري، انهي حقيقت جي بنياد تي سوشل ڊيموڪريٽ قومن جي حق خودارادیت کي مڃڻ کان اهڙي طرح انڪار نٿا ڪري سگھن جيئن انهي حقيقت جي باوجود جو بورجوازي ڪيترائي دفع ريپبلڪن نعرن کي سياسي فريب ۽ مالي ڦرلٽ لاءِ استعمال ڪيو آهي (جيئن لاطيني زبان وارن ملڪن ۾) پوءِ به سوشل ڊيموڪريٽن کي ريپبلڪن ازم تان هٿ کڻڻ تي مجبور نٿو ڪري سگھجي.

قومي سوال جو تنقيدي جائزو لينن صفحہ نمبر 124 "جنهن حد تائين مظلوم ۽ مجبور قوم جي بورجوازي ظالم ۽ جابر قوم سان وڙهي ٿي اسين هميشہ، هر حال ۾ ۽ سڀ کان وڌيڪ ثابت قدمي سان انهيءَ جي حق ۾ آهيون ڇو تہ اسين ظلم ۽ جبر جا ڪٽر ۽ ثابت قدم سان انهي جي حق ۾ آهيون قومي سوال جو تنقيدي جائزو لينن صفحہ نمبر 64 "مجبور ۽ مظلوم قوم جي هر بورجوا قوم پرستي ۾ هڪ عام

جمهوري مواد لڪل هوندو آهي، انهي جو رخ ظلم ۽ جبر جي خلاف هوندو آهي ۽ اهو ئي اهو مواد آهي جنهن جي حمايت اسين بناروڪ رنڊڪ جي ڪريون ٿا. لينن ساڳيو ڪتاب صفحہ نمبر65 تراتسڪائي چون ٿا تہ سرحدون ڍهڻ گهرجن چاهي ظالم قوم چو نہ مظلوم قومن جو سرحدون ڍاهي پنهنجي قبضي ۾ ڪري ورتيون هجن. هو سرحدن جي ڍهڻ جي ڳالهہ مظلوم قومن جي آزادي کان انڪار ڪرڻ واسطي ڪن ٿا. ان لاءِ اسان هتي لينن کي پيش ڪريون ٿا "اڄ سامراج" جرمني ۽ بيلجيم جي وچ ۾ روس ۽ گليشيا جي وچ ۾ "سرحدي چوڪيون ڍاهي ڇڏيون آهن" اسان کي چيو وڃي ٿو تہ بين الاقوامي سوشل جمهوريت پسندن کي گهرجي تہ عام طور تي ڪنهن بہ شڪل ۾ انهن سرحدن جي بحالي جي مخالفت ڪن.. 1905ع "سامراجي دور ۾" جڏهن ناروي جي خود مختيار پارليامينٽ سويڊن کان ناروي جي علحيدگي جو اعلان ڪيو.. تہ انهي وقت سوشل جمهوريت پسندن کي ناروي جي علحيدگي جي مخالفت ڪرڻ گهرجي ها چو تہ بنان ڪنهن شڪ جي انهي جو مطلب هو يورپ ۾ نئين سرحدي چوڪين جو قيام.. اها آهي زبردستي الحاق جي ڪليل حمايت.. ڪا بہ سوشلسٽ پارٽي اها پوزيشن اختيار نٿي ڪري سگهي.: لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر 153 اهم ڳالهہ هي نہ آهي تہ سوشلسٽ انقلاب کان اڳ ننڍين قومن جو هڪ ڏهائي پنجاهہ يا هڪ ڏهائي سؤ حصو آزاد ٿيندو يا نہ. اهم ڳالهہ هي حقيقت آهي تہ سامراج جي دور ۾ خارجي سبب جيڪري پرولتاريہ پن بين الاقوامي حصن ۾ ورهائجي ويو آهي. هڪ حصي تہ حڪمران قومن جي بورجوازيَ جي دسترخوان جو اُباريل لبيل کائي پاڻ کي

زهريلو ڪري ورتو آهي انهي مال غنيمت جو اُباريل لُٻيل جيڪو حڪمران قوم جو بورجوازي ننڍين قومن جي ٻيٽي ٽيٽي قرلت مان قري ٿو" لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر166 اجوڪين حالتن ۾ اسرائيل، شام، اردن ۽ فلسطين جي علاقن تي قبضو ڪري اُتي سرحدي چوڪيون ڌاهي ڇڏيون آهن يا لبنان جي ڪجھ علاقن تي قبضو ڪري ورتو آهي تہ ڇا اُتي اُهي سرحدي چوڪيون بحال نہ ٽيڙ گھرجن؟ اُتي اسرائيل جو قبضو رھڻ ڏجي؟ هندستان ۽ پاڪستان ڪشمير کي ورهائي قبضو ڪري ورتو آهي تہ ھاڻ ڪشمير جون سرحدي چوڪيون بحال نہ ٽيڙ گھرجن؟ پاڪستان جي صورت ۾ پختونن ۽ بلوچن کي مختلف ملڪن ۾ ورهائي رکيو ويو آهي تہ ڇا انهن پختونن ۽ بلوچن جون قبضيگيري هيٺ آيل زوري مڙهيل زوري ڌاڙل سرحدي چوڪين کي جيئن جو تيئن رھڻ ڏجي؟ رھڻ ڏجي جو سڏو سئون مطلب قومن جي حق خودارادیت کان انڪار ۽ والارڪيل ملڪن جي جبر ۽ ظلم جي حمايت آهي پاڪستان ۾ ون يونٽ ٽٽڻ کان پوءِ پنجاب بهاول پور ۽ ماڇڪو تي قبضو ڪيو ويٺو آهي تہ ڇا انهي قبضي کي جيئن جو تيئن رھڻ ڏنو ويڃي يا اُهي جبر سان ڌاڙل سرحدي چوڪين کي بحال نہ ڪجي؟ مارڪس ۽ لينن تہ اهڙي صورتحال ۾ ڌاڙل سرحدي چوڪين جي بحالي جي حمايت ڪن ٿا. پوءِ هي ٽراٽسڪائيٽ ڇو ٿا مارڪسزم لينن ازم کي غلط نموني ۽ ڪوڙ بد وڙهڻي پيش ڪن؟ هي ٽراٽسڪائيٽ ايران ۾ ٽيندڙ چند گرفتارين تي تہ احتجاج ڪن ٿا پر سندّ ۽ بلوچستان يا پختون خواھ ۾ ٽيندڙ پاڪستاني ظلم، جبر ۽ بمباري ۽ قتل تي اگر مگر سردار، قوم پرست ۽ قوم پرستي جو جواز ڄاڻائي خاموش رهن ٿا. جنهن جو سڏو

سئون مطلب ۽ سندن "پنهنجي قوم جي ظلم تي خاموش رهڻ ۽ انهن جي ظلم ۽ جبر جي حمايت ڪرڻ آهي جيڪڏهن سنڌ، بلوچستان وغيره ۾ پاڪستاني رياست جبر ٿي ڪري ته سنڌ بلوچستان کي احتجاج نه ڪرڻ گهرجي ڇا؟ بلوچستان ۾ پاڪستاني رياست ڪيترن بلوچ اڳواڻن سميت سندين ۽ بلوچ عوام کي قتل ڪيو آهي گرفتار ڪيو آهي پر هي تراتسڪائيٽ نڪ جي پکائي سان چوندا رهيا آهن تہ اهي سردار ۽ قوم پرست ۽ قوم پرستي لاءَ وڙهن ٿا انهي ڪري اُهي شهيد نه آهن. بلڪ اُهي امريڪا جي چوڻ تي اهو سڀ ڪجهه ڪن پيا. سنڌ ۾ ٿيندڙ ظلم تي به سندن ساڳيو موقف آهي، مطلب ته پاڪستاني رياست جڙ سوشلسٽ رياست آهي ۽ امريڪي سامراج جي مخالف رياست آهي باقي بلوچ ۽ سنڌي قوم پرست امريڪا جا حمائتي آهن. پاڪستاني رياست قومن جو قيد خانو آهي ۽ بنياد پرستي جي نرسري آهي آمريڪي سامراج جي هڪ چوڪي آهي.۽ هاڻ چين جي به سيٽو سنٽو ۽ نيٽو وسيلي سامراج لاءِ ڪتب ايندڙ رياست آهي. جيڪڏهن انهي چوڪي جي خلاف هتان جون قومون ۽ عوام وڙهن ٿا ته ڪيئن غلط آهن ۽ جيڪڏهن انهن جي ڪير مدد ڪري به ٿو ته چو مدد نه ونجي؟ رهي ڳالهه ته انهي ويڙهاند جي قيادت ڪير ٿو ڪري. چين، ويٽ نام، لاٽوس، انگولا، ڏکڻ يمن، موز بيق، گني بساو وانگر هتي انقلابي ۽ ترقي پسند يا ڪميونسٽ يا تراتسڪائيٽ اڳواڻي نه ڪندا ته مظلوم قومون ۽ عوام وينا انتظار ته نه ڪندا. ڪيوبا جو هڪ اهم مثال اسان جي اڳيان آهي. اُتان جي ڪميونسٽ پارٽي آمر بتستا جي حڪومت ۾ شامل هئي پر چي گويرا ۽ فيدرل ڪاسترو وڙهيا ۽ آمر جو تختو اونڌو ڪيو. انهن

ٽراتسڪائيٽ جي خيال جي ابتڙ ڪميونسٽن، انقلابين ۽ مزدور طبقي جو انتظار نہ ڪيو. هتي به جيڪڏهن ظلم ۽ جبر (قومي ظلم ۽ جبر به ان ۾ شامل آهي) جي خلاف ڪميونسٽ، انقلابي ۽ ٽراتسڪائيٽ وڙهندا ته اُهي ئي اڳواڻي ڪندڙ هوندا ته ان سان هڪ پاسي حقيقي طرح پورهيت بين الاقواميت ٿيندي ته ٻي پاسي مظلوم قومن جي آزادي چين ۽ ڪيوبا وغيره وانگر سماجي انقلاب ۾ تبديل ٿي ويندي. انهي ڪري ٽراتسڪائيٽ مارڪسزم، لينن ازم کي ٽوڙڻ مروڙڻ، غلط بياني ڪرڻ ۽ پاڪستاني رياست جو دفاع ڪرڻ بند ڪن. انهي ۾ ئي مارڪسزم، لينن ازم جو فائدو آهي. جيڪي مارڪسسٽ سڏائيندڙ پاڪستاني رياست جيڪا عالمي سامراج جي چوڪي آهي پاڪستان جي ناليِ ۾ پنجاب جي حاڪميت آهي. ننڍي کنڊ کي ايٽمي جنگ ڏانهن ڌڪيندڙ آهي. مظلوم قومن جو قيد خانو آهي. هتان جون مظلوم قومون تخت لاهور جون قيدي آهن کي ڌاهڙ جون مخالف آهن سي پاڻ فيصلو ڪن ته اُهي ڪنهن جي طرف آهن. سامراجي چوڪي جا سپاهي آهن يا مظلوم قومن جا ساٿاري؟ انهي ڪري مارڪسزم قومي سوال تي واضح موقف ڏي ٿو ته قومن کي آزادي جو حق آهي ۽ جيڪي ائين نٿا ڪن اُهي مها پاڪستاني ۽ شاونسٽ ۽ سامراجي ۽ وڏن سرمائيدارن جا حمايتي آهن. پاڪستاني رياست جي ڌهڙ سان پختون، بلوچ ۽ سنڌي قومون آزاد ٿي ويندیون ۽ پوءِ برابري جي بنياد تي يورپ وانگر اتحاد ٿي سگهي ٿو تنهن کان سواءِ جيڪي تاويلون ڏين ٿا ڪن ٿا سي خيال پرست آهن.

اسان وٽ ڪي دوست چون ٿا ته اهي سڀ ڳالهيون درست آهن يا گهٽي ياڳي درست آهن پر پوءِ به پاڪستان ۾ پورهيت بين

الاقواميت جي نالي ۾ سوشلزم لاءِ گڏيل جدوجهد ڪجي. اُهي دوست سوشلزم کي عقيدو سمجهي ويٺا آهن انهي ڪري اُهي دوست سوشلزم جي نالي تي پاڪستاني رياست جو بچاءُ ڪن ٿا. اُهي چون ٿا ته سوشلزم اچڻ سان مسئلا حل ٿي ويندا. کين ان جي ڪابہ پَڪتي نہ آهي ته اهو سوشلزم ايندو ڪيئن؟ ۽ گهڻ قومي ملڪ ۾ حاڪم قوم جي سوشلسٽن ۽ پورهيتن جا ڪهڙا فرض آهن سي کين ورسريو وڃن. اُهي فرض جيڪي حاڪم قوم جي پورهيتن ۽ سوشلسٽن جا آهن سي بہ مظلوم ۽ محڪوم قوم جي پورهيتن ۽ سوشلسٽن کان پورا ڪرائڻ گهرن ٿا. جڏهن ته هتي اهڙي گهر ڪرڻ يا ته مارڪسزم لينن ازم کان اڻ ڄاڻائي آهي يا حڪمران قوم ۽ انهي جي رياست جي حمايت ۽ سات ڏيڻ آهي دنيا ۾ واحد خطو روس هو جتي گهڻ قومي ملڪ ۾ گڏيل جدوجهد هلي جڏهن ته روس ۽ سندس قبضي ۾ آيل قومون هزارين سالن جي ارتقا جي صورت ۾ موجود رهيون. جڏهن ته پاڪستان ائين نہ آهي. پيو ته اُتي مها روس سان واسطو رکندڙ سوشلست ڌر ۽ اڳواڻ، زار روس، اُتان جي جاگيردارن، سرمائيدارن جي خلاف جدوجهد ڪندي مظلوم قومن جي آزادي لاءِ بہ ويڙهہ ڪئي. ڇا پاڪستان ۾ ائين ٿيو آهي ؟ يا ائين ٿي رهيو آهي؟ جواب ناڪار ۾ آهي ته پوءِ مظلوم قومون ۽ اُتان جا پورهيت ڪنهن جو انتظار ڪن ۽ ڪنهن تي پروسو ڪن؟ اچو ته ڏسون ته اهڙي صورتحال ۾ ظالم ۽ حاڪم قوم جي سوشلسٽن ۽ اُتان جي پورهيتن تي مارڪسزم لينن ازم ڪهڙا فرض ٿو عائد ڪري

قومي سوال تاريخ چا ٿي ٻڌائي

سرمائيداري انقلاب يورپ کان شروع ٿيو انهي ڪري اُتي قومي منڊيون وجود ۾ آيون. انهي سبب جيڪري اُتي قومن جو وجود به مڪمل ٿيو پر سامراجي وجود سان بينڪي نيم بينڪي ۽ جديد بينڪي نظام قائم ٿي ويو. اهي ملڪ جيڪي سامراجي مفادن لاءِ قائم ڪيا ويا اُتي جيئن ته سرمائيداري انقلاب برپا نه ٿي سگهيا ۽ اُتي محتاج سرمائيداري نظام قائم ٿيو اُتي قومي مسئلو يورپ وانگر حل نه ٿي سگهيو. انهي ۾ اُهي ملڪ جيڪي گهڻ قومي آهن ۽ اُتي محتاج سرمائيداري آهي اُتي قومي مسئلو شديد آهي مثال طور هندستان گهڻ قومي ملڪ هو ۽ ايجان به آهي اُتي ورهانگي انهي مسئلي کي حل ڪرڻ جي بجاءِ وڌيڪ منجهائي ۽ تيز ڪري ڇڏيو آهي. قومن کي مذهب جي بنياد تي ورهائي وڙهائي ڇڏيو آهي. اُتي طبقاتي جدوجهد ورهاڱي کان اڳ به موجود هئي پر طبقاتي جدوجهد گهڻ قومي ملڪ کي گڏ نه رکي سگهي انهي جا ڪيترا به سبب چو نه هجن پر طبقاتي جدوجهد انهن کي گڏ نه رکي سگهي بنگال ۾ بنگالي قوم جي ورهاست سرمائيدار جاگيردار بنگالي هندوهٿا ته وري هاري تمام وڏي گهٽائي ۾ مسلمان بنگالي هٿا. سروسز ۾ به ساڳيو حال هو. هندو وڏيڪ سروسز ۾ هٿا. جيتوٽيڪ بنگالي مزدور هندو ۽ مسلمان ٻئي هٿا پر مٽين ورهاست جيڪري اُها مذهب جي شڪل صورت اختيار ڪري ويئي ۽ نندي ڪنڊ هندستان ۾ سڀ کان پهرين ورهاست بنگالي قوم جي ٿي هئي ۽ اُها ورهاست 1947ع کان ڪيئن ڏهاڪا اڳ ٿي هئي 1905ع ۾ جيڪڏهن اهڙي طبقاتي ورڇ جيڪري هڪ قوم به اڌ ٿي وڃي ٿي

ته مختلف قومون قومي ورچ جيڪري ڪيئن گڏ هلي سگهن ٿيون؟ پاڪستان ۾ ضلع جهنگ ۾ ساڃي پولي ڳالهائيندڙ شيعه زميدار ۽ سني هارين جي ورچ مذهب جو روپ وٺي فسادن تي وڃي پهتي. اڄ کان 62_60 سال اڳ دنيا جي نقشي تي پاڪستان ۽ يوگوسلاويه موجود نه هئا. نازي جرمني جي وحشيانه تسلط جي خلاف اُتان جي ڪميونسٽ پارٽي سوويت يونين جي فوجي سات سان هٿيار بند جدوجهد وسيلي اُتان جي مذهبي فرقن ۽ قومن کي متحد ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي وئي ۽ هڪ نئون ملڪ يوگوسلاويه وجود ۾ آيو ۽ اُتي سوشلسٽ نظرين تي بڌل نظام قائم ڪيو ويو پر اُتي طبقاتي سماج جي خاتمي هوندي به سرب قوم جو پارٽي تي غلبو هو جنهن جي خلاف 1990ع ۾ سلوانيه جا ڪميونسٽ ان کان جدا ٿيا ۽ پنهنجي قوم جي پارٽي ٺاهڻ جو اعلان ڪيو اڳتي هلي ڪروٽ قوم سان تعلق رکندڙ کي صدر چونڊجڻ جي باوجود صدر ٿيڻ نه ڏنو ته ڇهه هفتا جهگڙي هلڻ کان پوءِ ڪروٽ ۽ سرب قومن يوگوسلاويه کان علحيده ٿيڻ جو اعلان ڪيو ۽ آخر دنيا جي نقشي تان يوگوسلاويه متجي ويو هاڻي اُتي سوال ٿو پيدا ٿئي ته اهو طبقاتي نظام جي خاتمي هوندي به قومون ڇو گڏ نه رهي سگهيون؟ سڌو سئون جواب آهي ته هڪ قوم جي بالادستي پوءِ اُها ڪٽي سوشلسٽ نظام رکندڙ ڇو نه هجي ٻيون قومون کير کنڊ نه ٿي سگهڻ جيڪري ڏار ٿي ويون اهو نه رڳو يوگوسلاويه ۾ ٿيو پر چيڪوسلاويه ۾ به ائين ٿيو. ڪيترو وقت سوشلسٽ نظام ۾ گڏ رهندي به طبقاتي نظام جي خاتمي هوندي به اُتان جون قومون سرب بوسينائي، ميسو ڊونيا ۽ چيڪ وغيره کير کنڊ نه ٿي سگهيون ۽ آخرڪار هڪ ٻئي جو قتل عام ڪندي ڏار ٿي ويون ۽ دنيا جي نقشي تان چيڪو

سلواڪيہ منجي ويو. ڇو تہ اُتي بہ پارٽي ۾ بہ ۽ حڪومتي ڪارونهوار ۾ بہ مخصوص قوم سان واسطو رکندڙ غالب زهيا ۽ نتيجو سيني جي اڳيان آهي اهي تہ هڪ پاسي پر سوويت روس ۾ ڇا ٿيو؟ سوويت روس ۾ ڪيترين ئي قومون شامل هيون ۽ ٿيون ۽ ڪيون ويون 70 سال اُتي سوشلسٽ نظام قائم رهيو طبقاتي نظام جو خاتمو ڪيو ويو پر نتيجو ڇا نڪتو؟ اُتي مها روسي قوم سان واسطو رکندڙ سوشلسٽ هر هنڌ تي غالب رهيا جنهن سان طبقاتي نظام جي خاتمي هوندي بہ اُتان جون قومون کير کنڊ نہ ٿي سگهيون ۽ سوويت روس ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويو جنهن جي اڳ ڪٽي ڪامريڊ لينن پنهنجي آخري خط ۾ ڪري ويو هو. اهو يوڪرين جنهن لاءِ ڪامريڊ لينن چيو هو تہ "جتي مها روس کان هزارين لکين هاري ۽ مزدور اڃن پيا ۽ سرمائيدارن جي فارمن، ڪاٽين ۽ شهرن ۾ آباد ٿي رهيا آهن. انهي حد تائين مها روسي ۽ يوڪريني پرولتاريہ طبقي جو هڪ ٻئي ۾ جذب ٿيڻ جو عمل بلاشڪ هڪ حقيقت آهي ۽ اهو قطعي طور تي ترقي پسند آهي" پر تاريخ ڇا ثابت ڪيو تہ اُهو جذب ٿيڻ نہ ٿي سگهيو ۽ 70 سالن کان پوءِ مها روسي ۽ يوڪريني پرولتاريہ روسي ۽ يوڪريني ٻڌجي ويا". طبقاتي نظام جي خاتمي کان پوءِ بہ قومون ڇو موجود رهيون؟ جارجيا کي ڏسون تا اهو جارجيا جنهن بالشويڪ پارٽي کي جوزف استالن ۽ پوءِ شورناڏزي ڏنو اهو جارجيا بہ سوويت روس کان جدا ٿي ويو. ڇو؟ ڇو تہ طبقاتي نظام جي خاتمي هوندي بہ اُتي مها روسي غالب هئا. ٻين سوشلسٽ قومن تي حاوي هئا اُهي ئي حڪمران هئا مثال طور تي قزاقستان کي ڏسون تا انقلاب کان پوءِ ٻين قومن سان واسطو رکندڙ پورهيتن ۽ افسر شاهي جو نشانو ٿيا ۽ ايستائين جو قزاق پنهنجي

سوويت ريپبلڪ ۾ آبادي جو 32 سيڪڙو ٿي ويا. سندن گادي جو هنڌ الماتا قزاق شهر جي بجاءِ سنڌ جو ڪراچي بڻجي ويو. هاڻ سوال اهو ٿو پيدا ٿئي ته جڏهن طبقاتي ظلم ۽ جبر نه هو ته پوءِ اُهي پرولتاريه بين الاقواميت جي اثر هيٺ ڇو ڪير ڪنڊ نه ٿي سگهيا؟ مطلب ته صرف طبقاتي ظلم جو خاتمو پرولتاريه کي ڪير ڪنڊ ڪرڻ لاءِ ڪافي نه آهي. انهي ۾ رسم رواج ڪلچر، بولي عقيدا ۽ رڪاوٽ هوندا آهن ۽ ڪنهن هڪ قوم جو غلبو پوءِ اُها ڇو نه ڪٽي سوشلست هجي پرولتاريه کي به ڪير ڪنڊ نٽي بنائي سگهي. وري جرمني کي ڏسون تا اوير جرمني ۾ سوشلست نظام قائم ٿيو ۽ اُتي طبقاتي نظام جو خاتمو ڪيو ويو جڏهن ته اولهه جرمني ۾ سرمائيداري نظام قائم رهيو. ڪيترائي ڏهاڪا اها ورهاست قائم رهي ۽ اوير جرمني جو پرولتاريه سرمائيداري ظلم کان آزاد رهيو پر نتيجو ڇا نڪتو؟ اوير جرمني جو سوشلست پرولتاريه سوشلزم جي عظيم مقصد پرولتاريه سوچ ۽ نظريئي تان هٽ ڪٽي سرمائيدار جرمني سان گڏجي سرمائيدار ۽ سامراجي جرمن قوم ۾ گڏجي ويو ڇو؟ هاڻ پاڪستان کي ڏسون تا. پاڪستان 62 سال اڳ دنيا جي نقشي تي موجود ڪون هو. سنڌ ۽ هند مشهور هٿا. سنڌ 1843ع تائين ڌار ملڪ رهندو پي آيو. پنجاب 14 سو سالن ۾ مٽش هڪ سو سال 1700ع کان 1845ع تائين آزاد ملڪ ٿيو. 1947ع ۾ سامراجي سازش جيڪري قومن کي مذهب جي بنياد تي ورهائي وڙهائي پاڪستان ناهيو ويو. اهو ملڪ ڪنهن انقلاب يا ارتقا جي ڪري وجود ۾ نه آيو. پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ 25 سالن ۾ ٽٽي ويو. پاڪستان ۾ رهندڙ قومن جي پورهيتن جو ايڪو ۽ اتحاد نه ٿي سگهيو پاڪستان ۾ ڪراچي کي ڏسون تا جتي پنجابي، پناڻ، اردو ڳالهائيندڙ

ڪشميري، سرائڪي، هزاره ۽ سنڌي بلوچ پرولتاريہ ڪروڙ ڪان مٿي گڏجي ڪم ڪري ٿي. نتيجو ڇا نڪتو آهي. مذهبي تفرقو شديد آهي. پنڌ غير شيعہ آهن ۽ وهابي عقيدي سان واسطو اٽن ان ڪري شيعہ سني فساد ٿيندا رهيا. ٻي پاسي وري قومي تفرقو عروج تي آهي، ڪراچي پرولتاريہ جو شهر هوندي بہ اردو پنڌاڻن، پنجابين، بنگالين، برمين، سنڌين، ڪشميرين ۽ بلوچن جو شهر وڌيڪ آهي اُها پرولتاريہ بين الاقواميت ڇو قائم نٿي سگهي آهي؟ ڇو تہ پرولتاريہ استحصال هوندي بہ جيڪو سيني پورهيتن جو ساڻيو ٿئي ٿو. پر پولي ڪلچر مذهبي ۽ تاريخي اثر ۽ سبب ڪان وڌيڪ قومي اثر غالب ۽ حاوي آهن. انهي ڪري اهي گڏجي جدوجهد نٿا ڪن نہ ڪري سگهيا آهن، انهي جو بنيادي سبب اهو آهي تہ پاڪستان تي حاوي ۽ غالب پنجابي حڪمران سرمايدار زميندار ۽ ڪامورا شاهي آهي، پنجاب بهاول پور ۽ ماڇيڪو تي قبضو ڪري رکيو آهي، اهي حڪمران پاڪستاني شاونسٽ قوم پرستي جو شڪار آهن پاڪستان جيڪو مظلوم قومن جو قيدخانو آهي جتي مظلوم قومن کي دٻايو ۽ ڪچليو ويچي ٿو. جتي مظلوم قوم سان امتيازي سلوڪ ڪيو ويچي ٿو. انهي جو حل اهو آهي تہ لينن جي بالشويڪ پارٽي وانگر پنجاب ۾ حڪمرانن جي خلاف، سرمائيدارن، زميندارن، ڪامورا شاهي ۽ فوج جي خلاف جدوجهد منظم ۽ تيز ٿئي ساڻي طريقي تي ڪراچي ۾ بہ ٿئي تڏهن ويجي وقتي طرح هي سهي گڏيل جدوجهد ٿي سگهي ٿي. جڏهن سوشلسٽ نظام ۾ ڪيترو وقت گڏ رهندي بہ اُتان جا پورهيت گڏ نہ رهي سگهيا تہ سرمائيداري ظلم ۽ جبر ۾ مختلف قومن جا پورهيت ڪيئن گڏجي سگهن ٿا. اها خيال پرستي تہ ٿي سگهي ٿي پر سائنسي سوچ نٿي ٿي

سگهي. جيڪو عمل تاريخ جي ڪسوٽي تي پور نه لهي اهو غلط هوندو آهي ۽ غلط عمل جي پويان هلڻ ڪنهن به ريت درست نه آهي درست عمل اهو آهي ته ويت نام وانگر سامراج ۽ سرمائيدارن ۽ جاگيردارن جي خلاف قومي ۽ طبقاتي جدوجهد ڪجي.

لينن ازم کان انحراف. مظلوم قومن ۽ پورهيتن سان غداري ۽) ڊسمبر 1920ع تي لينن سامراج ۽ سرمائيداري جي خلاف اڀتي جي حڪمت عملي ۽ نظرياتي وات واضح ڪئي ته "مون تي ڪميونسٽ انٽرنيشنل جي ڪانگريس ۾ چيو هو ته دنيا مظلوم قومن ۽ حڪمران قومن ۾ ورهايل آهي. مظلوم قومون دنيا جي گهٽ ۾ گهٽ 70 سيڪڙو آبادي تي ٻڌل آهي ورسائي جي معاهدي انهن ۾ 10 ڪروڙ يا 15 ڪروڙ ماڻهن جو واڌارو ڪيو آهي. اسين هن وقت رڳو سيني ملڪن جي مزدورن جي نمائندن جي حيثيت سان هي سرگرم نه آهيون پر مظلوم ۽ مجبور قومن جي نمائندن جي حيثيت سان به سرگرم آهيون ۽ مظلوم ۽ مجبور قومن جي نمائندن جي حيثيت سان به اڀتي وڌي رهيا آهيون. ڪميونسٽ انٽرنيشنل تازو هي هڪ رسالو "اوپرجون قومون" شايع ڪيو آهي جنهن ۾ هن اوپر جي قومن جي لاءِ هي نعرو پيش ڪيو آهي "دنيا جي ملڪن جا پورهيت ۽ مظلوم ۽ مجبور قومون هڪ ٿي وڃو".

ظاهر آهي ته هي نعرو ڪميونسٽ مينيفيسٽو جي نقطه نظر سان ٺيڪ نه آهي، پر ڪميونسٽ مينيفيسٽو بلڪل مختلف حالتن ۾ لکيو ويو آهي ۽ اڄ جي سياست جي لحاظ کان هي نعرو صحيح آهي". لينن اقوام مشرق کي تحريڪ آزادي" ۽ چونڊ لکڻيون پنجون. روسي چاپو جلد نمبر 42 صفحه نمبر69_78 روسي ڪميونسٹ

پارٽي (بالشويڪ) جي ماسڪو تنظيم کي خطاب "هن کان اڳ مارڪس جي نعري کي بہ وفاق پرستن ظالم قوم سان واسطو رکندڙن بدلائي ڇڏيو آهي اهو نعرو جيڪو مارڪس جي قبر تي اڄ بہ لکيل آهي هن ريت آهي" سڄي دنيا جي ملڪن جا پورهيتو هڪ ٿي وڃو. پر استالنست ۽ ٽراٽسڪائيٽ سڏائيندڙ ٻنهين ڏرين مارڪس جي انهي نعري جي بجاءِ ٻنهنجو ناهيل نعرو هٽي مظلوم قومن ۽ پورهيتن سان. ويساهہ گهاتي ڪندا رهيا آهن ۽ جنهن سان سڀ کان وڌيڪ فائدو سامراجين ۽سرمائيداري کي ٿيو آهي هتي بہ مها پاڪستاني استالنست ۽ ٽراٽسڪائيٽ مظلوم قومن جي خلاف پاڪستان پرست ٿيو بينا آهن. اسان مٿي جيڪا لينن جي لکڻي ڏيئي آيا آهيون ان ۾ ڏسو تا تہ لينن چا ٻيو ڪرڻ گهري؟ لينن پورهيتن ۽ مظلوم قومن جي اتحاد سان سامراج ۽ سرمائيدارن سان وڙهڻ ٻيو گهري ۽ اهو ئي درست طريقو هو ۽ آهي تہ دنيا مان استحصال جو خاتمو ڪري سگهجي ٿو. پورهيتن جي اڳواڻي ۾ مظلوم قومن جي آزادي جنهن سان سامراج ڪمزور ٿئي ها. سامراج جيڪو مظلوم قومن جي لٽ مار ۽ استحصال سان ٻنهنجي حڪمراني سڄي دنيا ۾ قائم رکي سگهيو آهي. پر ٿيو چا؟ ٽراٽسڪائي مظلوم قومن کي وساري ظالم قومن يورپ ۽ امريڪا جي مزدورن کي منظم ڪرڻ جي خواهش ڪرڻ لڳا. اُهي مارڪس، اينگلس ۽ لينن کي وساري وينا تہ سامراجي ملڪن جا پورهيت ڪهڙي صورتحال ۾ آهن "مارڪس چوي ٿو تہ "آئرلينڊ انگريز جاگيردار جو قلعو آهي جيڪڏهن انهي کي آئرلينڈ ۾ شڪست ملي تہ اُها انگلستان ۾ ٽيندي آئرلينڊ ۾ اُها وڌيڪ آسان انهي ڪري آهي جو هتي معاشي جدوجهد زرعي ملڪيت تي ٽئي پئي. انهي سان گڏ

اها جدوجهد قومي آزادي لاءِ بہ ٽئي پئي ۽ عوام انگلينڊ جي مقابلي ۾ وڏيڪ انقلابي ۽ مشتعل آهن... (انهي لاءِ) موجوده زبردستي ناهيل يونين کي توڙڻ ڇڏجي انهي کان سواءِ انگريز پورهيت طبقي جي آزادي ناممڪن آهي." مارڪس جو خط بحوالو قومي سوال ۽ بين الاقواميت صفحہ نمبر 50_51، اينگلس چا ٿو چوي"اوهان مونکان پڇو تا تہ انريز مزدورن جو بينڪي (غلام ملڪن، مظلوم قومن) پاليسي جي باري ۾ ڪهڙي راءِ آهي؟ اصل ۾ اهڙي جيڪا عام طور تي سياست جي باري ۾ آهي، ائين جيئن بورجوازي (سرمائيدار) سوچي ٿي.. ۽ مزدور بلڪل خوشي سان عالمي مندي ۽ غلام ملڪن مان حاصل ڪيل انگريز هڪ هٽين جي سيٽي گرهہ مان حصو ڪٽن ٿا"، ويانا ۾ مقيم ڪارل ڪائوتسڪي جي نالي اينگلس جو خط 12 سيپٽمبر 1882ع چونڊ لکٹيون مارڪس اينگلس جلد 4 صفحہ نمبر 150 لينن چا ٿو چوي "اهم ڳالهہ هي حقيقت آهي تہ سامراج جيڪو دور ۾ خارجي سببن جيڪري پورهيت بن بين الاقوامي حصن ۾ ورهائجي ويو آهي. هڪ حصي تہ حڪمران قومن جي سرمائيدارن جي دستر خوان جو اُباريل لٻيل ڪائي پاڻ کي زهريلو ڪري ڇڏيو آهي. انهي مال غنيمت جو اُباريل لٻيل جيڪو حڪمران قوم جو سرمائيدار طبقو ننڍين قومن جي ٻيٽي ٽيٽي ڦرلٽ ڪري ٿو پر ٻيو حصو ننڍين قومن کي آزاد ڪرڻ کان سواءِ پاڻ کي آزاد نٿو ڪرائي سگهي. لينن قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر 166 "تمام گهڻا حوالا آهن. تراتسڪائيت انهي ڪري سامراجي ملڪن ۾ ڪامياب نہ ٿي سگهيا آهن. چو تہ جيستائين مظلوم قومون پورهيت طبقي جي اڳواڻي ۾ آزاد نہ ٿيندیون انهي وقت تائين سامراجي ۽ عالمي مالياتي ادارن جي رسد

بند نہ ٿيندي تيستائين سامراجي ۽ مالياتي ادارن جي ملڪن جا پورهيت بہ آزاد نہ ٿي سگھندا. پاڪستان ۾ بہ جيستائين مظلوم قومون آزاد نہ ٿينديون تيستائين پنجاب جو مزدور بہ آزاد نہ ٿي سگھندو. اسٽالنسٽ بہ ٽراٽسڪائي وات جي پيروي ڪندي مظلوم قومن جي آزادي کان انڪار ڪري اکرن جي اُلٽ ڦير سان مها پاڪستاني بڻجي ويا آهن ۽ اُهي تهران ۽ يالتا ۾ معاهدو ڪري انگريز ۽ امريڪي سامراج سان ڪلهو ڪلهي ۾ ڏيئي بينا ۽ مظلوم قومن جي آزادي ۽ انقلاب تان هٿ کڻي دنيا جي ورهاڱي تي عالمي سامراج جو ساٿ ڏيئي مظلوم قومن جي آزادي جو گلو گھٽڻ ۾ سامراج جو ۽ هتي پاڪستان ۾ پنجاب جو ساٿ ڏنو آهي. انهي ڪري سامراج هڪ پاسي مضبوط آهي تہ ٻي پاسي مظلوم قومون غلام آهن ۽ سامراج ۽ عالمي مالياتي ادارا سڄي دنيا تي قابض آهن. ان لاءِ ضروري آهي تہ مظلوم قومن جي آزادي لاءِ جدوجهد تيز ڪجي. ان سان ئي دنيا جا پورهيت آزاد ٿي سگھندا.

پاڪستان ۾ قومي سوال ۽ ان جو حل

پاڪستان جو وجود ڪنهن تاريخي ارتقا يا يورپ وانگر ڪنهن سرمائيدار انقلاب جي صورت ۾ نه ٿيو آهي پر برطانوي سامراج جي سازشن ۽ هندستان جي سرمائيدارن جي ناڪامي جي ڪري ٿيو ورهاڱي جي نتيجي ۾ هندستان جي قومن بنگالين، اسامين، پنجابين، پختونن، ڪشميري ۽ بلوچن کي مذهب جي بنياد تي ورهائي ۽ ملڪ ناهيا ويا،هن ورهاڱي جتي قومن کي ورهايو اتي سڄي ننڍي کنڊ جي پورهيت هاري عوام کي ۽ ورهائي ڇڏيو.

پاڪستان، اسلام، اردو ۽ پاڪستاني قوم جي رجعت پرست، بورجوا قوم پرست سوچ ۽ نظرئي تي وجود ۾ آندو ويو ۽ اڄ تائين انهي نظرئي تي هي ملڪ قائم آهي،هي ملڪ جيئن ته ناهيو ئي سامراجي مفاد لاءِ ويو آهي ۽ شروع کان ئي سامراجي مفادن لاءِ استعمال ٿي رهيو آهي، هي ملڪ عالمي سامراج جي هڪ چوڪي آهي، جيڪا عالمي سامراج لاءِ استعمال ٿيندي عالمي سرمائيداري جو وچ ايشيا ۾ اڳيون محاذ آهي، اهو عالمي صورتحال ۾ بين الاقوامي پورهيت طبقي جو وچ ايشيا ۾ سڀ کان وڏو ۽ اهم دشمن ملڪ آهي.

هي ملڪ مظلوم قومن جو پڻ قيد خانو آهي، جتي عالمي سامراج ۽ ملٽي نيشنل ڪمپنين جي استحصال سان گڏ پاڪستاني سرمائيدار(جيڪي دلال آهن، عالمي سامراج جا) پڻ هتي مظلوم قومن جو استحصال ڪن ٿا. پاڪستاني سرمائيدارن ۾ (سول ۽ فوجي) تمام گهٽو تعداد پنجاب سان واسطو رکي ٿو پاڪستاني سرمائيداري ۾ 85 سيڪڙو نه رڳو سرمائيداري ۾ پر بيوروڪريسي ۽ اسٽيبلشمينٽ ۾ ۽

پنجاب غالب ۾ حاوي آهي. اهڙي صورتحال ۾ هتي يورپ وانگر جمهوري سرشتو به قائم نه ٿو ڪري ڏنو ويجي،انهي سان جتي پورهيتن جو استحصال ٿئي ٿو اتي ڪچي مال جي قوليت، مظلوم قومن جي ٿئي ٿي ۾ انهي قوليت ۾ 50 سيڪڙو پائيواري پنجاب جي پٽ آهي، انهي ڪري اسان ڏسون ٿا ته هتي جمهوري تحريڪون(قومي مسئلو پٽ جمهوري مسئلو آهي) سڀ کان وڌيڪ مظلوم قومن، بنگال، سنڌ، پختونن ۾ بلوچن ۾ اپريون آهن ۾ مڙهيون ويون آهن ۾ انهن کي ڪچلڻ ۾ پاڪستاني رياست جنهن تي پنجابي سرمائيدار ۾ ڪاموارا شاهي قابض آهن، سڀائين طاقت ۾ وحشت کي استعمال ڪيو آهي.پاڪستان جي اندر قومن کي ڏسنداسون ته پنجاب سرائيڪي علاقي کي چڏي ڪري اتي جاگيرداري انگريز دور ۾ ختم ڪئي وئي هئي،ڪشمير، گلگت ۾ بلتستان ۾ (سرحد) پختونخواهه ۾ بلوچستان ۾ قبائلي سرشتو آهي، اتي وڏيون زمينون نه آهن ۾ اتي پختونخواهه ۾ هزاره ڊويزن کي چڏي ڪري ۾ بلوچستان ۾ حب کي چڏي صنعتون به نه آهن، اتي سنڌ ۾ جاگيرداري باقيات موجود آهي ۾ ڪراچي سنڌ جو شهر هوندي به جتي تمام گهٽي صنعت موجود آهي،سنڌي عوام لاءِ اوپرو شهر بڻايو ويو آهي، وڏي صنعت ڪراچي کانپوءِ پنجاب ۾ آهي.

پنجاب مان فوج جو 75 سيڪڙو پرتي ٿئي ٿو ۾ 20 سيڪڙو سرحد مان، جڏهن ته باقي 5 سيڪڙو ٻين علاقن مان پرتي ٿئي ٿو(بحوالو عائشه صديقه ملٽري اڪ)فوج وٽ 12 سيڪڙو يعني ته هڪ ڪروڙ 16 لک ايڪڙن کان مٿي زمين آهي.پاڪستان جي سرمائيدارن ۾ پنجابي 65 سيڪڙو ٽين ٿا،جنهن ۾ فوجي سرمائيدارن

کي ملائجي(سول ۽ فوجي هڪ ٻئي جا مائٽ ۽ رشتيدار آهن) تہ پاڪستاني سرمائيدارن ۾ 85 سيڪڙو سرمائيدار پنجابي ٿين ٿا، اها تہ سرمائيدارٽي قرلت ٿئي ٿي،جيڪا پورهيتن ۽ مظلوم قومن جي ڪئي وڃي ٿي،وري سول ڪامورن کي ڏسبو تہ انهي ۾ بہ 70 سيڪڙو پنجابي آهن، سنڌ ۾ زمينون بہ پنجابين کي ڏنيون ويون آهن، خود عالمي سامراجي ادارن جا ڊائريڪٽر ۽ مئنيجر بہ 90 سيڪڙو پنجاب سان واسطو رکن ٿا، انهن ڳالهين جي ڪري پاڪستان ۾ پاڪستاني يڪجهتي قائم نہ ٿي سگهي آهي ۽ هتي رهندڙ قومن ۾ تضاد پيدا ٿيو ۽ وڌيو آهي.انهي جو حل ممڪن جل سوشلسٽ انقلاب ۾ آهي، جيڪو پاڪستاني رياست کي ڊاهي گهٽ ۾ گهٽ يورپ وانگر برابري جي بنياد تي گڏيل ننڍي ڪنڊ جو اتحاد جوڙي سگهجي ٿو جتي ورهايل قومون مذهب جي بنياد تي نہ پر معاشي بنيادن تي هڪ ٿين، ان لاءِ وري ضروري آهي تہ پاڪستان ۾ رهندڙ قومون توڙي هندستان ۾ رهندڙ ساڳيون قومون هڪ ٿين ۽ برابري جي بنياد تي ٻين قومن سان اتحاد ڪن يا وري پاڪستان جي سوشلسٽ انقلاب لاءِ پنجاب ۾ سوشلسٽ تحريڪ منظم ۽ مضبوط ٿئي، پر ٻين قومن جي قرلت سرمائيدار رياست جي تباهي ۽ بربادي ۾ مصنوعي رنڊڪ پيدا ڪري ٿي، اهو لينن چوي ٿو ۽ حقيقت بہ اها آهي،انهي ڪري اتي سوشلسٹ تحريڪ منظم ۽ مضبوط نہ ٿي ٿئي.ساڳيو حال پنجاب جو آهي، ان لاءِ اسان مارڪسي استادن کي ڏسنداسين تہ اهي ڇا ٿا چون. اوسر وڌندڙ سرمائيداري ۾ قومي مسئلن جي سلسلي ۾ بہ تاريخي لاڙا ملن ٿا،پهريون قومي، زندگي ۽ قومي تحريڪن جو ايار سموري ظلم ۽ جبر جي خلاف جدوجهد. قومي رياستن جو جنم. ٻيو قومن جي وچ ۾ هر

طرح جي ميل جول ۾ ترقي ۽ تيزي، قومي ديوارن جو ڀڄڻ/پڇڻ، سرمائي جو بين الاقوامي اتحاد، عام طرح تي اقتصادي زندگي جو سياستن جو سائنس وغيره جو اتحاد، پئي لاڳا سرمائيداري جا عالمگير قانون آهن، ترقي جي شروع ۾ پهريون لاڳو غالب رهي ٿو ٻيو لاڳو پڪي ۽ پرپور سرمائيداري جي خاصيت آهي، جيڪا سوشلسٽ سماج ۾ بدلجڻ جي منزل ڏانهن هلندڙ آهي. مارڪسي پنهنجي قومي پروگرام ۾ پنهي لاڳن کي اڳيان رکن ٿا ۽ گهر ٿا ڪن ته پهرين قومن ۽ زبانن کي برابري ملي ۽ انهي سلسلي ۾ هر قسم جي خصوصي حقن کي رد ڪيو وڃي،

لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو ۽ قومن جو حق خودارادیت صفحو 15.

سڀ کان پهرين ته اهو ته سرمائيداري جي پنهي دورن جي وچ ۾ صاف صاف امتيازي ليڪو ڪيڻ گهرجي، جيستائين جو قومي تحريڪن جو تعلق آهي، پئي دور هڪ پئي کان بنيادي طور تي مختلف آهن، هڪ پاسي ته جاگيرداري ۽ بادشاهت جي ڀڃڻ ۽ متجڻ جو دور آهي، سرمائيدار جمهوري سماج ۽ رياست جي نهڻ ۽ اوسر جو دور آهي، جڏهن قومي تحريڪون پهريون پيرو عام تحريڪن جو روپ اختيار ڪن ٿيون ۽ ڪنهن نه ڪنهن شڪل ۾ اخبارن وسيلي نمائندا ادارن ۾ شرڪت وغيره جي ذريعي آبادي جي سيني طبقن کي سياست ۾ ڇڪي آڻين ٿيون، پئي طرف اسان جي اڳيان مڪمل طرح ترقي يافته سرمائيدار رياستن جو دور آهي، قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو لينن صفه 52.

انهي لحاظ کان ملڪن کي ٽلهي ليکي ٽن قسمن ۾ ورهائي سگهجي ٿو پهرين قسم، اولهه يورپ جا ترقي يافته سرمائيدار ملڪ ۽ آمريڪا، انهن ملڪ ۾ بورجوا ترقي پسند قومي تحريڪون تمام اڳي

ختم ٿي ويون، انهن سيني وڏين قومن مان هر قوم بينڪن ۾ خود پنهنجي ملڪ ۾ بين قومن کي ظلم ۽ محڪومي جو شڪار ڪن ٿيون، انهن حڪمران قومن جي پر ولتاريہ جا فرض اهي آهن، جيڪي 19 هين صدي ۾ آئرلينڊ جي سلسلي ۾ برطانيا جي پرولتياريہ جا فرض هئا.اهي فرض ڪهڙا هئا،آئون وڌ کان وڌ قائل ٿي ويو آهيان ۽ ضرورت هي آهي تہ انهي يقين کي انگريز مزدور طبقي جي گهر ۾ آندو وڃي تہ هي هتي انگلستان ۾ انهي وقت تائين فيصلاڪن قدم نہ ٿا کڻي سگهن، جيستائين اهي آئرلينڊ لاءِ پنهنجي پاليسي کي حڪمران طبقن جي پاليسي کان بلڪل جدا نہ ٿا ڪن، جيستائين اهي آئرش عوام سان گڏيل ڪاز نہ ٿا بڻائين، ايستائين جو 1801ع ۾ بڻجڻ واري يونين کي ٽوڙي هڪ آزاد، فيڊرل ناتن ۾ بدلائڻ لاءِ اڳتي قدم نہ ٿا وڌائين، اهو آئرلينڊ سان همدردي لاءِ نہ پر هڪ اهڙي مطالبي جي حيثيت سان جيڪا انگريز پرولتاريہ جي پنهنجي فائدي لاءِ آهي، جيڪڏهن اهو سڀ نہ ٿو ٿئي تہ انگريز عوام پنهنجي حڪمران طبقن جا پڇ لٽڪائو بڻيا رهندا.

مارڪس خط ۽ لکڻيون انگريزي صفہ 230.

آئرلينڊ انگريز جاگيرداري جو ڳڙهہ آهي، جيڪڏهن انهي کي آئرلينڊ ۾ شڪست ملي تہ انگلينڊ ۾ بہ ٽيندي، آئرلينڊ ۾ اها وڏيڪ آسان انهي لاءِ آهي تہ هتي معاشي جدوجهد زرعي ملڪيت تي ٽئي پيئي. انهيءِ سان گڏ هي جدوجهد قومي آزادي لاءِ بہ ٽيئي پئي ۽ عوام انگلينڊ جي مقابلي ۾ وڏيڪ انقلابي ۽ مشتعل آهن. آئرلينڊ ۾ جاگيرداري رڳو انگريزي فوج جي زور تي قائم آهي. جڏهن بنهي ملڪن جو جبري اتحاد ٽٽي پوندو تہ آئرلينڊ ۾ جهٽ ۾ هڪ سماجي

انقلاب ٿي پوندو. جڏهن ته انهي سان انگريز جاگيردار نه رڳو پنهنجي دولت جي هڪ وڏي وسيلي کان ئي محروم ٿي ويندا. پر پنهنجي سڀ کان وڏي اخلاقي طاقت به وڃائيندا. آئرلينڊ ۾ جاگيرون انگلينڊ جي جاگيردارن کي بچائين ٿيون. پي پاسي پنهنجي جاگيردارن جي طاقت کي آئرلينڊ ۾ برقرار رکي انگريز پرولتاريہ انهن کي خود انگلينڊ ۾ شڪست کان بچائي ٿو. پي پاسي انگريز بورجوازي غريب آئرش عوام کي انگلينڊ ۾ زبردستي لڏائي. آڻي انگلينڊ ۾ پورهيت طبقي کي پنهنجي قبضي ۾ ڪري ورتو آهي. هُن رڳو اهو نه ڪيو آهي پر پرولتاريہ کي ٻن دشمن تولن ۾ ورهائي ڇڏيو آهي. هڪ پاسي انگريز پرولتاريہ ۽ پي پاسي آئرش پرولتاريہ وڏن وڏن صنعتي مرڪزن ۾ انهن جي وچ ۾ سنجيده دشمني ملي ٿي. هڪ عام انگريز مزدور هڪ عام آئرش پورهيت سان نفرت ڪري ٿو. انهي لاءِ موجوده زبردستي ناهيل يونين کي ٽوڙي ڇڏجي. انهي کان سواءِ انگريز پورهيت طبقي جي آزادي نا ممڪن آهي. مارڪس جو خط بحوالو قومي سوال ۽ بين الاقواميت صفہ نمبر 50، 51. جيڪڏهن انگلينڊ يورپي سرمائيداري ۽ جاگيرداري جو ڳڙهہ آهي تہ آئرلينڊ هي هڪ اهڙي جڳهہ آهي جتي انهي تي ڪاراڪتو ڏڪ لڳي سگهي ٿو. (مارڪس)

پي قسم اوپر يورپ؛ آسٽريا، بلقان ۽ خاص طرح تي روس- هتي ويهين صدي ۾ خاص طرح تي بورجوا جمهوري قومي تحريڪون وڏيون ۽ قومي جدوجهد تيز ٿي. انهن ملڪن جي پرولتاريہ جا فرض. انهن ملڪن جي بورجوا جمهوري نئي جڙت جي تڪميل جي لحاظ کان ۽ گڏوگڏ ٻين ملڪن ۾ سوشلسٽ انقلاب جي مدد ڪرڻ جي لحاظ کان- انهي وقت تائين پورا نہ ٿي سگهندا. جيستائين تہ اهي

قومن جي حق خود ارادیت جو پرچم نہ کٹن. انهي سلسلي ۾ سڀ کان ڏکيو پر سڀ کان اهم فرض هي آهي تہ ظالم ۽ جابر ۽ مظلوم ۽ محکوم قومن جي مزدورن جي طبقاتي جدوجهد سان ملائي هڪ ڪيو وڃي. (روس ۾ لينن اهو ڪم ڪيو)

قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو ۽ قومن جو حق خودارادیت نمبر 128، 129. تي قسم نيم بينڪي ملڪ جيئن چين، ايران، ترڪي ۽ سيئي ڪالونيون جن جي مجموعي آبادي هڪ ارب تائين آهي. انهن ملڪن ۾ بورجوا جمهوري تحريڪون اڃان مشڪل سان شروع ٿيون آهن يا تڪميل جي منزل کان گهٽو پري آهن. سوشلستن کي گهرجي تہ نہ رڳو ڪالونين جي بغير معاوضي غير مشروط ۽ فوري آزادي جو مطالبو ڪن (۽ هن مطالبي جو سياسي مطلب انهي کان سواءِ ٻيو ڪجهہ بہ نہ ٿيندو تہ حق خودارادیت کي مڃيو وڃي) پر انهن کي گهرجي تہ انهن ملڪن ۾ قومي آزادي جي لاءِ بورجوا جمهوري تحريڪن ۾ وڌيڪ انقلابي عنصرن جي جمي حمايت ڪن ۽ انهن کي ظلم ۽ محکومي جو شڪار ڪندڙ سامراجي طاقتن جي خلاف انهن جي بغاوت ۾ جيڪڏهن ضرورت پوي تہ انهن جي انقلابي جنگ ۾ مدد ڏين. لينن قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو قومن جو حق خودارادیت صفحو نمبر 129. "اوپر يورپ ۽ ايشيا ۾ بورجوا جمهوري انقلابن جو دور صرف 1905ع ۾ شروع ٿيو. روس، ايران، ترڪي ۽ چين ۾ انقلاب، بلقان ۾ جنگون اهي آهن اسان جي "اوپر" ۾ اسان جي دور جا عالمگير اهميت جا سلسلا واقعن جي انهي زنجير ۾ بورجوا جمهوري تحريڪن جي هڪ سڃن سارن سلسلن جو اُپار، قومي طور تي خودمختيار ۽ قومي طور تي متحد رياستن جي قيام جي خواهش

جي سجاڳي ڏسڻ ۾ جيڪو ناڪام ٿي وڃي اهو ڪو انڊو ئي هوندو. لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو صفحو نمبر 58.

انهن مٿين قسمن جي ملڪن جي لحاظ کان اسين پاڪستان کي ڏسنداسون تہ اهو برطانيہ ۽ روس سان مشابهت رکي ٿو ۽ انهن لاءِ مظلوم قومن جي آزادي انتهائي ضروري ٿيو پوي پاڪستاني فوج ۽ پاڪستاني سرمائيدارن جا ڳڙهہ سنڌ ۽ بلوچستان يعني تہ مظلوم قومون آهن. جتي ڪين ڪارائتو ڏڪ هٽي سگهجي ٿو ۽ هڙڻ گهرجي. اُتي ڪجهہ دوست چوندا تہ روس ۾ تہ ڏيل انقلاب آيو هو ۽ ڏيل تنظيم R.S.D.L.P هئي جيڪا ڪنهن بہ ريت موجوده ڪميونسٽ پارٽي وانگر نہ هئي. اُها پارٽي روس جي سوشل ڊيموڪريٽ، ليبر پارٽي هئي. جنهن ۾ روس ۾ آباد يهودين جي ڊيموڪريٽ (سوشل ڊيموڪريٽن) جي پارٽي بند بہ شامل هئي. جنهن جو پنهنجو جدا ڊانچو نالو ۽ مخصوص آبادي تي ٻڌل پارٽي هئي. بهرحال انهي صورتحال ۾ جتي روس مظلوم قومن جو قيد خانو هو اُتي مها روسين ۾ انقلابي تنظيم مضبوط هئي ۽ هن مظلوم قومن جي آزادي حق خودارادیت جي جنگ وڙهي ۽ ڪامياب ٿيا پر هتي پاڪستان ۾ ائين نہ پيو ٿئي مها پاڪستاني پنجابين ۾ انقلابي تنظيم وجود ئي نٿي رکي ۽ نہ هي اها مظلوم قومن جي آزادي ۽ حق خودارادیت جي ويڙهہ ٿي وڙهي پر ان جي ابتڙ مظلوم قومن ۾ اُپار وڌيڪ آهي اهڙي صورتحال ۾ ڇا ڪجي؟ ڇا پنجاب ۾ اهڙي انقلابي تنظيم جي تعمير ۽ مضبوط ٿيڻ جو انتظار ڪجي؟ انهي وقت روس ۾ هڪ ٻيو اهم فرق بہ هو ان وقت هڪ عالمي پورهيت تنظيم جو وجود هڪ انٽرنيشنل جو هجڻ جنهن ظالم ۽ مظلوم قومن جي پورهيتن کي هڪ پي ڪيو اج اهڙي ڪابہ انٽرنيشنل نہ آهي. وري ڏسنداسون تہ روس کان پوءِ جيڪي بہ

انقلاب آيا آهن اُهي هڪ قومي ملڪ ۾ آيا ۽ ڪامياب ٿيا. چين، ويت نام، انگولا، موزنبيق ڪيوبا وغيره اهڙي صورتحال ۾ اسان ڏسون ٿا ته پاڪستان ۾قومي سوال هڪ عام جمهوري سوال جو حصو آهي ۽ لينن جي چوڻ موجب اسين تي قسم جي ملڪن ۾ اچون ٿا جتي "مجبور ۽ مظلوم قوم جي هر بورجوا قوم پرستي ۾ هڪ عام جمهوري مواد لڪل هوندو آهي، انهي جو رُخ ظلم ۽ جبر جي خلاف هوندو آهي ۽ اهو ئي اهو مواد آهي جنهن جي حمايت اسين بنا روڪ رنڊڪ جي ڪريون ٿا. قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحہ نمبر 65، جنهن حد تائين مظلوم ۽ مجبور قوم جي بورجوازي ظالم ۽ جابر قوم سان وڙهي ٿي اسين هميشہ هر حال ۾، ۽ سيڪ ڪان وڌيڪ ثابت قدمي سان انهيءِ جي حق ۾ آهيون، پوته اسين ظلم ۽ جبر جا ڪٽر ۽ سيڪ ڪان وڌيڪ ثابت قدم دشمن آهيون. لينن قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحو نمبر 64، اسان تاريخ ۾ مارڪسي استادن کي ڏسون ٿا ته انهن عملي طرح ٽيندڙ واقعن تي ڪهڙو رد عمل ڏيکاريو جنهن ۾ هڪ خاص عمل ناروي ۽ سويڊن جو هو ناروي ۽ سويڊن جي وچ ۾ جاگرافيائي، اقتصادي ۽ بولي (مذهب بہ ساڳيو هو جا رشتا انهن رشتن کان گهٽ نہ هئا جيڪي گهٽين غير مها روسي سلاف قومن ۽ مهاروسين جي وچ ۾ آهن. پر ناروي ۽ سويڊن جو ملاپ مرضي سان نہ ٿيو هو. ناروي کي غير معمولي طور تي وسيع خود اختياري حاصل هئي. (سندس پنهنجي پارليامينٽ وغيره هئي) انهيءِ جي باوجود ملاپ کان پوءِ ڪئين ڏهاڪن تائين ناروي ۽ سويڊن جي وچ ۾ ٽڪر ۽ جهڳڙا هلندا رهيا ۽ ناروي وارن سويڊن جي اشرافيہ جي غلامي مان جان آجي ڪرڻ لاءِ ننهن چوٽي جو زور لڳائيندا رهيا. آخرڪار 1905ع جي آگسٽ ۾ اُهي ڪامياب ٿي ويا. لينن قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحو نمبر 83

سويڊن ۾ ناروي سرمائيدار ملڪ هئا. پر عليحدگي ٿي. لينن کي انهن جي مخالفت ڪرڻ گهرجي ها پر لينن انهي عليحدگي جو حوالو ڏيئي عليحدگي جي مخالفن کي جواب ڏنو. جڏهن ته سنڌ ۾ پنجاب ۾ اُها جڙت نه آهي جيڪا سويڊن ۾ ناروي ۾ هئي ته پوءِ گڏيل جدوجهد جي ڳالهه ڪرڻ قومي مسئلي کي نه مڃڻ استالن جو جارجيا جي سوال تي مها روسي ٿي وڃڻ وانگر آهي. جنهن تي لينن استالن جي مذمت ڪئي آهي. مها پاڪستان کاپي ڏر وارا به غلط ڳالهه ڪن ٿا. مثال طور تي ته يوڪرين هڪ آزاد رياست بڻجندي يا نه؟ هي هڪ اهڙو معاملو آهي جنهن جو تعين اُهي هزارين عنصر ڪندا جن کي اسين پهرين نه ڏسي سگهون ٿا، نه ڄاڻي سگهون ٿا. اسين بيڪار "قياس آرايون" ڪريون ۾ وقت وڃايون. اسين رڳو هُن شيءِ جو جهنڊو ثابت قدمي سان کڻون ٿا جنهن لاءِ ڪو به شڪ نه آهي ۾ نه ڪو ٿي سگهي ٿو. اُها شيءِ آهي ته يوڪرين کي اهڙي قسم جي رياست قائم ڪرڻ جو حق آهي. اسين انهي حق جو احترام ڪريون ٿا. (لينن قومي سوال صفحو نمبر 66)

اڄ "سامراج" جرمن ۾ بيلجيم جي وچ ۾ روس ۾ گليشيا جي وچ ۾ "سرحدي چوڪيون ڌهائي ڇڏيون آهن" اسان کي (لينن چوي ٿو) چيو وڃي ٿو ته بين الاقوامي سوشل جمهوريت پسندن کي گهرجي ته عام طور تي ڪنهن به شڪل ۾ انهن سرحدن جي بحالي جي مخالفت ڪن. 1905 "سامراج جي دور ۾" جڏهن ناروي جي خودمختيار پارليامينٽ سويڊن کان ناروي جي عليحدگي جو اعلان ڪيو ۾ جڏهن سويڊن جي مزدورن جي مزاحمت ۾ بين الاقوامي سامراجي صورتحال جيڪري، سويڊن ناروي جي خلاف جنگ نه ڪري سگهيو (جنهن جو پرچار سويڊن جي رجعت پسندن ڪيو) ته انهي وقت سوشل جمهوريت

پسندن کي ناروي جي عليحدگي جي مخالفت ڪرڻ گهرجي ها ڇو ته بنان ڪنهن شڪ جي انهي جو مطلب هو "يورپ ۾ نئين سرحدي چوڪين جو قيام"!! اهو آهي زبردستي الحاق جي کليل حمايت..

ڪا به سوشلسٽ پارٽي اِها پوزيشن اختيار نٿي ڪري سگهي. لينن قومي سوال جو تنقيدي جائزو صفحو نمبر 153". هن وقت اڳرين تي ڳڙڻ جيترين (پنج يا ڇهه) سامراجي "وڏين" طاقتن جو هڪ نظام وجود ۾ اچي چڪو آهي. انهن مان هر طاقت ٻين قومن کي چيپاٽي ۽ ڦري ٿي. اها ڦرلٽ سرمائيداري جي تباهي ۽ بربادي ۾ مصنوعي رندڪ جو سبب آهي. اها ئي ڦرلٽ سامراجي قومن ۾ جيڪي دنيا جي گردن تي سوار آهن، موقع پرستي ۽ سوشل شاونزم جي لاءِ سهاري جو ڪم ڪري رهي آهي. قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحو نمبر 164. "اهم ڳالهه هي نه آهي ته سوشلسٽ انقلاب کان اڳ ننڍين قومن جو هڪ ڏهائي پنجاهه يا هڪ ڏهائي سو حصو آزاد ٿيندو يا نه. اهم ڳالهه هي حقيقت آهي ته سامراج جي دور ۾ خارجي سبب جي ڪري پرولتاريه ٻين بين الاقوامي حصن ۾ ورهائجي ويو آهي. هڪ حصي ته حڪمران قومن جي بورجوازي جي دستر خوان جو اُباريل ٽُڪيل جيڪو حڪمران قوم جو بورجوا طبقو ننڍين قومن جي ٻيٽي ٽيٽني ڦرلٽ ڪري ٿو. پر ٻيو حصو ننڍين قومن کي آزاد ڪرڻ کان سواءِ پاڻ کي آزاد نٿو ڪرائي سگهي. جيستائين ته عوام کي شاونسٽ دشمني يعني زبردستي الحاق جي مخالفت جي جذبي جي، يعني "خودارين" جي جذبي جي تعليم نه ڏني وڃي." قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو صفحو نمبر 166. "ظالم ۽ جابر ملڪن جي مزدورن جي ٻين الاقوامي جذبي جي تعليم جو زور لازمي طور تي انهي

تي هجڻ گهرجي تہ مظلوم ۽ محڪوم ملڪن جي عليحدگي جي آزادي جو پرچم اُپو ڪيو ويجي ۽ انهي جي وڪالت ڪئي ويجي. انهي کان سواءِ بين الاقواميت ٿي نہ ٿي سگهي. اهو اسان جو حق ۽ فرض آهي تہ اسين ظالم ۽ جابر قوم جي هر انهي سوشل جمهوريت پسند کي سامراجي ۽ بدمعاش سمجهون جيڪو انهي قسم جو پرچار نٿو ڪري ڪٽي سوشلزم جي قيام کان اڳ عليحده ٿيڻ جو موقعو ۽ "امڪان" هزار مان هڪ هي ڇو نہ هجي. اهو مطالبو هڪ قطعي مطالبو آهي. قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو لينن صفحو نمبر 170.

"ظالم ۽ جابر قومن جو پرولتاريہ عام قسم جي گنل پينل جملن ۽ فقرن تائين پاڻ کي محدود نٿو رکي سگهي جيڪو ڪو بہ صلح پسند بورجوا جبري الحاق جي خلاف ۽ قومن جي برابر حقن جي باري ۾ عام طور تي چئي سگهي ٿو. پرولتاريہ هن سوال کان اڪيون نٿو پوري سگهي. جيڪو سامراجي بورجوازي جي لاءِ خاص طور تي "اڻ وٽندڙ" آهي يعني اهڙي رياست جي سرحدن جو سوال جيڪو قومي ظلم ۽ جبر تي ٻڌل آهي. پرولتاريہ انهي کان سواءِ ٻيو ڪجهہ نٿو ڪري سگهي تہ مظلوم ۽ محڪوم قومن کي هڪ خاص رياست جي سرحدن جي اندر زبردستي بند رکڻ جي خلاف جنگ ڪري ۽ اهو ئي مطلب آهي تہ حق خودارادیت جي لاءِ جدوجهد جو. پرولتاريہ جو فرض آهي تہ انهن بينڪن ۽ انهن قومن جي سياسي عليحدگي جي آزادي جو مطالبو ڪري جن کي پرولتاريہ جي "پنهنجي" قوم ظلم ۽ محڪومي جو شڪار ڪريو وينی آهي. جيستائين پرولتاريہ ائين نٿو ڪري پرولتاري بين الاقواميت رڳو بي معنيٰ اصطلاح رهندي. انهي

کان سواءِ ظالم ۽ جابر ۽ مظلوم ۽ محڪوم قومن جي مزدورن جي وچ ۾ نہ پاڻ ۾ اعتماد ممڪن ٿيندو ۽ نہ طبقاتي يڪجهتي.

"قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو. لينن صفحو نمبر 124.

"سوشلزم جو مقصد ننڍين ننڍين رياستن ۾ بني نوع انسان جي ورهاست ۽ قومن جي سڀني الڳ الڳ گروهہ بندين کي ختم ڪرڻ آهي. قومن کي هڪ ٻئي جي ويجهو آڻڻ هي نہ پر انهن ۾ي کير کنڊ ڪرڻ آهي. انهي مقصد کي پورو ڪرڻ لاءِ ضروري آهي تہ .....

رڳو عام طور تي نہ مبهم انداز ۾ نہ بي مغز قوالين سان نہ سوشلزم جي قائم ٿيڻ تائين انهيءَ کي "ڇڏي ڏيڻ" جي ڳالهہ ڪندي نہ. پر صاف صاف ۽ پڪي پختي انداز ۾ سياسي پروگرام ترتيب ڏيئي مظلوم قومن جي آزادي جو مطالبو ڪريون. هڪ اهڙو پروگرام ترتيب ڏيون جيڪو ظالم ۽ جابر قومن جي سوشلسٽن جي ريا ڪاري ۽ بزدلي کي بہ خاص طرح تي نظر ۾ رکي. نيڪ جهڙي ريت بني نوع انسان مظلوم ۽ محڪوم طبقي جي ڊڪٽيٽر شپ جي عبوري دور مان گذري هي طبقن جو خاتمو ڪري سگهي ٿو. نيڪ اهڙي ريت بني نوع انسان قومن جو کير کنڊ ٿيڻ جي اڻ تر منزل تائين سيني مظلوم ۽ محڪوم قومن جي مڪمل آزادي يعني انهن جي آزادي عليحدگي جي عبوري دور مان گذري هي پهچي سگهي ٿو. لينن:۔ قومي مسئلي جو تنقيدي جائزو ۽ قومن جو حق خودارادیت صفحو نمبر 122 ۽ 123.

هي مٿي ڏڳها حوالا ان لاءِ ڏيڻ تي مجبور ٿيا آهيون جو ڪي ٽراٽسڪي وانگر لفاظي جي حد تائين حق خودارادیت جي ڳالهہ ڪندي ان کي سوشلزم تائين روڪي رکڻ جي ڳالهہ ڪن ٿا يا استالن وانگر جيڪو مظلوم قوم سان واسطو هوندي بہ

مها روسي بٹجي جارجيائي قومي حقن جي مخالفت ڪندو هو. لينن ۽ مارڪس جي اڪرن سان سمجهائي سگهون ٿو سرمائيداري جي ارتقا ۾ بہ لاڙا هجن ٿا. پهريون اهو ته اُتي قومي حقن لاءِ جدوجهد ڪئي وڃي ٿي. حق عليحدگي آزاد رياست لاءِ اُن ۾ جيڪو طبقو اڳواڻي ڪندو اهو انهي کي پنهنجي مقصد ڏانهن ڪٽي ويندو. ويت نام جي پارٽي پاڻ اڳواڻي ڪندي قومي آزادي جي ويڑهه وڙهندي جمهوري انقلاب برپا ڪيو. بلڪل ساڳيو طريقو انگولا، موزينيق، گني وغيره ۾ ڪيو ويو. هاڻ جن يڪي انقلاب جي ڳالهه ڪئي سي ايڏا تائين ڪٽي بہ انقلاب نہ آڻي سگهيا آهن پر جن پنهنجي علائقي ۾ مخصوص حالتن کي سمجهندي عمل ڪيو تن دنيا ۾ ڪيترائي انقلاب برپا ڪري ڏيکاريا. هتي اسان وٽ بہ صورتحال ويت نام، لاٽوس، گني بسائو، انگولا موزنيق وغيره جهڙي آهي اُن ڪري عالمي سامراج جي چوڪي کي ڊاڙو وڃي ۽ مظلوم قومن کي آزاد ڪرائڻ جي ان سان جتي سامراج کي ڌڪ لڳندو اُتي پنجاب جي پورهيتن جي بہ آزادي ممڪن ٿي سگهندي. اُتي اسان هڪ پاسي پنهنجي پورهيتن کي آزاد ڪرائيندا سون تہ بي پاسي پاڪستاني سرمائيدارن کي ڪمزور ڪري پنجاب جي پورهيتن کي آزادي ڏانهن انقلاب ڏانهن وڌي وڃڻ ۾ ڪامياب ٿيندا سون اُتي ننديي ڪنڊ ۾ تعصب، رجعت پرستي ۽ جنگ کي ختم ڪرڻ ڏانهن وڪ وڌائيندا سون پاڪستاني قوم پرستي شاونسٽ قوم پرستي آهي انهي جي خلاف ٿيندڙ مظلوم قومن جي جدوجهد ترقي پسند آهي. انقلابي آهي آخر ۾ اينگلس جو خط ڏيئي رهيا آهيون. اوهين مونکان پڇو ٿا تہ انگريز مزدورن جو بينڪي پاليسي تي ڪهڙو خيال آهي. دراصل بلڪل اهڙو جيڪو عام طور تي سياست جي باري ۾ آهي، اهڙو ئي

جيئن بورجوازي سوچي ٿي. ڏس نہ هتي ڪا مزدورن جي پارٽي نہ آهي. رڳو ڪنزرويٽو ۽ لبرل ريپبليڪل پارٽيون آهن. ۽ مزدور گهٽي خوشي سان عالمي منڊي ۾ بينڪن مان حاصل ڪيل انگريز هڪ هٽين جي سٽيي گرهہ ۾ حصو وٺن ٿا. متهنجي راءِ ۾ حقيقي بينڪون يعني اُهي ملڪ جن تي يورپي آبادي قبضو جمائي ورتو آهي. مثال ڪينادا، ڪيپ ۽ آسٽريليا (اُتان جي اصولڪن رهواسين کي قتل عام ڪري خاتمو ڪيو ويو). آزاد ٿي ويندا. پي پاسي ديسي آبادي وارا ملڪ آهن جن کي رڳو ماتحت ڪيو ويو آهي. مثال هندوستان، الجزائر ۽ هالينڊ، پرتگال ۽ اسپين جا مقبوضہ علاقا۔ فاتح پرولتاريہ کي گهرجي تہ عارضي طور تي انهن کي سنياليِ ۽ جيترو جلد ٿي سگهي آزادي ڏانهن وڃي ويجي. مارڪس۔ اينگلس چونڊ لکڻيون جلد 4 صفحو نمبر 150.

پاڪستان جي وجود ۾ آيندي ئي ڪراچي کي سنڌ کان ڌار ڪيو ويو ۽ اُتي سنڌي ٻولي تي پابندي هنئي ويئي. اڳتي هلي باقي سنڌ جو خاتمو ڪري ون يونٽ مڙهيو ويو. هتي جبر سان اردو کي قومي زبان جو درجو ڏيئي امتيازي سلوڪ عطا ڪيو ويو. 63 سالن جي عمر ۾ پاڪستان تي حڪمراني ڪرڻ ۾ 30 سال سنڌو سنئون پنجابي فوجين حصو ورتو. بنگالين جو قتل عام ڪيو ويو سنڌ ۽ بلوچستان وغيرہ ۾ جبر جي انتها ڪئي ويئي. باقي عرصي ۾ بہ اڃ سڌي طرح فوجي بورجوازي اقتدار ۾ رهي ٿي. ون يونٽ جي خلاف مظلوم قومن جدوجهد ڪئي. ون يونٽ جو خاتمو ٿيو تہ پنجاب سنڌ جي ماڇي جي علاقي تي قبضو جاري رکيو. انهي سان گڏ بهاول پور رياست تي بہ قبضو ڪري پنجاب ۾ شامل ڪري ڇڏيو ۽ اُتي وڏي پيماني جي نوآبادڪاري ڪري رهي آهي. جيڪو اڄ بہ پنجاب جي قبضي ۾ آهي. جيتوڻيڪ ماڇي کو جو زميني رابطو پنجاب سان نہ آهي پر

سامراجي قبضيگيري هيٺ اهو علاقو انتظامي علمداري هيٺ پنجاب جي قبضي ۾ آهي. هر سطح تي مظلوم قومن سان امتيازي سلوڪ ڪيو ويو وڃي ٿو. ٽوڙي ڦاٽڪ، شاهبندر مائي جندو ۽ 83 ۽ 86ع ۾ عوام جو قتل سيئي غلام قوم سان ٽيندڙ سلوڪ ۾ شمار ٿين ٿا ۽ اهو سڀ پاڪستاني رياست تي قابض پنجاب جي فوج ڪيو. لياقت علي هجي يا ضياءِ مشرف هجي يا نوازشريف سيئي سنڌي قوم کي گاريون ڏيندا رهيا آهن اهو سڀ حڪمران قوم جي حڪمرانن طرفان ٽيندو رهي ٿو. پاڪستاني رياست جي اها فوج نہ رڳو هتي مظلوم قومن کي ڪچليندي رهي آهي پر ٻاهر وڃي اردن ۾ فلسطينن کي ڪچلي ٿي. افغانستان ۾ انقلاب کي ڪچلڻ ۾ هر اول جو ڪردار ادا ڪري ٿي. هندستان ۾ مداخلت ڪري ٿي. سريلنڪا کان افريقہ تائين عالمي سامراجي قوتن جو ساٿ ڏئي ٿي ڇا اهڙي فوج سامراجي نہ آهي؟ ڇا انهن جي خلاف جدوجهد نہ ڪجي اسان جڏهن ويٺ نام کي ڏسون ٿا تہ هن فرانسيسي غلامي هيٺ آيل لائوس ۽ ڪمپوچيا سان گڏ هوندي بہ الڳ پارٽي جوڙي ۽ جدوجهد ڪئي. ساڳيو طريقو افريقا ۾ اختيار ڪيو ويو. هتي بہ خواهش کي ڇڏيندي معروضي حالتن مطابق ڪم ڪرڻو پوندو. وطن دوست طريقي موجب تہ سنڌ ۾ ٻوڙهيتن کي منظم ڪندي هارين، نوجوانن ۽ ننڍين آبادگارن وچولي طبقي جي ساٿ سان سنڌ جي سوشل، جمهوري عوام جي پارٽي ٺاهڻي پوندي جيڪا هتي سنڌ جي مٽين طبقي سرمائيدارن، جاگيردارن پاڪستاني رياست جي حڪمرانن سرمائيدارن جاگيردارن، افسر شاهي، ملٽي نيشنل ڪمپنين ۽ عالمي سامراج سان وڙهڻو پوندو ۽ سنڌ ۾ جمهوري پورهيت عوام جو راج قائم ڪرڻو پوندو. جنهن جو مطلب آزاد سنڌ ۾ عوام جي حڪمراني آهي.

سنڌ ۾ طبقاتي قرلٽ جو شڪار سنڌ جو پورهيت عوام

سنڌ جتي قومي غلامي ۽ قومي قرلٽ جو شڪار آهي اتي سنڌ جو اڪثريتي عوام طبقاتي غلامي ۽ طبقاتي قرلٽ جو شڪار آهي. اها طبقاتي قرلٽ سنڌ جو مٿيون طبقو جاگيردار زميندار ۽ سرمائيداري ڪري ٿو. اسان ماضي جا قصا ۽ ڪهاڻيون ته تمام جوش ۾ پرجي ٻڌائيندا آهيون پر ماضي جي موهين جي ڏڻي جي رهواسين جي زندگي گذارينڊ طور طريقن تي خاموش ۽ اڻ ڄاڻ رهندا آهيون. موهين جا رهاڪو تمام گهٽو سڌريل هئا اها ڳالهه سو سيڪڙو سچ آهي پر انهن اهي جيڪي شهر آباد ڪيا انهن ۾ اسان کي طبقاتي فرق نظر نٿو اچي جيئن اڄ ڪلهه ڊفينس ۽ چنيسر ڳوٺ ڪراچي ۾ فرق نظر اچي ٿو. موهين جا رهواسي گڏيل پئنچائتي راڄ ۾ رهندا هئا جنهن کي اوائلي اشتراڪي سماج چيو ويندو آهي. گڏيل وهنجڻ گهر شهر لاءِ گڏيل اناج جو گدام ۽ تقريبن هڪ جهڙا گهر ۽ هٿيارن جو نه هجڻ معني ته اُتي طبقاتي ظلم ۽ جبر نه هو. اڄ جڏهن اها ڳالهه ڪئي وڃي ٿي ته سنڌ ۾ طبقاتي ظلم به ختم ٿيڻ گهرجي ته ان مهل سنڌ جي قومي سياست ڪندڙ ڏرين جي وڏي اڪثريت داهون ۽ رڙيون ڪرڻ شروع ڪري ٿي ته طبقاتي ڳالهه ڪرڻ سان سنڌي قوم ورهائجي ويندي ۽ قومي آزادي ۾ رندڪ پئجي ويندي. ڪين ڪا خبر ئي نه آهي ته سندن طور طريقن سان سنڌ جو اڪثريتي پورهيت عوام قومي آزادي جي سوچ ڪان ڇو پري آهي؟ جيتوڻيڪ اسان خوردبين سان ڏسندا سون ته قومي آزادي يا قومي هلچل ۾ سائين جي ايم سيد، حيدر بخش جتوئي

۽ فاضل راهو شهيد کان سواءِ پيو ڪو به مٿين طبقي سان واسطو رکندڙ فرد نظر نہ ايندو يا انگريزن سان مهاڏو اٽڪائيندڙ صرف پير پاڳارو ڏسڻ ۾ ايندو. مٿين طبقي جي تمام وڏي اڪثيريت ڏارين سان سات ڏيندي وطن سان غداري ڪندي ڏسڻ ۾ اچي ٿو. جيئن 14 مارچ 1941ع ۾ سنڌ اسيمبلي ۾ ويٺل وڏيرن حُر ايڪٽ پاس ڪري سنڌ وطن سان غداري ڪئي. اسان جي قوم پرست ڏرين کي سنڌ ورهايل نظر نٿي اچي ڇو ته سنڌ جي قومي هلچل ۾ وچون طبقو متحرڪ آهي ۽ وچولو طبقو اقتدار کان باهر آهي ۽ اهو پاڻ مٿين طبقي ۾ شامل ٿيڻ گهري ٿو. ان ڪري اهو اڪثريتي پورهيت عوام جي ڳالهہ ڪرڻ کان لنوائي ٿو. اهڙي ريت سنڌ جي اڪثريتي پورهيت عوام کان هو ڪٽيل آهي ۽ اڪثريتي عوام جو ساٿ نہ هجڻ ڪري کا اثرائتي هلچل نہ پيئي ٿئي. اهڙي ريت قومي آزادي جي جدوجهد منظم ۽ مضبوط نہ پئي ٿئي. اسان چين، ويٽنام ۽ افريقہ جي ملڪن کي ڏسون ٿا تہ اُتي قومي آزادي جي جدوجهد ۾ اُتان جي سياسي ڏرين اڪثريتي پورهيت عوام کي طبقاتي بنيادن تي منظم ڪيو ۽ آزادي حاصل ڪئي سنڌ ۾ طبقاتي جدوجهد اسان تاريخ ۾ ڏسون ٿا تہ 1700ع ۾ ميران پور جهوڪ ۾ شاهہ عنايت لانگهاه هاري هلچل جو بنياد وڌو ۽ پروگرام ڏنون تہ "جيڪو کيڙي سو ٿي کائي" ان تحريڪ سنڌ ۽ هند کي لوڏي ڇڏيو ۽ ڪورو مٿين طبقي جي لٽيرن جون ننڍون حرام ٿي ويون. اها تحريڪ جوهر ۾ طبقاتي جدوجهد هئي جنهن جي خلاف هڪ پاسي جاگيردار ۽ وڏيرا هئا تہ سنڌ جا مقامي حڪمران ڪلهوڙا ۽ ملتان جو نواب، ٿٽي جو گورنر اعظم خان، گڏجي ويا. سبي ۽ ڏاير کان فوجون گهرايون ويون. سنڌ جي مقامي حڪمرانن سان تہ جا سيئي نامي

گرامي وڏيرا ۽ مرشد گڏ هئا ۽ انهن مقامي حڪمرانن دهلي جي ڏاري حڪومت کان مدد ورتي. هاري شاهه عنايت جي اڳواڻي ۾ پورا ٽي مهينا وڙهندا رهيا. ڪلهوڙا نه رڳو حڪمران هئا پر مرشد ۽ پير به هئا تہ ملان به هئا پر هارين جڏهن "جيڪو کيڙي سو ئي کائي" جو نعرو ٻڌو تہ صدين کان جاري رواج جي خلاف بغاوت جو جهنڊو کڻي اٿي بيٺا. گهر بار ڇڏي ڏنائون ۽ ملن جا حجرا ۽ پيرن مرشدن جون خانقائون ويران ٿيڻ شروع ٿي ويون. وڏيرن ۽ جاگيردارن کي سائين سائين چوڻ وارا هٿيار کڻي اچي اڳيان بيٺا. هارين ڪميون قائم ڪيو ۽ گهرج آهر کڻي باقي دائري ۾ جمع ڪندا هئا. ان تحريڪ جي خلاف پير عبدالواسع جيڪو وڏو زميندار به هو تہ نور محمد پليجو به هو جيڪو پڻ وڏو زميندار هو. انهن رات جو جهوڪ تي حملو ڪيو. دفاع ڪندي 35 هاري شهيد ٿيا. اهو حملو 13 اڪتوبر 1717ع ۾ ڪيو ويو. هارين جو تعداد 24 هزار هو. لڳاتار ٽن مهينن جي ويڙهه کان پوءِ به جڏهن مٿين طبقي سان واسطو رکندڙ حڪمران، پير مرشد ۽ ملان ۽ وڏيرا توڙي ڏاريا حڪمران ڪامياب نہ ٿيا تہ ڏوکي لاءِ قرآن کي وچ ۾ آندائون ۽ اهو پهرين جنوري 1718ع تي ڪيو ويو ۽ پوءِ شاهه عنايت کي قيد ڪري قتل ڪيائون جهوڪ کي باهه ڏيئي ساڙيائون اهو 7 جنوري 1718۾ واقعو ٿيو ۽ شهيد ٿيندڙ هارين کي ستن کوهن ۾ گڏيل طور دفنايو ويو. شهيد ٿيندڙ هارين جو تعداد هزارن ۾ هو. انهي جنگ هڪ ڳالهه واضح ڪئي تہ جڏهن به اڪثريتي عوام آزادي لاءِ اُٿي وڙهي ٿو تہ اُتان جو مقامي حڪمران ڏارين سان ٻٽ ٿي غداري ڪندي پنهنجي ڌرتي ۽ ان تي رهندڙ عوام کي رت ۽ باهه جي حوالي ڪري ٿو. اسان اهو پڇڻ جو حق رکون ٿا تہ شاهه عنايت جي هلچل کي آزادي کي

انقلاب کي ختم ڪرڻ لاءِ مقامي حڪمرانن غداري ڪئي هئي يا نہ؟ مٿيون طبقو ڏاڍين سان گڏ هو يا پنهنجن سان گڏ هو. اهو ساڳيو طريقو 1871ع ۾ جهوڪ جي ڪميون کان 153 سال پوءِ پيرس ڪميون سان ڪيو ويو. پيرس جي پورهيتن پيرس ۾ پهرين پورهيت رياست قائم ڪئي هئي تہ ان وقت فرانس ۾ جرمن جي وچ ۾ جنگ لڳل هئي ۽ هزارين فرانسيسي فوجي جرمني وٽ گرفتار ٿيل هئا پر پورهيت انقلاب سرمائيدارن جون ننڍون حرام ڪري ڇڏيون ۽ ٻئي دشمن ملڪ هڪ ٿي ويا جرمن حڪومت گرفتار فوجين کي رها ڪيو ۽ پوءِ انهن گڏجي پورهيتن جي پيرس کي رت ۾ باهه ۾ ٻوڙي ۽ ساڙي ڇڏيو. حر تحريڪ ۾ بہ اسان ڏسون ٿا تہ ان وقت جي مٿين طبقي وارا پير پاڳاري کي ڇڏي ڪري سيئي ڏاڍين حڪمرانن انگريزن سان گڏ هئا اهڙي ريت اسان ڏسون ٿا تہ قوم کي ازل کان مٿين ڦورو طبقي ظلم، جبر ۽ ڦرلٽ ۽ غداري سان ورهائي رکيو آهي ۽ اها ورهاست جيڪو ڏسڻ کان عاري آهي ان کي پنهنجي دماغ ۽ اکين جو علاج ڪرائڻ گهرجي هي مٿي جيڪو مختصر لکي آيا آهيون ان جي لاءِ اسين موجوده سنڌ ۾ ڏسنداسون تہ سنڌ طبقاتي طرح ورهايل آهي. هڪ پاسي اڳرين تي ڪٽڻ جيترا سرمائيدار، وڏيرا، زميندار، پير، مرشد ۽ ملان آهن جيڪي ڪابہ محنت نٿا ڪن پر پنهنجي پورهيت عوام جو استحصال ڪندي حڪمراني ڪن ٿا ۽ وطن ۽ عوام کي غلام رکندڙن سان گڏ هجن ٿا. انهن مٿين طبقي وارن وٽ جيڪا مال ملڪيت آهي اها پورهيت عوام جي استحصال وسيلي حاصل ڪئي وڃي ٿي. مٿين طبقي جي دولت لڪل آهي انهن جا انگ اکر ملي نٿا سگهن. پر انهن جي زندگي، تعليم، علاج، رهائش ۽ عياشن ۽ غدارين کي ڏسي

محسوس ڪري سگھجي ٿو تہ وٽن تمام گھٽي دولت آھي. مٿين طبقي مان حڪمران رھندڙ اليڪشن ڪميشن وٽ پنھنجي ملڪيت ظاھر ڪن ٿا. جيتوٽيڪ اھا ملڪيت تمام گھٽ ظاھر ڪئي وڃي ٿي ۽ اليڪشن ڪميشن انھي دولت کي تسليم ڪري ٿو. اسان سندن ظاھر ڪيل ملڪيت جي تفصيل ڏيئي رھيا آھيون تہ جيئن خبر پوي تہ اھي سرمائيدار وڏيرا ۽ زميندار ڪيترا نہ امير آھن. جيتوٽيڪ سندن ڏنل تفصيل پڙھي حيران ٿيندي سمجھي سگھجي ٿو تہ اُھي ڪيترو سچ ڳالھائين ٿا ۽ واقعي اھا ئي ملڪيت وٽن آھي؟ جيئن عاقب جتوئي پنھنجي ملڪيت جي تفصيل ۾ ڄاڻايو آھي تہ نيو جتوئي واري گھرجي مالیت صرف 35 ھزار روپيہ آھي ۽ نفيسہ شاھہ قائم علي شاھہ جي ڏي ڇيو آھي تہ وٽس سون جي زري بہ نہ آھي. ۽ قائم علي شاھہ جي خيرپور ۾ ٻن گھرن جي مالیت 8 لک 62 ھزار روپيہ ٻڌائي آھي. ڏسو روزاني عوامي آوازا ڪراچي 26 دسمبر 2013ع سنڌ مان سينٽر چونڊيل 21 ڄڻن جا انگر اکر ظاھر ڪيا ويا آھن. جيتوٽيڪ سينٽرن ۾ اڪثريت غير سنڌين جي آھي. جيڪا قومي غلامي کي ظاھر ٿي ڪري پر ملڪت مان انڊوز ٿي وڃي ٿو تہ اُھي ڪيئن نہ سنڌ جي پورھيت عوام جو استحصال ڪري امير ٻڌيا آھن.

سنڌ جي ڪجهه MPA ۽ MNA ۽ سينيٽرن جي ملڪيت جي پڌري ڪيل لسٽ

1. رضا رباني=/Rs.59829034
2. احمد علي پٽ صادق علي=/Rs.256850005
3. عبدالغفور قريشي=/Rs.11459489
4. سيد ساجد حسين زيدي=/Rs.6600000
5. صفدر علي عباسي =/Rs.29850175
6. سيد طاهر حسين مشهري=/Rs.42370610
7. خالد محمد سومرو=/Rs.5098779
8. بابر غوري=/Rs.15670500
9. عبدالحسيب خان =/Rs.168236011
10. مولا بخش چانڊيو=/Rs.13132500
11. اسلام دين شيخ=/Rs.317150040
12. گل محمد لات=/Rs.615597469
13. سيد فيصل رضا عابدي=/Rs.24463943
14. ڊاڪٽر عاصم حسين =/Rs.716024602
15. ڊاڪٽر حفيظ شيخ =/Rs.163600000
16. ڊاڪٽر عبدالخالق پيرزاده=/Rs.7936000
17. فاروق ايچ نائڪ=/Rs.21058041
18. راڻا پڳوان داس چاولا=/Rs.150740882
19. مائي سيمي صديقي=/Rs.33731457
20. شير لاملڪ=/Rs.33013000

21. الماس پروين Rs.6700000 حوالو 2011 گزٽ اليڪشن ڪميشن قومي اسمبلي پاڪستان جي

2008_2009ع جا انگ اکر حوالو SUPARCO, PILDAT سينئر ميمبر جمع 29 مارچ 2013ع

سنڌ سان واسطو رکندڙ ڪجهه قومي اسيمبلي ميمبرن جيڪا ملڪيت ظاهر ڪئي آهي.

1. نعمان اسلام شيخ=/Rs.9794837
2. خورشيد شاهه =/Rs.51610000
3. عبدالحق ميان منو=/Rs.12499000
4. علي محمد مهر=/Rs.40922800
5. آفتاب شعبان ميراڻي=/Rs.35755398
6. غوث بخش مهر=/Rs.10835664
7. شاهد حسين پٽو=/Rs.18000350
8. نذير حسين بگهيو=/Rs.57020000
9. مير عامر مگسي=/Rs.294300000
10. فريال ٽالپر=/Rs.64341739
11. مير اعجاز جڪراڻي=/Rs.61001867
12. مير هزار خان بجاراڻي =/Rs.40722000
13. گل محمد جڪراڻي=/Rs.2050000
14. غلام مرتضيٰ جتوئي=/Rs.121059111
15. سيد ظفر علي شاهه =/Rs.118958615
16. عذر فضل پيچهو زرداري جي پيٽ=/Rs.58358742
17. سيد غلام مصطفيٰ شاهه=/Rs.66042500

18. نواب وساڻ =/Rs.27667658

19. پير صدر دين راشدي=/Rs.57100000

20. پير سيد فضل علي شاهه جيلاني=/Rs.3661500

21. مخدوم امين فهيم =/Rs.8440900

22. سيد طيب حسين =/Rs.5710500

23. صلاح دين =/Rs.3280000

24. امير علي شاهه جاموت=/Rs.14997765

25. سيد نويد قمر=/Rs.15698805

26. شمشاد ستار بچاڻي=/Rs.10790000

27. غلام علي نظاماڻي =/Rs.20588000

28. فهميده مرزا=/Rs.75855405

29. پير آفتاب شاهه=/Rs.5731941

30. مير منور تالپر=/Rs.31069113

31. نواب يوسف تالپر=/Rs.79688472

32. ارباب ذڪاءِ الله=/Rs.33870129

33. ڊاڪٽر غلام حيدر=/Rs.3468000

34. نواب عبدالغني تالپر=/Rs.37468054

35. رفيق احمد جمالي=/Rs.24715900

36. طلعت ميهسر=/Rs.40967729

37. جادم مگريو =/Rs.17139000

38. غلام دستگير راجڙ=/Rs.23727553

39. روشن جوٽيجو =/Rs.4710000

40. واحد سومرو=/Rs.8365000

41. سيد اياز شيرازي=/Rs.8560000

42. قادر پٹيل=/Rs.1550000

43. خواجا سهيل منصور =/Rs.96649943

44. ايس.اي اقبال قادري=/Rs.7667843

45. قادر خانزاده =/Rs.13990000

46. عبدالوسيم=/Rs.8503822

47. شيخ صلاح دين =/Rs.14251158

48. فرحت محمد خان =/Rs.125120196

49. سفيان يوسف=/Rs.19150000

50. ڈاکٹر نديم احسان =/Rs.3810000

51. نبيل گبول =/Rs.18527000

52. فاروق ستار=/Rs.6366467

53. خوش بخت شجاعت =/Rs.9171910

54. وسيم اختر =/Rs.97430000

55. رشيد گودل =/Rs.11059734

56. حيدر عباس رضوي=/Rs.16697878

57. ايوب شيخ=/Rs.3000000

58. آصف حسنين =/Rs.8550000

59. اقبال محمد علي خان =/Rs.3556000

60. ساجد احمد=/Rs.18246263

61. شير محمد بلوچ=/Rs.3196889

سنڌ اسيمبلي ميمبرن جا اثاثا 2012ع 16 ڊسمبر

گزٽ اسلام آباد اليکشن ڪميشن آف پاڪستان

1. ڊاڪٽر نصر الله بلوچ=/Rs.4310000
2. انوار احمد خان مهر =/Rs.118051884
3. جام سيف الله =/Rs.57100000
4. جاويد حسين شاهه=/Rs.15793000
5. محتاب حسين ڏهر=/Rs.79335194
6. اڪرام الله خان =/Rs.952800
7. احمد علي خان =/Rs.6890000
8. سردار رحيم بخش خان =/Rs.5000000
9. آغا سراج خان =/Rs.13969740
10. محمد شهريار خان مهر=/Rs.156377684
11. آغا تيمور خان =/Rs.54547954
12. عابد حسين جتوئي=/Rs.58542362
13. غلام محمد شهواٹي=/Rs.11000000
14. عبدالرحيم خان =/Rs.334052390
15. ميرحسن ڪوسو=/Rs.354600000
16. محبوب علي خان بجاراٹي=/Rs.3578002
17. عابد خان سندراٹي ءِ =/Rs.18064866
18. غالب حسين ڊومڪي=/Rs.7530739
19. مصطفيٰ جتوئي=/Rs.202494927
20. عبدالحق پرت=/Rs.37057535
21. عبدالستار راڄپر=/Rs.48054000
22. مسرور جتوئي=/Rs.439537511

23. طارق احمد آرائين =/Rs.10946084

24. احمد علي خان جلباڻي =/Rs.21640000

25. سيد فصيح احمد شاهه =/Rs.87940640

26. غلام قادر چانڊيو =/Rs.21800832

27. جام تماچي =/Rs.4836626

28. قائم علي شاهه =/Rs.68223150

29. پير محمد بشير شاهه =/Rs.6600000

30. ڊاڪٽر رفيق پانيڙ =/Rs.30750000

31. منظور حسين وساڻ =/Rs.271138284

32. احمد رضا شاهه جيلاني =/Rs.16460000

33. نعيم احمد کرل =/Rs.50860000

34. غلام سرور سيال =/Rs.2330000

35. نثار احمد کوڙو =/Rs.21389196

36. اياز سومرو =/Rs.16988659

37. منور عباسي =/Rs.18982931

38. غلام مجدد اسراڻ =/Rs.10650526

39. نادر مگسي =/Rs.1766870000

40. نجم الدين ابڙو =/Rs.1519774

41. مخدوم جميل زمان =/Rs.83922602

42. امير علي شاهه جاموٽ (139 ايڪڙ زمين ب) =/Rs.523078200·

43. محمد اڪرام =/Rs.1030000

44. سيد وسيم حسين =/Rs.16120000

45. زاهد علي پرڳڙي =/Rs.44610000

46. زبير احمد خان =/Rs.1997332

47. سهيل يوسف خان =/Rs.9017146

48. امجد حسين شاهہ=/Rs.372900000

49. علي نواز شاهہ رضوي =/Rs.39613426

50. امداد پتافي (17 ايڪڙ زمين صرف ۽)=/Rs.7152261

51. عبدالڪريم پٽ عبدالخالق سومرو=/Rs.15367473

52. مير محمد حسن تالپر T.G.A (100 ايڪڙ بہ صرف ۽) Rs.283880000/=

53. بشير لغاري=/Rs.74068605

54. حسنين مرزا=/Rs.50157188

55. سڪندر منڊرو =/Rs.19325000

56. محمد نواز چانڊيو =/Rs.7800000

57. ارباب غلام رحيم (258 ايڪڙ ڪان وڌيڪ زمين ۾) Rs.739973112/=

58. ارباب ذوالفقار علي=/Rs.79326082

59. شرجيل ميمڻ =/Rs.454299093

60. عبدالرزاق راهمون=/Rs.5473347

61. فهيم احمد (6 ايڪڙ سنڊڙي ۾)=/Rs.1600000

62. علي نواز شاه =/Rs.34459157

63. حاجي حيات تالپر=/Rs.55427294

64. محبوب تالپر=/Rs.89870500

65. تيمور تالپر=/Rs.84472167

66. علي مراد راجڙ=/Rs.30075000

67. علي مردان شاهہ=/Rs.190579561

68. ڈاڪٽر سڪندر شورو=/Rs.11585400

69. ڏيارام=/Rs.124607703

70. مراد علي شاهه=/Rs.536312300

71. پير مظهر الحق=/Rs.6063735

72. غلام شاهه جيلاني=/Rs.20489350

73. ظفر لغاري=/Rs.27667000

74. فياض پٽ=/Rs.235750000

75. علي غلام (سانگهڙ)=/Rs.23753266

76. راڻا عبدالستار=/Rs.62782624

77. قاضي شمس راجڙ=/Rs.34024900

78. جام مدد علي=/Rs.24118474

79. فدا حسين ڏيرو=/Rs.114567380

80. شاهد ٺهيم پٽ عبدالسلام ٺهيم=/Rs.64120000

81. صادق علي ميمڻ=/Rs.460580000

82. سسئي پليجو=/Rs.49666000

83. شاهه حسين شيرازي=/Rs.9800000

84. محمد علي ملڪاڻي=/Rs.41606365

85. حاجي عثمان جلباڻي=/Rs.32900000

86. اختر حسين جدون=/Rs.2800000

87. نديم پٽو=/Rs.3600000

88. محمد حنيف شيخ=/Rs.4675000

89. عبدالحسيب=/Rs.3790000

90. امير نواب=/Rs.52899529

91. سيف الدين خالق=/Rs.2621000

92. سید منظر امام=/Rs.134080000

93. محمد مظهر امیر خان =/Rs.7590000

94. محمد عادل خاْن =/Rs.2385000

95. محمد معین خان =/Rs.1841620

96. خواجا اظهار الحق=/Rs.3700000

97. محمد عدیل صدیقي=/Rs.27969894

98. عبدالمعید صدیقي=/Rs.100000000

99. ڈاکٹر سید محمد علي شاهہ =/Rs.30635000

100. ریحان ظفر =/Rs.15080000

101. خالد بن ولید=/Rs.174690000

102. انور عالم =/Rs.2749364

103. شعیب بغاري=/Rs.4708000

104. محمد سلیم هنگورو=/Rs.1934765

105. محمد رفیق ایڈوکیٹ=/Rs.30560000

106. محمد شعیب =/Rs.3778439

107. محمد طاهر قریشي=/Rs.795000

108. شیخ مقیم =/Rs.13513215

109. عسکري تقوي=/Rs.101500000

110. رءوف صدیقي=/Rs.57906134

111. رضا هارون =/Rs.3000000

112. سید سردار احمد=/Rs.40799935

113. ڈاکٹر صغیر احمد=/Rs.186247

114. محمد مزمل قریشي=/Rs.18386411

115. ڈاکٹر نادر مقبول =/Rs.2169909

116. نشاط محمد ذڪي قادري=/Rs.8384000

117. وسيم احمد=/Rs.2570434

118. سيد خالد احمد =/Rs.5052954

119. شيخ محمد افضل =/Rs.17855000

120. محمد عليم الدين ريحان=/Rs.900000

121. محمد معين امير پيرزاده=/Rs.10542089

122. سيد فيصل سبزواري=/Rs.5029880

123. نثار احمد پنهور=/Rs.1420000

124. امان الله خان =/Rs.7760000

125. حاجي مظفر شجراه=/Rs.45151562

126. محمد ساجد جوڪيو: ذڪوات ۽ عشر جو وزير رهندڙ تفصيل ڏنل نه آهي

127. شميم آرا پنهور=/Rs.2360000

128. انجم سعيد چاولا=/Rs.1462000

129. سائره شهلياڻي=/Rs.24600000

130. فردوس حميد فرحين مغل =/Rs.18400000

131. عائشه ڪوسو =/Rs.6875000

132. حميره علواڻي=/Rs.19325000

133. فرزانه حنيف=/Rs.6803769

134. رقيه خانم سومرو (6 تولا سون به ۽)=/Rs.372000

135. شمعه آرف مٺياڻي (10 تولا سون به ۽)=/Rs.3200000

136. رونيز علي بوزدار=/Rs.6050000

137. ڪلثوم اختر پير نياز محمد شاهه =/Rs.13350200

138. سيد شهلا رضا 80 تولا سون به ۽=/Rs.1584650

139. نرگس اين ڊي خان =/Rs.3823543

140. رخسانہ شاھہ=/Rs.6584018

141. توقیر فاطمہ پتو=/Rs.2067700

142. رشیدہ اختر (59 تولا سون بہ ءِ)=/Rs.2454000

143. بلقیس مختیار (20 تولا سون بہ ءِ)=/Rs.1900000

144. ھیر سوھو (18 تولا سون بہ ءِ)=/Rs.7008000

145. زرین مجید=/Rs.13750000

146. حسنا آفتاب=/Rs.590000

147. مسرت بانو وارثي=/Rs.100000

148. ناھید بیگم (25 تولا سون بہ ءِ)=/Rs.2210500

149. صابرہ خاتون=/Rs.6519730

150. شھناز سیف الدین (27 تولا سون بہ ءِ) =/Rs.15450000

151. ڈاکٹر سجیلا لغاري=/Rs.3500000

152. نذھت پناڑ=/Rs.15750000

153. سیدہ مارئي راشدي (50 تولا سون بہ ءِ)=/Rs.7671047

154. نصرت سحر عباسي=/Rs.27180000

155. موھن لال =/Rs.362200000

156. پیتا مبر سیواڻي=/Rs.9428000

157. لال چند=/Rs.2500000

158. مکیش کمار پگوان داس چاولا=/Rs.295659096

159. سلیم خورشید کوکر (50 تولا سون بہ ءِ)=/Rs.664227816

160. ھرگن داس=/Rs.2821114

161. رشید خان =/Rs.2535000

162. عارف مسیح =/Rs.597000

163. چیتن مل اروانڻي=/Rs.15000000

اها ملڪيت انهن حڪمرانن ڪو محنت ڪندي نہ ٺاهي آهي پر پنهنجي پورهيت عوام جو استحصال ڪندي ڦري لٽي حاصل ڪئي آهي. سندن ملڪيت سنڌ کان ٻاهر اسلام آباد ۾ به آهي ته دبئي ۽ لنڊن ۾ به سندن ملڪيت آهي. زمين باري سندن انگ اکر به غلط آهن مثال طور 950 وڌيرن کي 99 سالن جي ليز تي ڏيڍ لک ايڪڙ کان وڌيڪ ٻيلي کاتي جي زمين الاٽ ڪئي ويئي آهي. جتي انهن پنهنجا فارم هائوس، سوئمنگ پول، شڪار گاهه ۽ بنگلا قائم ڪيا آهن. حوالو عوامي آواز سنڌي ميگزين 5 کان 11 آگسٽ 2012ع پوکي لائق زمين ۾ 16 ايڪڙن کان متي ۽ هڪ هزار ايڪڙن جا مالڪ زرعي ٽيڪس کان آجا ۽ لينڊ ٽيڪس کان به آجا آهن. روزنامہ ڪاوش حيدرآباد 7 آگسٽ 2012ع اسان ڏسون ٿا ته سنڌ جو هاري ۽ ڪيت مزدور تباهہ حال آهي. معاشي ڪمزوري ڪيس غلامي ۾ جڪڙي ڇڏيو آهي ۽ غلام ٻڌائيندڙ سنڌي زميندار، پير مرشد ۽ سرمائيدار آهي. پاڪستان کان اڳ 1928ع ۾ جي-ايم سيد، نارائڻ بيچلر، سوپي گيانچنداڻي ۽ ٻين گڏجي ٽريڊ يونين وسيلي مزدورن کي منظم ڪرڻ شروع ڪيو هو ۽ اهڙي ريت 1930ع ۾ جي ايم سيد سنڌ هاري ڪاميٽي جو بنياد رکيو هو. اڳتي هلي سائين جي ايم سيد سنڌ جي آزادي جو پروگرام ڏنو ته بنيادي چئن نقطن ۾ هڪ نقطو سوشلزم جو ڀڙ رکيائين. پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ سنڌ هاري ڪاميٽي سنڌ اسيمبلي جو گهيراءُ ڪري سنڌ ٽيننسي ايڪٽ پاس ڪرايو هو. جيتوڻيڪ انهي ايڪٽ تي عمل ڪونہ ٿيو. ايوب خان ۽ پٽي زرعي سڌارا ڪيا انهيءَ سان هارين کي گهٽو فائدو ڪونہ ٿيو پر زمين جي ورهاست ڪاغذن ۾ ضرور ٿي 1960ع کان پوءِ خاص ڪري 67-68 ۽ 69ع تائين سنڌ هاري ڪاميٽي چمبڙ ۾ منظم ٿي هاري عدالتون قائم ڪيون هيون. پٽو پنهنجي پروپگنڊا ۾ ٽپڙ ورهايو ۽ اتو لٽو ۽ اجهو جو نعرو هٽندي سوشلزم جو سهارو ونڊندي

هارين کي استعمال ڪيو. 1970ع جي دور ۾ سنڌ ۾ ٽريڊ يونين وسيلي مزدورن کي منظم ڪيو پئي ويو. جنهن ۾ ورڪرز فيڊريشن ۽ پوءِ وطن دوست مزدور فيڊريشن، سنڌي مزدور تحريڪ، سنڌي پورهيت سنگت وغيره شامل هيون. ساڳي ريت هارين لاءِ سنڌ هاري ڪاميٽي، سنڌي هاري تحريڪ، وطن دوست هاري محاذ، جيئي سنڌ هاري سنگت ڪم ڪندیون هيون پر سوبت يونين جي ڀڃڻ کان پوءِ نه هاري ڪاميٽيون رهيون ۽ نه هي مزدور فيڊريشنون صرف نالي جي حد تائين وطن دوست مزدور فيڊريشن قائم رهي آهي. اهڙي صورتحال ۾ هڪ پاسي NGO's ۽ ڪجهه قوم‌پرست سڌائيندڙ ڏرين هارين ۽ ڪيت مزدورن جي هلچل کي عدالتن جي چڪر ۾ ڦاسائي تباهه ۽ خراب ڪري ڇڏيو آهي. ڪابي ڏر جا گروپ ٽراتسڪائي توڙي استالنسٽ سياسي مزدورن ۽ پورهيتن جي لباڙ هٽندي به پورهيتن ۽ مزدورن توڙي هارين کان بلڪل ڪٽيل آهن. مزدورن ۽ پورهيتن کي منظم ڪرڻ جي ڳالهه ٻڌڻ سان کين ٻرو بخار اچو ويجي. قوم پرست سڌائيندڙ جي.ايم سيد کي رهبر مڃڻ وارا ته مزدورن ۽ پورهيتن ۽ هارين جو نالو ٻڌڻ به پسند نٿا ڪن. پورهيتن جي ڪا منظم پارٽي به نه آهي. اهڙي صورتحال ۾ پيپلز پارٽي يا پاڳاري جهڙن جي پيڳهي متل آهي. ۽ مٿان وري شڪايت ۽ مهٽا ڏنا وڃن ٿا ته پورهيت عوام اسان جي نٽو ٻڌي. هو ٻڌي به ڪٿان کين ٻڌائڻ وارو به نه آهي. انهي لاءِ ضروري آهي ته اهڙي پارٽي هجي جيڪا قومي ۽ طبقاتي بنيادن تي جدوجهد ڪري ان لاءِ ضروري آهي ته معاشي بنيادن تي مزدورن، پورهيتن هارين ۽ ڪيت مزدورن کي توڙي ننڍي آبادگار ۽ بيروزگارن کي منظم ڪجي کين معاشي جدوجهد ۾ آڻجي اُتي سندن نظرياتي تعليم ۽ تربيت ڪجي اڳتي آزادي ۽ انقلاب لاءِ سياسي جدوجهد ۾ آڻجي ڪم ڪيو ضرور آهي پر انهي کان سواءِ پورهيت عوام جي اڪثريت کي منظم ڪرڻ کان سواءِ نه انقلاب آڻي

سگھجي ٿو ۽ نہ ئي آزادي حاصل ڪري سگھجي ٿي. ان لاءِ پورهيت عوام جي روزمره جي مسئلن کي اوليت جي بنياد تي کڻڻو پوندو.

آخر ۾ اسان سنڌ جي وڏيرن جي غداري جو هڪ اهم مثال ڏيندي ختم ٿا ڪريون ته وڏيرن مان اميدون رکڻ ڇڏن کان پير گهرڻ آهن.

جڏهن ون يونٽ جو بل اسيمبلي ۾ آيو ته ان وقت اسيمبلي ۾ 110 ميمبر هئا. جن مان 98 ميمبرن غداري ڪندي ون يونٽ جي حق ۾ ووٽ ڏنو. صرف 4 ميمبرن مخالفت ۾ ووٽ ڏنو. ان ۾ غلام مصطفيٰ پرڳڙي 2 عبدالحميد جتوئي پيرالاهي بخش ۽ شيخ خورشيد احمد هئا. ستار پيرزادو ۽ قاضي فضل الله غير رهيا ۽ جن غداري ڪئي تن ۾ 1.عبدالله مهيسر، 2.عبدالفتاح ميمڻ، 3.عبدالمجيد خان جتوئي، 4.قاضي عبدالمنان، 5.جام بشير احمد ڏهر، 6.مير احمد خان عبدالله تالپر، 7.احمد خان فتح خان راجڙ، 8.احمد خان پٽو، 9.مير احمد خان پناڻ، 10.ٺڪر آتيدان سنگهه، 11.بيگم عائشه عزيز، 12.علي اصغر شاهه شيرازي، 13.مير علي احمد خان تالپر، 14.مير علي بلاول خان ڏومڪي، 15.سردار علي گوهر خان مهر، 16.مير علي نواز خان تالپر، 17.علي حسن منگي، 18.علي نواز خان ناريجو، 19.مير علي نواز خان تالپر، 20.پير عالي شاهه، 21.مير الهڃايو خان تالپر، 22.علڻ خان لغاري، 23.علي بخش خان مهر، 24.جام امير علي خان نوابزاده، 25.آغا بدر ڊين دراني، 26.مير بندهه علي تالپر، 27.ڏرمڻ داس موٽومل، 28.دوست محمد هڪڙو، 29.فيض محمد صندل، 30.فقير فيض محمد انڙ، 31.حاجي فضل محمد لغاري، 32.حاجي جان محمد مري، 33.حاجي غلام علي ميمڻ، 34.غلام حيدرشاهه حاجي پير شاهه، 35.غلام حيدر شاهه (نواب شاهه)، 36.غلام قادر ناريجو، 37.غلام نبي ڏهراج، 38.غلام رسول جتوئي، 39.غلام رسول شاهه جيلاني، 40.غلام رسول ڪيهر، 41.سيد گل محمد شاهه، 42.حاجي گل محمد ڪيڙو، 43.گل جي ميگهواڙ، 44.حامد حسين فاروقي، 45.مير امام بخش تالپر، 46.مير جعفر خان جمالي، 47.جام محمد پائي

خان، 48.قادر بخش تنيو 49.سيد ڪراڙو شاهہ 50.سيد خير محمد شاهہ 51.خان محمد بوزدار 52.محبوب شاهہ پير رسول بخش شاهہ 53.مامون خان ملڪاڻي، 54.سيد مهر علي شاهہ 55.موسيٰ خان پگهيو 56.حاجي مولا بخش، 57.سيد مبارڪ شاهہ 58.قاضي محمد اڪبر، 59.سردار محمد علي شاهہ 60.اشفاق حسين فاروقي، 61.حسين علي شاهہ 62.مير محمد بخش تالپر، 63.محمد بخش سرڪي، 64.حاجي پير محمد حسين بخش، 65.سيد محمد حسين شاهہ 66.حاجي محمد حيات جوڻيجو 67.سردار جعفر خان بليدي، 68.پير محمد مهدي شاهہ جهنڊي وارو 69.محمد يوسف چانڊيو 70.مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ، 71.سيد محمد زمان حاجي بقادار شاهہ 72.حاجي نجم الدين سريوال لغاري، 73.نصير محمد مدواڻي، 74.سردار نور محمد ٻجاراڻي، 75.نور محمد راهمون، 76.سيد نور محمد شاهہ مراد علي شاهہ 77.رحيم بخش الله بخش سومرو 78.رسول بخش جوڻيجو 79.روپ چند چيلا رام 80.روپ چندلوهاڻو 81.حاجي صادق علي ميمڻ، 82.ڊاڪٽر سعيد الدين صالح، 83.سيف الله مگسي، 84.پير صالح شاهہ 85.شمبومل لوهاڻو 86.سوائي سنگهہ سوڍو 87.شاهنواز پيرزادو 88.نذير حسين شاهہ 89.شاهل خان ڪوسو 90.ملڪ سڪندر خان، 91.سيرومل ڪرپال داس، 92.سلطان احمد چانڊيو 93.سردار سندر خان سندراڻي، 94.بيگم طاهر آغا، 95.ٽيئون مل نٿر مل، 96.ارباب توڳاچي، 97.حاجي عثمان ملڪاڻي، 98.نواب زاهد علي خان لياقت علي خان هئا. موجوده حڪمرانن مان تمام وڏي گهڻائي انهن غدارن جو اولاد آهي. جيڪي پنهنجي عوام جو استحصال ڪندي غداري ڪندي پاڪستاني ۽ پنجابي حڪمرانن جو ساٿ ڏيندي سنڌ کي غلام بڻائي رکڻ ۾ مدد ڏيئي رهيا آهن. انهن غدارن ۽ لٽيرن سان نہ وڙهڻ معنيٰ تہ غدارن جو ساٿ ڏيڻ آهي ۽ سنڌ کي غلام رکڻ وارن جو ساٿ ڏيڻ آهي. جيڪو ڪنهن بہ ريت سنڌ دوست، وطن دوست عمل نہ آهي.

ليڪ جو تعارف

ڪرڪٽا لاهي، سڪ نہ ستا ڪڏهن

اوسيئڙو آهي، ڪاهوڙين کي پنڌ جو (شاه)

هن ڪتاب جو ليکڪ ڪامريڊ محمد خان احمداڻي اهو جاکوڙي انسان آهي. جنهن پنهنجي پوري جمار پورهيتن جي حقن لاءِ وڙهندي ۽ جدوجهد ڪندي گذاري . هن وقت بہ ڪا مضبوط انقلابي تنظيم سندس وڌي ۾ وڌي خواهش ۽ خواب آهي. اسڪول جي رڪارڊ موجب سندس پيدائش تہ پهرين جنوري 1949ع آهي. پر سندس گهروارن موجب پاڻ 1947ع ۾ ڳوٺ حاجي ميوو پرڳڙي تعلقو ماتلي ضلعي بدين ۾ محمد آچر احمداڻي جي گهر پيدا ٿيا. شروعاتي پهريون ڪلاس پنهنجي ڳوٺ ۾ پوءِ مختلف ڳوٺن مان 6 درجا پاس ڪيائين. 1964ع ۾ فوج ۾ پرتي ٿيڻ ويو جتي ڪيس ننڍي عمر جي ڪري فوج ۾ پرتي نہ ڪيائون تہ پاڻ DSP محمد ايوب هزاروي جي گهر ۾ رهيو. جن ڪيس اولاد جيترو پيار ڏيئي اردو ۽ فارسي پڙهائي. 1969ع ۾ پاڪ آرمي ۾ پرتي ٿيو ۽ 1971ع ۾ سيالڪوٽ وٽان انڊيا آرمي هٿان گرفتار ٿي جمون وڪشمير جيل ۾ ويو. جتي سندس ملاقات مائو ست نيڪسلائيٽ ڪامريڊن سان ٿي. جن جيل ۾ سندس پرپور ذهني تربيت ڪئي.جنهن سان سندس ذهن ۾ ترقي پسند لاڙن جنم ورتو. 1973ع ۾ انڊيا مان آزاد ٿي فوج مان استعفي ڏئي ڇڏي ۽ سياسي طور تي عوامي تحريڪ ۾ سرگرم ٿيو ۽ 1975ع ۾ پنهنجو الڳ سياسي گروپ ٺاهيائين. 1980ع ۾ سنڌ وطن دوست انقلابي پارٽي ٺاهڻ وقت انجي باني ميمبرن مان هو ۽ پهرين ڪانگريس ۾ ڪيس ڊپٽي سيڪريٽري ۽ ڊاڪٽر ارباب ڪهاوڙڪي سيڪريٽري چونڊيو ويو پيٽ جي پورائي لاءِ مختلف ڪارخانن ۾ مزدوري ڪيائين نٽ سيمنٽ فيڪٽري ۾ مقامي ماڻهن کي روزگار ڏيارڻ ۾ پرپور جدجهد ڪيائين ۽ فلسطين جي قتل عام خلاف احتجاج ۽ چاکنگ ڪندي سنڌ ۾ پهريون دفعو 24 ڪلاڪن لاءِ گرفتار ٿيو. ان کان پوءِ 1983ع ۾ ايم آر ڊي جي تحريڪ ۾ تلهار مان 29 آگسٽ تي گرفتار ڪري ڊسٽرڪٽ جيل بدين موڪليو ويو. جتي 3 آڪٽوبر 1983ع تي بدين جي مارشلا ڪورٽ ڪيس 2 سال قيد ۽ ڏهہ ڪوڙن جي سزا ٻڌائي. سينٽرل جيل ڪراچي موڪليو ويو ۽ ٽن مهينن کانپوءِ ڪراچي سينٽرل جيل کان واپس حيدرآباد سينٽرل جيل آڻي ڪيس ڏهہ ڪوڙا هنيا ويا. ايم آر ڊي جي تحريڪ ۾ جيل وڃڻ ڪري نٽ سيمنٽ فيڪٽري ڪيس نوڪري مان ڪڍي ڇڏيو. پوءِ سنڌ وطن دوست انقلابي پارٽي جو ڪل وقتي ڪارڪن ٿيو ۽ وطن دوست مزدور فيڊريشن جو چيئرمين پڻ چونڊيو ويو. 1987ع ۾ رتيديري ۾ مزدورن جي جلسي ۾ پوليس ۽ انتظاميہ سان جهڙپ ڪرڻ جي نتيجي ۾ لاڙڪاڻي مان گرفتار ڪيو ويو. پوءِ هڪ مهينو جيل ۾ رهيو بعد ۾ نٽو فيڪٽري ۾ ٻيهر نوڪري ۾ بحال ٿيو ۽ 2001ع ۾ اتان ئي رٽائر ٿيو.1992ع ۾ وطن دوست انقلابي پارٽي جي تڏڻ ڪانپوءِ 5 مهينا ترقي پسند پارٽي ۾ رهيو ۽ 1993ع ۾ ڪابي در جي گروپ طبقاتي جدوجهد ۾ شموليت اختيار ڪئي. 2007ع ۾ طبقاتي جدوجهد تان استعفي ڏني جيڪا مرڪزي قيادت جي اسرار تي واپس ورتائين. 2008 طبقاتي جدوجهد جي مرڪزي قيادت سان اختلاف ٿيڻ تي طبقاتي جدوجهد کي 16 پيجن تي اختلافي نوٽ لکيو. جنهن جو ڪيس جواب ڏيڻ بجاءِ ڪيس تنظيم جي آفيس مان ربجن جي ڪامريڊن هٿان زوري ڪيڙايو ويو. ان کان پوءِ 2010ع ۾ ٻيهر وطن دوست انقلابي پارٽي کي منظم ڪرڻ جي پرپور ڪوشش ڪيائين پر وسيلن جي ڪوٽ، صحت جو ساٿ نہ ڏيڻ ۽ ڪجهہ پراڻن دوستن جي رڪاوٽن وجهڻ ڪري سندس اهو خواب بہ ساڪياماڻي نہ سگهيو جنهن کان پوءِ ڪجهہ وقت غير سرگرم رهڻ ڪانپوءِ سوشلسٽ موومينٽ سنڌ ۾ شموليت اختيار ڪري ان ۾ پنهنجين سمورين صلاحيتن مطابق پنهنجي انقلابي جدوجهد کي جاري رکيو پيو اڃي.

حميد چنا

سيڪريٽري

سوشلسٽ موومينٽ سنڌ

پڑھندڙ نَسُل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين " اُداس نسلين" نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ "لُڙهندَڙ نَسُل" نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڑا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، چُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ياڙي، ڪائُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَڳهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان "پڑھندڙ" نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنيe-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڑھندڙ نسل کي وَڌَڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڑھندڙ نسل (پَـنَ) کا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو کو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن کو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ جاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَـنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن کو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ جاڻو تہ اُهو بِہ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وٽن جا پَـنَ ساوا، ڳاڙهـا، نيـرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڑھندڙ نَسُل وارا پَـنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙھندڙ، بَرندڙ ۽ پڙھندڙ، سُست ۽ پڙھندڙ يا وِڙھندڙ ۽ پڙھندڙ بہ ٿي سگھن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَـنَ کا خُصوصي ۽ تالي لڳل کِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَـنَ جا سڀ ڪَـم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿين. اهڙي حالت ۾ پَـنَ پاڻ هِڪَٻئي جي مدد ڪَـرڻ جـي اُصـولَ هيـٺ ڏي وَڻُ ڪنـدا ۽ غيرتجـارتي non-commercial رهنـدا. پَـنَـن پـاران ڪتـابن کـي ڊِجيٽـائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن کو پيسا ڪمائي سگھي ٿو تہ پلي ڪمائي، رُڳو پَـنَـن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پڑھندڙ نَسُل . پ ن The Reading Generation

پَڻ کي ڪُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمتائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اَياز علمَ، ڄاڻَ، سمجهَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهه ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهَ هُيا جي سُرخ ڪُلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن.....

... ...

هي بيتُ اَڄي، هي بَم- گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ به بَمَ جو ساڻي آ،

جنهن رِڙَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏُ ۽ چَمَ جو ساڻي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄاڻائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ ته "هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وجايو" ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَڻ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۾ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪينئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽنر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻَ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاکي پائي چيو تہ ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
ـ ايار (ڪلهي پاتم ڪينرو)

پڙهندڙ نَسُل ـ پ ن **The Reading Generation**